LATVIJAS AKADĒMISKĀ BIBLIOTĒKA
LATVIAN ACADEMIC LIBRARY

LATVIJAS AKADĒMISKĀS BIBLIOTĒKAS 470 GADU JUBILEJAS

zinātniskā konference

Rīga, Latvija 1994. gada 8.-9. marts

Rakstu krājums

Conference DEDICATED TO 470 YEARS ANNIVERSARY OF LATVIAN ACADEMIC LIBRARY

March 8-9, 1994, Riga, Latvia

Proceedings

95-3
79

L
O

LATVIJAS AKADĒMISKĀ BIBLIOTĒKA
LATVIAN ACADEMIC LIBRARY

LATVIJAS AKADĒMISKĀS BIBLIOTĒKAS 470 GADU JUBILEJAS

zinātniskā konference
Rīga, Latvija 1994. gada 8.-9. marts

Rakstu krājums

Conference

DEDICATED TO 470 YEARS ANNIVERSARY OF LATVIAN ACADEMIC LIBRARY

March 8-9, 1994, Riga, Latvia

Proceedings

Obligātais eksemplārs

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

UDK - p 021(048)

95.1.433
0304093708

Par izdevumu atbild

L. Krūmiņa

ISBN 9984-538-00-1

© Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 1994

Rakstu krājums ir veltīts Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas 470 gadu jubilejai. Tajā iekļauti referāti, kas nolasīti bibliotēkas jubilejas zinātniskajā konferencē.

Referāti vēsta gan par Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas vēsturi un tagadni, par grāmatniecības jautājumiem, gan arī par reto grāmatu un rokrakstu saglabāšanas problēmām. To autori informē par zinātnisko bibliotēku starptautiskās sadarbības, šodienas un nākotnes darba jautājumiem, kā arī pievēršas elektroniskās informācijas tehnoloģiju ieviešanai zinātniskajās bibliotēkās.

* * *

This collection of articles is dedicated to the 470-th anniversary of the Latvian Academic Library. They contain lectures given at the scientific conference at the library. The lectures inform about the history and the present days of the Latvian Academic Library, about bookmanship and today's problems of preserving rare books and manuscripts.

The authors of the articles tell about international collaboration of the scientific libraries, about their work at present and in the future and take up the question of electronic information technologies in the scientific libraries.

Latvijas Republika

Valsts Prezidents

Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas kolektīvam

Sirsnīgi sveicu Akadēmiskās bibliotēkas saimi šīs gaismas pils lielajā jubilejā! Lai ar labu vārdu pieminam tos gudros vīrus, kas pirms 470 gadiem ap gavēņa vidu, kā stāv rakstīts, izlēma nodot piecas vērtīgas grāmatas vispārējai lietošanai, tā iededzot pirmo lukturīti tautas apgaismības ceļā. Lai slava un vislielākā pateicība tām grāmatu glabātāju un popularizētāju paaudzēm, kas latviešus skolojušas par grāmatu lasītāju un cienītāju tautu, kas rūpējušās par rakstītā vārda saglabāšanu arī nākamajām paaudzēm.

Kādreiz teic, ka cilvēces vēsture ir karu vēsture. Manuprāt , tā ir arī grāmatu karu vēsture.Vienmēr ir bijuši cilvēki, kas rakstījuši, izdevuši un glabājuši grāmatas un ir bijuši cilvēki, kas bailēs no grāmatu spēka centušies tās iznīcināt tiešā vai politiskā sapratnē.Tāpēc es uzsveru, ka valsts stipruma un stabilitātes rādītājs ir arī bagātas bibliotēkas: jo lielāks grāmatu spēks , jo lielāks arī citu ieroču spēks.

Novēlu, lai Latvijas Akadēmiskā bibliotēka arī turpmāk būtu vieta, kur latvietis var smelties zinības, un lai jūs aizvien paturētu prātā latviešu grāmatu krājēju ciltstēva Jāņa Misiņa neatlaidību un mērķtiecību.

Ar cieņu *Guntis Ulmanis*

Rīgā 1994.gada 8.martā

LZA viceprezidents Jānis Stradiņš

AKADĒMISKAJAI BIBLIOTĒKAI - 470

Atļaujiet man šodien jūs apsveikt Latvijas Zinātņu akadēmijas vārdā un novēlēt vēl tikpat ilgu (vismaz) mūžu un nepaguršanu savā misijā Latvijas un zinātnes labā.

470 gadi gan nav apaļa gadskārta, bet tos 30 gadus līdz 2024. gadam laikam gan nenodzīvosim, neraugoties uz labklājības ministra Riteņa kunga aicinājumiem paaugstināt savu produktīvo vecumu. Savukārt 450 gadu jubilejā visu nevarēja izrunāt no sirds, jo tie bija Brežņeva-Vosa laiki, lai viņiem vieglas smiltis, bet tā bija tiem laikiem negaidīti liela uzdrīkstēšanās vispār runāt, pateicoties toreizējā direktora E. Arāja, traģiski bojā gājušā P. Kampara un vēl dažu citu pūlēm. Tas bija Latvijas identitātes un Rietumu piederības klajš apliecinājums, jo mēs toreiz atsaucām atmiņā Rīgu, 1524. gadu, Mārtiņu Luteru. Bibliotēkas dibināšana bija pirmais lielākais uzplaiksnījums Livonijas, Latvijas intelektuālajā dzīvē. Bija renesanses, reformācijas laiks, Šekspīrs, Servantess un Galilejs vēl nebija piedzimuši. Nebija vēl Jāņa Briesmīgā un Livonija dzīvoja zem iecietīgā ordeņmestra Valtera fon Pletenberga. Livonijā, Rīgā, Vidzemē no Vācijas lauzās iekšā Mārtiņa Lutera reformācijas vēsmas. Bibliotēkas dibināšana sakrīt ar M. Lutera aicinājumu dibināt un sabiedrībai atbalstīt bibliotēkas un skolas - zinātni un izglītību, kas ir ļoti aktuāli arī šodien. Bibliotēkas Rokrakstu sektorā ir saglabājies M. Lutera aicinājums - cirkulārs. Pēc šī paša M. Lutera cirkulāra tapušas bibliotēkas Nirnbergā, Magdeburgā, Augsburgā, Hamburgā, un jādomā, ka tas bija devis ierosmi arī Rīgas bibliotēkas dibināšanai. Zīmīgi, ka aicinājums uz kultūras un zinātnes saglabāšanu nāca laikā, kad tika demolēti katoļu dievnami un klosteri.

Vēlākos gados bibliotēkas vēsture bija tikpat dramatiska kā Rīgas un Latvijas vēsture. Bija kari, ugunsgrēki, lielais mēris. Pilsētas bibliotekāra vieta bija gadiem vakanta, jo bibliotekārs bija miris mērī, ēkai bija nogruvis jumts un tur saimniekoja bezpajumtes suņi un kaķi, no valdošo aprindu puses bija tumsonība, nesaprātība, aprobežotība un ļaunums. Bet bija arī ziedu laiki, kad bibliotēkā saimniekoja J. G. Herders, vēlāk - Nikolajs Bušs, Jānis Misiņš, Jānis Straubergs.

Bibliotēka dzīvojusi simbiozē gan ar Rīgas Domskolu, gan ar Praktizējošo ārstu biedrību, atradusies vecajā Rīgas Doma ēku kompleksā, vēlāk kādreizējā rātsnamā, tad - bijušajā Muses ēkā. 1941. gada 29. jūnijā sadega viss grāmatu krājums, izņemot visvērtīgāko - inkunābulas, paleotipus, rokrakstus. 1946. gadā sākās 46 gadus ilgā kopdzīve ar Latvijas Zinātņu akadēmiju. Neraugoties uz komunistisko režīmu, tie bija relatīvi laimīgi gadi. Vecās "Bibliotheca Rigensis" vietā dzima jauna bibliotēka - Latvijas Zinātniskā bibliotēka. Dabaszinātņu žurnālu apgādes ziņā bijušajā PSRS ap 1970. gadu Rīga ieņēma piekto vietu (pēc Maskavas, Ļeņingradas, Novosibirskas, Kijevas) ar apmēram 4000 zinātnisko žurnālu komplektiem (maz gan bija humanitāra rakstura žurnālu, un tie paši "specfondā"). Tika uzceltas divas jaunas ēkas - Lielvārdes ielā un Rūpniecības ielā. Abas - it kā slapstoties. Lielvārdes ēku cēla no Kremļa sienu remontam "izbrāķētajiem" Lodes ķieģeļiem. Otru cēla Komunistiskās partijas Vēstures institūtam. Bet abas tomēr uzcēla!

Fundamentālās bibliotēkas paspārnē kopš 1954. gada dzīvoja arī Misiņa bibliotēka, tur ar visādiem aplinkiem specfondos tika saglabāta trimdā izdotā latviešu literatūra.

Ja Latvijas zinātnei aizvadītajos gados ir bijuši panākumi, par to jāpateicas Fundamentālajai bibliotēkai, jo, kā liecina socioloģiskie pētījumi, apmēram 30% no sava laika zinātnieki pavada, studējot literatūru.

1992. gadā bibliotēka ieguva patstāvību, bet arī jaunajā Latvijas Zinātņu akadēmijas Hartā un Statūtos minēta Zinātņu akadēmijas saistība ar Latvijas Akadēmisko bibliotēku. Atceros, kad vēl 1990. gadā ierosināja Fundamentālās bibliotēkas pārdēvēšanu, bibliotēkas kolektīva vidū tas sākumā neguva

atsaucību, šķiet, pirmajā aptaujā pat tika noraidīts, jo Fundamentālās bibliotēkas vecais nosaukums "fundene" ir vārds, kas iegājis bibliotekāru un lasītāju apziņā un tiek vēl šodien lietots gandrīz kā folkloras vārds. Taču jaunais nosaukums man šķiet cēlāks, fundamentālāks nekā iepriekšējais. Varbūt žēl, ka toreiz nepieņēma, kā bija ierosināts, nosaukumu "Rīgas Akadēmiskā bibliotēka", tad vēsturiskā pēctecība ar "Bibliotheca Rigensis" būtu izcelta vēl reljefāk, un arī "Rīga" ir skaists un cēls vārds, ne tikai "Latvija" vien. Varbūt pie šī nosaukuma vēl atgriezīsimies Rīgas 800-gades priekšvakarā.

Šā vai tā - pie jaunā bibliotēkas nosaukuma un statusa esam jau pieraduši, bet nevajadzētu pierast pie tā, ka mēs kļūstam arvien trūcīgāki, arvien vairāk "nolaižamies" zinātnē. Finansējums literatūras iegādei kļūst arvien liesāks, tas nozīmē, ka mūsu zinātnei būs arvien zemāki un zemāki apvāršņi. Kļūsim arvien provinciālāki, varbūt pat konkurētnespējīgi. Te acīmredzot atkal jāmeklē aplinkus ceļi, ārzemju sponsoru atbalsts, jo Latvijas budžets vien bibliotēku nespēs izvilkt.

Nedrīkstētu pierast arī pie tā, ka Misiņa bibliotēkā neienāktu visi izdevumi, jo nav likuma, kas liktu privātajām izdevniecībām nodot tai obligāto eksemplāru. Vajadzētu būt vismaz valdības rīkojumam, kas nostiprinātu šo obligātās grāmatas principu un pašu Misiņa bibliotēkas statusu. Tā varētu būt ar Akadēmisko bibliotēku asociēta, bet neatkarīga latviešu literatūras galvenā krātuve ar savu vēsturi kopš 1885. gada, latviešu reģionālās un nacionālās literatūras krātuve, kuras statuss līdzās Nacionālajai bibliotēkai varētu būt ar Saeimas vai valdības rīkojumu noteikts.

Gribu novēlēt Akadēmiskajai bibliotēkai kopt savas un visas Latvijas tradīcijas, neaizmirstot, ka esat vecākā publiskā grāmatu krātuve visā Ziemeļaustrumeiropas reģionā. Gribētu lūgt turpināt vākt zinātnieku arhīvus, vēstules, arī Latvijā izpildītu pētniecisku grantu atskaišu aprakstus. Lai tiktu papildināta Retumu un rokrakstu nodaļa, lai turpinātu izdot zinātnieku bibliogrāfijas, jo visam tam būs milzīga vērtība, tiklīdz zinātne Latvijā būs atkal nostājusies uz kājām.

Vajadzētu izdot arī grāmatu par pašu bibliotēkas vēsturi. 1999. gadā būs Akadēmiskās bibliotēkas 475. jubileja, kas sakritīs ar Rīgas 800 gadiem, un kā Fonda "Rīga-800" valdes loceklis es iedrošinos apgalvot, ka šis krājums, tāpat kā Broces tālākā izdošana un visa bibliotēkas jubileja, varētu labi iekļauties Rīgas 800 gadu jubilejas norišu programmā.

Akadēmiskā bibliotēka ir Rīgas un Latvijas slaveno tradīciju sastāvdaļa un mūsu lepnums. Degdamas mūsu grāmatas nav sadegušas, un tās jāglabā tālāk, bet jāveido arī elektroniskās bibliotēkas, kuru celmlauzis ir LAB direktors E. Karnītis, jo, tāpat kā mums ir alfabēts un lasītprasme, nākotnes cilvēkam būs pilnībā jāprot rīkoties ar disketēm un datoru, lai viņš neskaitītos analfabēts. Gribētu novēlēt, lai mēs visi iemācītos jauno lasītprasmi, bet lai neaizmirstu arī veco lasītprasmi un lai jaunais vilnis neiznīcinātu grāmatu - ar iesējumu, šriftiem, ilustrācijām, lai mēs neaizmirstu grāmatu smaržu.

Lai dzīvo grāmata un cilvēki, kas tai veltījuši savu mūžu!

Venta Kocere, Dr. Edvīns Karnītis
Latvijas Akadēmiskā bibliotēka

ZINĀTNISKĀ BIBLIOTĒKA LATVIJĀ VAKAR, ŠODIEN UN RĪT

National economy, science, education are vitally concerned in qualitative collection, processing and especially in effective search and use of scientific and technical information. These processes have been very important at all times for Baltic countries also.

Today information supply in Latvia is provided by several research libraries. Latvian Academic Library is one of the oldest in Europe, it has been founded in 1524. At present it is the main scientific information establishment, but not the single. Today in Latvia there are 10 libraries of higher educational institutions, Patents and Technology Library, Scientific Medical Library.

The economical situation in Latvian science is hard, therefore it is difficulties in financing of the research libraries also. Priorities in the acquisition of information materials have been established together with the scientific community. Various traditional services in different research libraries are offered to diverse categories of users - qualified reference and information service, interlibrary loan, lending etc. Information supply is realized by combined use of printed documents and the new electronic information technologies. The main research libraries are connected to international information networks.

Informācijas nozīmi cilvēces attīstībā šodien nav iespējams novērtēt par augstu. Tautsaimniecība un ekonomika, zinātne un izglītība, visas sabiedrības dzīves nozares prasa arvien vairāk un vairāk attīstīt informācijas apstrādi, glabāšanu un, pats galvenais, tās operatīvu atrašanu un izmantošanu. Šodien informācija pēc sava nozīmīguma valsts attīstībā tiek pieskaitīta svarīgākajiem stratēģiskajiem resursiem kopā ar izejvielām un enerģiju. Nav novecojusi un pat arvien nozīmīgāka kļūst ASV senatora Harta 1983. g. tēze: "Mēs pārejam no ekonomikas, kas balstās uz smago rūpniecību, uz ekonomiku, kas arvien vairāk orientējas uz informāciju, jaunāko tehniku un tehnoloģiju, sakaru līdzekļiem". Ilustrējot šo domu, var atzīmēt, ka šodien vairāk nekā 60% no ASV aktīvā darbaspēka tādā vai citādā veidā saistīti ar informātiku. Tiek prognozēts, ka 2000. g. šis skaits sasniegs 70%.

Informācija ir liela nacionāla un arī starpnacionāla bagātība, bet tas ir jēls izejmateriāls, kas produktīvai lietošanai vispirms jāapstrādā. Informācijas, sakārtotu zināšanu radīšana ir ļoti darbietilpīgs un dārgs process, taču tā veido pamatu sekmīgam darbam universitāšu un institūtu laboratorijās, nākošajiem zinātnes un tehnoloģijas sasniegumiem.

Informācijas iegūšana, apstrāde, saglabāšana, apmaiņa ar to - šie procesi ir bijuši svarīgi cilvēces attīstībā jau no vissenākajiem laikiem. Jau pirmatnējais cilvēks savas eksistences nodrošināšanai meklēja un atcerējās, kur kas aug, kur mīt zvēri un putni. Pēc tam viņš šajā informācijā dalījās ar citiem savas cilts locekļiem, notika informācijas uzkrāšana un tās nodošana no paaudzes uz paaudzi.

Informācijas daudzumam pieaugot, kļūst nepieciešams to fiksēt, parādās sienu zīmējumi, pēc tam arī hieroglifi un rakstība. Cilvēce sāk fiksēt ne tikai šodienas izdzīvošanai vajadzīgās praktiskās ziņas, bet arī zināšanas par vēsturi, ģeogrāfiju un citām nozarēm. Parādās pirmās informācijas krātuves. Tā mūsu ēras sākumā milzīga nozīme bija Aleksandrijas bibliotēkai, kurā tika savākti līdz 700 000 dokumentu.

Nepārvērtējama nozīme informācijas uzkrāšanā, saglabāšanā un nodošanā nākamajām paaudzēm bija un ir grāmatu drukāšanai. Iespiešanas tehnoloģija ir nepārtraukti mainījusies un uzlabojusies, taču pamatprincips saglabājies līdz mūsu dienām.

16. gs. sākumā viduslaiku tumsībai pienāca gals, Eiropā sākās Reformācijas process. 1524. g. Mārtiņš Luters publicēja pazīstamo aicinājumu dibināt un atbalstīt skolas un bibliotēkas. Arī Rīgā progresīvā sabiedrības daļa aktīvi iesaistījās antifeodālajā kustībā. Viens no rezultātiem 1523.-1524. g. pilsētnieku cīņai ar feodālo varu bija franciskāņu klostera sagraušana, no kura dažas grāmatas nonāca Rīgas rātē. Pēc tam parādās dokuments, kurš datēts ar 1524. g. gavēņa vidu, t.i., aptuveni 6. martu, un saskaņā ar kuru Rīgas pilsētas birģermeistars Pāvils Dreilings nodod mācītājam Nikolavam Rammam piecas grāmatas. Šajā aktā uzsvērts, ka grāmatas ir rātes īpašums un paredzētas vispārējai lietošanai. Tas tiek uzskatīts par Rīgas pilsētas bibliotēkas ("*Bibliotheca Rigensis*") dibināšanas brīdi, lai gan reāli tā varētu būt darbojusies arī nedaudz agrāk.

Nelielas bibliotēkas baznīcām un klosteriem bija jau agrāk, sākot pat ar 13. gs. Šajā gadījumā ir atzīmējams būtisks pavērsiens - pirmās vispārpieejamās bibliotēkas izveidošanās mūsu zemē. Acīmredzot par šādas bibliotēkas lietderību Rīgas pilsoņi pārliecinājās ātri, jo jau tajā pašā gadā sekoja jaunizveidotās bibliotēkas ievērojams fondu papildinājums no franciskāņu un dominikāņu klosteriem.

Vieni no galvenajiem un aktīvākajiem informācijas radītājiem un patērētājiem visos laikos ir bijuši zinātnieki, zinātnes informatīvajam nodrošinājumam ir bijusi nepārvērtējama nozīme visā sabiedrības evolūcijas procesā. Gan lielo atklājumu veikšanā, gan pelēkajā ikdienas darbā iepriekšējās pieredzes apgūšana, analīze un izmantošana vienmēr ir bijusi liela un būtiska zinātniskā darba daļa.

Zinātne un izglītība, gudri un erudēti cilvēki tradicionāli ir augsti vērtēti Baltijā. Un, domājams, tieši tāpēc no paša sākuma jaunizveidotā bibliotēka ieguva zinātnisku raksturu. Ne jau gadījuma pēc tieši zinātniskās bibliotēkas ir ar ļoti garu vēsturi ne tikai Latvijā, bet arī Igaunijā (Zinātņu akadēmijas bibliotēka dibināta 1552. g.) un Lietuvā (Zinātņu akadēmijas bibliotēka dibināta 1557. g.).

Jau 16. un 17. gs. mūsu bibliotēkas fondos parādās medicīniskas un dabaszinātniskas grāmatas. Vairākus gadsimtus bibliotēka atrodas zem viena jumta ar Rīgas Domskolu, tās pasniedzēji aktīvi darbojas arī bibliotēkā, kas nenoliedzami iespaido komplektēšanas politiku. Rezultātā 1702. g. sastādītajā katalogā ir pat no šodienas skatījuma izteikti zinātniskas nodaļas: tiesības, medicīna, vēsture, filozofija, filoloģija un, protams, reliģija.

Kopš 1735. g. bibliotēka saņem Pēterburgas Zinātņu akadēmijas izdevumu obligāto eksemplāru, 18. un 19. gs. tās fondus papildina daudzi dāvinājumi un privātās kolekcijas, literatūra dažādās zinātņu nozarēs. 19. gs. beigās sastādītajā katalogā iepriekš uzskaitītās nodaļas papildina ģeogrāfija, dabaszinātnes, matemātika, pedagoģija, māksla, tehnika - pavisam 23 nodaļas. Loģisks turpinājums attīstības procesam ir bibliotēkas iekļaušana Zinātņu akadēmijas sastāvā 1945. g., un tās pārveidošana par Latvijas Akadēmisko bibliotēku 1992. g.

Kopš 1954. g. bibliotēkas sastāvā ir iekļauta vecākā un pilnīgākā latviešu literatūras krātuve - Misiņa bibliotēka. Tās fondos ir materiāli, kas izdoti visā pasaulē latviešu valodā, kā arī latviešu autoru darbu tulkojumi citās valodās, viss, kas izdots Latvijā, viss par Latviju un latviešiem jebkurā valodā, kopsummā vairāk nekā 800 000 eksemplāru.

Šodien Latvijas Akadēmiskā bibliotēka ir zinātniska un zinātniski informatīva iestāde, kam ir ievērojama vieta valsts tautsaimniecības, zinātnes, kultūras un izglītības attīstībā. Tās fondos ir vairāk nekā 3 miljoni dokumentu uz dažādiem informācijas nesējiem - papīra, mikrofilmām un mikrofišām, optiskajiem diskiem u.c. Bet jau ilgāku laiku tā vairs nav vienīgā zinātniskā bibliotēka valstī.

Kopš 19. gs. otrās puses Rīgā strauji attīstās ekonomika, līdz ar to daudzveidīgāka kļūst pilsētas sabiedriskā un kultūras dzīve, arvien lielāka nozīme ir inteliģencei, krasi pieaug pieprasījums pēc grāmatām, tātad arī bibliotēku nozīme. Ar vienu zinātniskās literatūras krātuvi Rīgā jau kļūst par maz. Jaunu zinātnisko bibliotēku veidošanās Rīgā turpinās arī vēlāk - dibinoties jaunām augstskolām vai rodoties būtiskai nepieciešamībai kādā atsevišķā nozarē.

1862. g. Rīgas pilsētas Manufaktūras komisija nodod 1048 grāmatas jaundibinātā Rīgas Politehnikuma bibliotēkas veidošanai. 1896. g., pēc Rīgas Politehnikuma pārveidošanas Rīgas Politehniskajā institūtā, tā rīcībā nonāk arī attiecīgā bibliotēka.

Pirmais pasaules karš un tam sekojošās revolūcijas pārtrauca RPI darbību. 1919. g. Latvijas Augstskolas, vēlāk Latvijas Universitātes zinātniskā bibliotēka praktiski bija jāsāk veidot no jauna. Paralēli Centrālajai bibliotēkai katrai fakultātei mācību procesa nodrošināšanai organizēja savu - pilnīgi patstāvīgu bibliotēku. Fondu papildināšanu sekmēja dažādu iestāžu un personu dāvinājumi, 1940. g. fonds sasniedz ap 340 000 eks.

Pēckara gados Universitātes fakultāšu bibliotēku tīkls tika pakļauts Centrālajai bibliotēkai, kura centralizēti sāka komplektēt fakultāšu bibliotēku grāmatu fondus, veidot katalogus un uzziņu aparātu. 1993. g. bibliotēkas fondi sasniedza 2,8 milj. eks., to vidū vērtīga seno un reto grāmatu kolekcija.

1958. g. savu darbību atsāka Rīgas Politehniskais institūts (šodien Rīgas Tehniskā universitāte), līdz ar to savas attīstības otro posmu ar 140 tūkstošu eksemplāriem lielu fondu uzsāka arī institūta bibliotēka. Tika izveidota bibliotēkas struktūra, veidojās Centra bibliotēka un fakultāšu filiāles. 1969. g. bibliotēkai piešķīra Zinātniskās bibliotēkas statusu.

Pašlaik bibliotēkas fondā ir apm. 3 milj. vienību, no tām vairāk nekā miljons - mācību grāmatas, fondos glabājas daudz senu un vērtīgu monogrāfiju un rokasgrāmatu Tehniskās universitātes profila nozarēs, kā arī vairākas pasniedzēju grāmatu kolekcijas.

Latvijas Lauksaimniecības universitātes Fundamentālā bibliotēka dibināta 1939. g. Jelgavā. Sākotnējo fondu - 13 000 eksemplārus bibliotēka saņēma no Latvijas Universitātes. Šis fonds sastāvēja galvenokārt no zinātniskās literatūras par agronomiju un mežsaimniecības jautājumiem.

Pēc kara bibliotēka darbu atsāka Rīgā, pakāpeniski veidojās bibliotēkas struktūra. No 1961. g. bibliotēka atkal atrodas Jelgavas pilī.

Mazākas zinātniskās bibliotēkas ir arī citās Latvijas augstskolās. Universitāšu bibliotēkās lasītāju apkalpošanas sistēmu veido zinātniskās un mācību literatūras, kā arī daiļliteratūras abonementi, lasītavas, SBA, organizēts bibliogrāfisko uzziņu aparāts un uzziņu literatūras fonds. Tiek veidotas aizstāvēto disertāciju, pasniedzēju un darbinieku publikāciju kartotēkas. Kopīgais fonds Latvijas augstskolu bibliotēkās pārsniedz 7 milj. vienību.

Latvijas Patentu tehniskā bibliotēka dibināta 1950. g. Šodien tā ir lielākā Latvijas un ārzemju starpnozaru tehniskās literatūras un dokumentācijas krātuve republikā, tās fondā ir ap 20 milj. iespiedvienību. Atbilstoši valsts tautsaimniecības profilam tiek komplektēta literatūra, patentu fonds un vienotais tehniskās literatūras speciālo veidu fonds, kas sastāv no dažādiem normatīvi tehniskās dokumentācijas veidiem: izgudrojumu apraksti, standarti, rūpnieciskie un firmu katalogi, cenrāži, tehniskie noteikumi.

Bibliotēka veic bibliotekāro, uzziņu bibliogrāfisko un novadpētnieciski bibliogrāfisko darbu par tehnikas jautājumiem. Bibliotēkā ir izveidota lietišķās informācijas nodaļa, tajā pieejami uzziņu krājumi par firmām un to produkciju un citi ražotājiem nepieciešami materiāli.

Zinātniskā medicīnas bibliotēka izveidota 1945. g. Šodien tās fondos ir ap 700 000 vienību literatūras visās medicīnas un farmakoloģijas nozarēs.

Lai informētu par jaunieguvumiem, bibliotēkas regulāri sastāda un izdod periodisko izdevumu rādītāju u.c. informatīvos rādītājus. Svarīga bibliogrāfisko uzziņu aparāta satāvdaļa ir tematiskās bibliogrāfiskās kartotēkas. Bibliotēkas regulāri organizē literatūras tematiskās izstādes.

Vispārpieejamas zinātniskās bibliotēkas ir arī citās pilsētās - Ventspilī, Liepājā, Daugavpilī, Jelgavā. Mazas bibliotēkas ir praktiski visos zinātniskajos institūtos, tajās ir literatūra atbilstoši zinātniskās iestādes profilam un to reāli iespējams izmantot tikai šīs iestādes darbiniekiem.

Papildus zinātniskām bibliotēkām zinātniskā literatūra ir speciālo un publisko bibliotēku kolekcijās, piem., Nacionālajā bibliotēkā galvenokārt ir komplektēta literatūra humanitārajās zinātnēs.

Latvijas zinātnē un augstākajā izglītībā pašlaik notiek būtiskas izmaiņas, kaut arī ne vienmēr viss noris gludi un bez sāpēm. Ir pieņemts un darbojas Likums par zinātni, kurš regulē visu valsts zinātnisko iestāžu, to skaitā Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas darbu. Zinātnes būtisko lomu valstī uzsver tās esamība ministrijas nosaukumā līdzās izglītībai un kultūrai, līdz ar to aug Zinātnes un augstākās izglītības departamenta loma. Zinātņu akadēmija kļuvusi par personālo akadēmiju. Ir sācies zinātnes un augstākās izglītības integrēšanās process, arī te vēl ļoti daudz neskaidrību. Ar Latvijas Zinātnes padomes starpniecību aktīvi šajos procesos piedalās visa zinātniskā sabiedrība. Šī saistītā procesa kontekstā arī mūsu bibliotēkas darbā ir notikusi uzsvaru maiņa, kuras rezultātā tā kļuvusi par Latvijas Akadēmisko bibliotēku.

Latvijas Zinātnes padome ir akceptējusi pamatvirzienus, kuros 1994.-1996. g. tiks veikti zinātniskie pētījumi par līdzekļiem, kas zinātnei izdalīti no valsts budžeta. Šie pētījumu virzieni ir sagrupēti pavisam piecos blokos. Dažos virzienos Latvijas zinātnieki ir vadošajās pozīcijās Eiropas un pasaules mērogā (piem., vairākos ķīmijas un fizikas novirzienos), citi ir ļoti būtiski mūsu valstij šodienas praktisko problēmu risināšanai (enerģētika, medicīna, lauksaimniecības zinātnes), vēl citi ir nozīmīgi mūsu tautai, tajos zinātniskos pētījumus var veikt un tie ir jāveic tikai Latvijā (valoda, vēsture, tiesības).

Apstiprinātais budžeta līdzekļu sadalījums starp šiem zinātņu blokiem lielā mērā raksturo atsevišķo nozaru līdzsvaru turpmākajos trijos gados Latvijas zinātnē. Protams, ka zinātnes finansējums šodien ir absolūti nepietiekams normālam darbam, materiālu un aparatūras iegādei, infrastruktūras uzturēšanai un zinātnieku algām. Taču jāatzīmē arī, ka zinātnei atvēlēto līdzekļu daļa valsts budžetā 1994. gadā ir kaut nedaudz un nepietiekami, tomēr pieaugusi salīdzinājumā ar 1993. gadu. Mēs ceram, ka šis proporcionālais pieaugums rāda, ka Latvijas parlaments un valdība sāk saprast, ka valsts, kurai nav savu derīgo izrakteņu, var reāli eksistēt, izmantojot savu pilsoņu smadzeņu potenciālu, attīstot zinātņu un projektietilpīgas produkcijas ražošanu un augsti attīstītu tehnoloģiju plašu ieviešanu. Uz mūsu valsti pilnā mērā attiecināms ASV Zinātņu akadēmijas prezidenta Handlera 1971. gadā teiktais: "Mūsu ekonomikai jābalstās nevis uz dabas bagātībām, bet uz prātu un zināšanu izmantošanu".

Procesi, kas šodien notiek valsts zinātnes reorganizācijā, akcentu maiņa, zinātnes un augstākās izglītības integrācija saistās ar obligātu nepieciešamību radikāli uzlabot zinātnes informatīvo apgādi. Ne velti šodienas informācijas teorijas pamatlicējs Klods Šenons jau 1956. g. nosauca informātiku par zinātnes "*bandwagon*", t.i., līderi. Šodien vairāk nekā jebkad obligāts priekšnoteikums efektīvam darbam un pareizu lēmumu pieņemšanai ir pilnīga, precīza un savlaicīga informācija.

Šodien pasaulē ir vērojama tendence tuvināties zinātnisko bibliotēku un zinātniski tehniskās informācijas centru funkcijām. Daudzus gadus šo centru uzdevums bija nepieciešamās informācijas radīšana, meklēšana un apstrāde, bibliotēkas nodarbojās ar informācijas uzglabāšanu un piegādi lietotājiem. Šodien zinātniskā bibliotēka no tradicionālās grāmatu krātuves veidojas par modernu informācijas iestādi, kura veic visus informācijas apstrādes procesus - no tās radīšanas un vākšanas līdz piegādei lietotājam vajadzīgajā laikā, vietā un formā.

Zinātniskās bibliotēkas kā valsts zinātniski informatīvas organizācijas pamatuzdevumi mūsdienās ir:

- apgādāt ar nepieciešamo zinātnisko un speciālo informāciju kā zinātniskos kolektīvus un organizācijas, tā individuālos lietotājus;
- nodrošināt mācību procesa norisi universitātēs un akadēmijās;
- veikt patstāvīgus zinātniskos pētījumus.

Bibliotēkas var būt juridiski patstāvīgas vai arī iekļautas zinātnisko iestāžu un universitāšu sastāvā. Jebkurā gadījumā to pamatuzdevums ir apgādāt ar informāciju visus zinātniekus, profesorus un pasniedzējus, valdības iestāžu un dažādu uzņēmumu speciālistus, studentus neatkarīgi no viņu darba vietas un veicamajiem uzdevumiem. Vispārēja iespēja saņemt nepieciešamo informāciju ir viens no

demokrātiskas sabiedrības pamatprincipiem, uz tā realizēšanu ir orientēta arī Starptautiskās bibliotēku asociācijas IFLA darbības pamatprogramma.

Mācību procesa nodrošināšana universitātēs šodien tiek stādīta līdzās zinātniskās darbības nodrošinājumam. Tas saistīts ar augstākās izglītības sistēmas reorganizāciju, paaugstinātām prasībām mācību procesam, universitāšu patstāvības augšanu mācību programmu veidošanā, jaunu un fakultatīvu specialitāšu un disciplīnu ieviešanu. Tas viss paaugstina prasības arī mācību literatūrai un vairākumā gadījumu pielīdzina to zinātniskajai.

Minēto mērķu realizācija nosaka zinātniskajās bibliotēkās veicamo uzdevumu un darbu prioritāti, kura atšķiras no darba un uzdevumiem nacionālajās un citās publiskajās un speciālajās bibliotēkās.

Zinātnisko bibliotēku finansēšana notiek un arī nākotnē notiks no valsts budžeta, bibliotēkas lietošana un galvenā pakalpojumu daļa (lasītavas, mājas abonements, uzziņas, konsultācijas, bibliogrāfiskais darbs) ir un būs bezmaksas. Šodien jau ir pagātnē vienu brīdi uzplaiksnījusī eiforiskā doma par bibliotēkas darbu pēc pašfinansēšanās principa. Par samaksu ir sniedzami pakalpojumi, kas saistīti ar tiešiem materiāliem izdevumiem (kopiju izgatavošana, SBA pasta izdevumi, darbs ar *on-line* datu bāzēm), prasa tiešus un apjomīgus darba ieguldījumus (liela apjoma specifiskas bibliogrāfiskas uzziņas un rādītāji) vai nepietiekamā daudzumā esošas tehnikas izmantošanu (darbs ar CD-ROM datu bāzēm). Šajā gadījumā izcenojumi veicami, piemērojot lielas atlaides klientiem un pārējo pakalpojuma izmaksu sedzot no bibliotēkas budžeta. Daļējās pakalpojuma apmaksas funkcija nav ekstrāpeļņas iegūšana, bet gan klientu disciplinēšana.

Līdz ar vispārīgo smago finansiālo situāciju valstī arī bibliotēku finansējums ir nepietiekams. 1994. g. valsts budžetā ieplānotie līdzekļi lielākajām patstāvīgajām bibliotēkām ir 20-40 reizes mazāki nekā analoga lieluma un nozīmīguma bibliotēkām rietumu valstīs. Sekas tam ir, pirmām kārtām, pārāk mazas iespējas fondu komplektēšanā, tāpēc vēl jo lielāka nozīme ir līdzekļu racionālam izlietojumam.

Latvijā galvenie zinātniskās informācijas lietotāji ir koncentrēti Rīgā un tās tuvākajā apkārtnē. Tādēļ ir iespējams un pašreizējā ekonomiskajā situācijā nepieciešams iegādāties valstī tikai vienu informatīvā materiāla kopiju un visiem patērētājiem lietot vienu un to pašu dokumenta eksemplāru. Nav tik būtiski, kurā bibliotēkā šī kopija glabājas, to nosaka attiecīgās bibliotēkas profils, glabāšanas un izmantošanas iespējas, lietotāju apkalpošanas servisa pakāpe. Ir obligāti nepieciešama stingra kooperācija, pasūtot dokumentus, nav pieļaujama dublēšanās. Visiem lietotājiem jānodrošina garantēta pieeja visās zinātniskajās bibliotēkās esošajiem dokumentiem. Nepieciešama daudz plašāka un pilnīgāka informācija par to, kur kādi materiāli atrodami. Jāsaka, ka šajā jomā vēl ir daudz kas darāms, īpaši vairāku bibliotēku, katedru un fakultāšu, zinātnisko un mācības iestāžu, kā arī atsevišķu prominentu zinātnieku attieksmes izmainīšanā. Nav pieļaujama zinātniskās informācijas slēpšana, lai ar kādiem mērķiem un cēloņiem to censtos attaisnot.

Prioritātes komplektēšanā ir jānosaka zinātniskajai sabiedrībai saskaņā ar vispārējo zinātnes politiku valstī, tas ir attiecīgās bibliotēkas padomes galvenais uzdevums. Tā veikšanai jaunizveidotajā Zinātņu akadēmijas Bibliotēku padomē ir visu zinātņu nozaru pārstāvji gan no zinātniskajiem institūtiem, gan no universitātēm.

Liels īpatsvars komplektēšanā šodien ir zinātniskās literatūras starptautiskajai apmaiņai, piem., Akadēmiskajai bibliotēkai ir vairāk nekā 700 apmaiņas partneru vairāk nekā 50 valstīs. Pēdējā laikā apmaiņas nozīmei ir tendence samazināties. Tam par cēloni ir gan radusies iespēja ārvalstu bibliotēkām vienkārši pasūtīt vajadzīgos Latvijā izdotos materiālus, gan nozīmīgu zinātnisko publikāciju skaita samazināšanās Latvijā un to publicēšana tikai latviešu valodā, gan arī pasta tarifu desmitkārtīgais pieaugums pagājušajā gadā. Domājams, ka ar laiku apmaiņa būs nozīmīga tikai t. s. "pelēkās literatūras" komplektēšanā - disertācijas, preprinti, konferenču materiāli, zinātnisko projektu atskaites u.t.t.

Latvijā izdotās literatūras komplektēšanu ievērojami apgrūtina obligātā eksemplāra problēma. Teorētiski galvenajām zinātniskajām bibliotēkām ir jāsaņem šie obligātie bezmaksas eksemplāri, taču iespiedēji nebūt tos nepiesūta. Ņemot vērā arī jebkādu izdošanas plānu trūkumu, fondos paliek lieli robi, kurus vēlāk aizpildīt būs praktiski neiespējami. Mēs gaidām no Tieslietu ministrijas šī jautājuma nekavējošu atrisināšanu, jo vairāk tāpēc, ka risinājums ir saredzams. Pienākums izsūtīt šos eksemplārus ir uzliekams izdevējam, vienlaikus kontrolējot ar ieinteresēto bibliotēku starpniecību tā izpildi un nepildīšanas gadījumā anulējot izdevējdarbības reģistrācijas apliecību.

Ļoti aktuāla valsts bibliotēkās, tāpat kā muzejos un arhīvos šodien kļūst fondu saglabāšanas problēma. Tas attiecas gan uz seno un reto grāmatu fondiem, gan uz iepriekšējo gadsimtu periodiku. Šajā jomā nepieciešams rūpīgs darbs gan materiālu glabāšanas apstākļu būtiskā uzlabošanā, gan arī materiālu dublikātu radīšanā atbilstoši šodienas pasaules tehnoloģiskajam līmenim. Par darbu, kāds ir sākts šajā virzienā, sīkāk būs runa sekojošajos kolēģu ziņojumos.

Šajā sakarā jānorāda uz ārkārtīgi sliktajiem fondu uzglabāšanas apstākļiem vairākās lielajās zinātniskajās bibliotēkās. Katastrofāls ir telpu jautājums Latvijas Universitātes zinātniskajā bibliotēkā un vairākās tās fakultāšu filiālēs. Šeit būtu jāatgādina Igaunijas pieredze, kur uzcēla modernu un, galvenais, praktisku ēku savas galvenās augstskolas - Tartu universitātes bibliotēkai.

Bibliotēkas fondu pilnvērtīgai izmantošanai ļoti nozīmīga ir precīza materiālu kataloģizācija un klasifikācija. Šodien Latvijas bibliotēkās reāli lasītājiem pieejami ir tikai tradicionālie kartīšu katalogi, kā alfabētiskais, tā arī sistemātiskais. Pēdējā pamatā ir izmantota starptautiskā UDK sistēma. Pašlaik vairākās bibliotēkās ir iesākta elektronisko katalogu veidošana, izmantojot dažādas MARC formāta modifikācijas. Pāreja nākotnē uz elektroniskajiem katalogiem, *on-line* pieeja tiem - tas ir priekšnoteikums klientu efektīvai apkalpošanai.

Automatizācijas stratēģija dažādās bibliotēkās ir izvēlēta dažāda atkarībā no konkrētām iespējām, tikai tā šodienas ekonomiskajā situācijā vispār var risināt šo jautājumu. Viens no ceļiem ir iegādāties gatavu un aprobētu sistēmu un adaptēt to kopā ar izstrādātāju attiecīgās bibliotēkas tehnoloģijai, šī ir Akadēmiskās bibliotēkas stratēģija. Otrs ceļš - izstrādāt jaunu sistēmu, šo ceļu izvēlējās Latvijas Universitāte. Pirmajā gadījumā praktiskā sistēmas ieviešana notiek ātrāk, arī rezultāts ir drošāks, taču vienmēr paliek slēgtās sistēmas trūkumi. Katrā ziņā šādas atšķirības nav šķērslis turpmākai informācijas apmaiņai starp bibliotēkām, tam nolūkam tikai jāizvēlas viens kopīgs datu formāts.

Vairākiem tradicionāliem bibliotēku servisiem ir paaugstināta nozīme zinātniskajās bibliotēkās. Pirmām kārtām tas attiecas uz kvalificētu uzziņu dienestu, sevišķi uz aktīvu servisu - palīdzību informācijas meklēšanā un atbildēs uz ienākošiem klientu pieprasījumiem.

Visiem speciālistiem informācija ir absolūti nepieciešama ne tikai lasītavā, bet galvenokārt viņu darba vietās, laboratorijās, tāpēc mājas abonements ir obligāts zinātniskajā bibliotēkā. Dažādi tiek risināti jautājumi par izsniedzamās literatūras daudzumu, lietošanas termiņiem un sodu piemērošanu noteikumu pārkāpējiem.

Starpbibliotēku abonements arī ir nepieciešama servisa sastāvdaļa. Pieredze rāda, ka mūsu vajadzības pēc ārvalstu bibliotēkās esošās literatūras ir daudz lielākas nekā ienākošie pieprasījumi. Pamatā ir novērojama citu valstu zinātnieku interese par mūsu fondos esošajām senajām grāmatām un "pelēko literatūru".

Zinātniskā un tehniskā informācija līdzās ekonomiskajai informācijai ir visdinamiskākā, rezultātā bibliotēkas savus uzdevumus var pilnā mērā izpildīt, tikai kompleksi izmantojot gan tradicionālos iespieddarbus, gan arī jaunās informācijas tehnoloģijas, pielietojot elektroniskās informācijas apstrādes, glabāšanas un meklēšanas sistēmas. Šo tehnoloģiju pielietošana Latvijas zinātniskajās bibliotēkās ir sākusies. Ir ļoti zīmīgi, ka tieši valsts vecākā bibliotēka pirmā Latvijā sāka piedāvāt šo servisu saviem lietotājiem. 1992. g. lietošanā tika nodota pirmā darba vieta CD-ROM datu bāzu izmantošanai, kopš tā

laika serviss tiek paplašināts, iekārtojot jaunas darba vietas un gādājot jaunas datu bāzes. Darba specifiku viegli apgūst arī lietotāji, kuriem nav iepriekšēja sagatavotība darbam ar datoru. Mūsu pieredze rāda klientu, īpaši dabaszinātņu un augsti attīstīto tehnoloģiju speciālistu, ieinteresētību šajā servisā. Diemžēl daudz mazāka ir humanitāro zinātņu pārstāvju aktivitāte.

Gan tiešai klientu apkalpošanai *on-line* režīmā, gan arī visu servisu kvalitatīvam darbam nepieciešama bibliotēkas pieslēgšanās starptautiskajiem informācijas tīkliem. Arī šajā ziņā Akadēmiskā bibliotēka ir pirmā, kas stabili nodrošina šo iespēju gan ar pilnu *INTERNET* pieslēgumu, gan arī izmantojot saņemto *STN International* datu bāzu lietošanas licenci. Jau tuvākajā nākotnē Latvijas Akadēmiskā tīkla *LANET* ietvaros būs iespējams organizēt klientu apkalpošanu tīkla režīmā, sniedzot nepieciešamās uzziņas, organizējot *on-line* datu bāzes un katalogus.

Par Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas darbu šo pakalpojumu nodrošināšanā, par *LANET* tālāko attīstību būs runa nākošajos ziņojumos.

Zinātniskā darbība bibliotēkās izvēršama vairākos virzienos. Bibliogrāfiskais darbs un grāmatniecības vēstures pētījumi, jaunās informācijas tehnoloģijas, fondu aizsargāšanas un dublikātu veidošanas problēmas - lūk pirmais un ļoti nepilnīgais patstāvīgi pētāmo tēmu pārskaitījums.

Plaši sazarots bibliogrāfiskais darbs ir nepieciešama zinātniskās bibliotēkas darbības sastāvdaļa. Kārtējie un retrospektīvie rādītāji un uzziņas dažādās zinātņu nozarēs ir mūsu klientiem ļoti vērtīgs palīgs šodienas informatīvā sprādziena apstākļos. Tā kā prognozes rāda šī buma turpināšanos, tad arī nākotnē šo rādītāju loma vēl augs. Šodien zinātniskajām bibliotēkām jāsāk aktīvi veidot savas lokālās datu bāzes, nomainot novecojušos kartotēku sistēmu. Arī šis darbs ir sākts Akadēmiskajā bibliotēkā. Par bibliotēkas bibliogrāfisko un zinātnisko darbu būs sīkāk runa tālākajā konferences gaitā.

Visu minēto darbu sekmīgai veikšanai liela uzmanība pievēršama bibliotēku darbinieku profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanai. Zinātniskajās bibliotēkās vairāk nekā citur nepieciešami augsti kvalificēti darbinieki, kuri spēj nepakļauties rutīnai un izsekot šodienas informātikas dinamiskajai attīstībai, kuri beigu beigās paši veido šo attīstības procesu. Datortehnikas un elektronisko informācijas tehnoloģiju ienākšana zinātniskajās bibliotēkās padara šo darbu prestižu un pievilcīgu, veicinot spējīgas jaunatnes ienākšanu bibliotēkās. Zinātnisko un speciālo bibliotēku darbiniekiem praktisko iemaņu nostiprināšanai vērtīgi bija treniņu kursi darbam *INTERNET* tīklā un darbam ar *STN* datu bāzēm, kurus organizēja Akadēmiskā bibliotēka 1993. gadā.

Nobeigumā gribētos vēlreiz uzsvērt, ka reizē ar izmaiņām visā mūsu valsts dzīvē lielas pārmaiņas notiek Latvijas zinātnē un līdz ar to informātikā. Mūsu pienākums ir visnotaļ sekmēt šo procesu, tikai tad mēs izpildīsim savu pienākumu un būsim nevis patērētāji, bet aktīvi attīstības procesa dalībnieki un veicinātāji.

Ojārs Zanders
Latvijas Akadēmiskā bibliotēka

Bibliotheca Rigensis darbības pirmie gadsimti (16.gs.-18.gs.).

Bibliotheca Rigensis - its First Centenaries (16th cent. - 18th cent.)

On 6 March 1524 Riga burgomaster Pawel Dreling handed over 5 books from former Franciscan monastery to Nicolaus Ramme, clergyman of Riga Latvian Lutheran parish, for the books to serve for common benefit. The document about the founding of the oldest public library in the Baltics is still kept in Latvian Academic Library despite the fire in the summer of 1941 that destroyed about 9/10 of the library collection, catalogues and materials about the library history. Founding of the library was promoted by the fast gain of popularity of the Reformation in Riga, as M. Luther in his appeal to town magistrates asked them to found not only schools but also libraries.

One of the oldest libraries in Northern and Eastern Europe has changed its name for many times in the course of centenaries. For more than 330 years it was housed in the cloister of Riga Dome church, but since 1891 in the former Town Hall.

At the beginning the basis of the library consisted of books from libraries of the former monasteries and churches. They are: incunabula, post-incunabula and so-called chain-books. The oldest manuscripts dating back to the 13th cent. have also been obtained from monasteries. We know of book donations by private persons to the library in the 16th cent. and particulary in the 17th cent., e.g. donations by so-called Riga humanists. Books were not arranged systematically yet, the library was not open to public regularly, information about the first librarians was scarce.

The library history was published for the first time only in 1743. The library began to prosper in the second half of the 18th. cent. when the library received about 3400 books from the collection of Riga doctor Nicolaus Himsel in 1787. During J. G. Ageluth's activities, writer and philosopher Johann Gottfried Herder had worked for 5 years as an assistant librarian in Riga (1765-1769). At the end of the 18th cent. Bibliotheca Rigensis had about 12000 volumes and was a rather respectable library of the age of the Enlightenment.

Cienījamās dāmas un kungi!

Bibliotheca Rigensis, Rātsnama bibliotēka, Rīgas pilsētas bibliotēka, Latvijas ZA Fundamentālā bibliotēka, Latvijas Akadēmiskā bibliotēka - tādi ir oficiālie vai mazāk oficiālie mūsu bibliotēkas nosaukumi gadsimtu gaitā. Vācu kultūras tradīcijās veidoto bibliotēku vairāk pētījuši vācu autori, piemēram, bibliotēkas direktors no 1903. līdz 1933. gadam Nikolajs Bušs. Pēckara gados atzīmējams ilggadīgās Fundamentālās bibliotēkas darbinieces Marijas Lācis veikums. Paldies viņiem!

Ugunsgrēkā 1941. gada vasarā iet bojā inventāra grāmatas, bibliotēkas katalogi, apmēram 9/10 grāmatu fonda, arī reti, unikāli izdevumi. Sadeg ap 350.000 sīkiespieddarbu, ap 200.000 vienību lielā gravīru, karšu, portretu un attēlu kolekcija. Tas, protams, apgrūtina tālāko pētniecību. Saglabātie materiāli, kas skatāmi mūsu jubilejai veltītajās izstādēs, ļauj tomēr izdarīt pamatotus secinājumus.

Grāmatniecība Rīgā, protams, nesākās ar 1524. gada 6. martu. Jau 13.gadsimta sākumā pāvests Inocents III sūta bīskapam Albertam latiņu Bībeles pārrakstu. Tā it kā vēl bijusi atrodama 16. gadsimta sākumā. Nelieli grāmatu krājumi viduslaikos bija virsbīskapu pilīs Koknesē un Raunā, pie lielākajām baznīcām, piemēram, Doma baznīcas Rīgā, cisterciešu, franciskāņu, dominikāņu un vēl citos klosteros, arī Livonijas ordeņa galvenajos pārvaldes centros, domājams, arī izglītotāko Rīgas patriciešu mājās. Par iespiestu grāmatu iepirkumu Rīgai ir ziņas jau no 1470. gada.

Bet 1524. gada 6. martā Rīgā top vecākā publiskā bibliotēka Baltijā, viena no vecākajām Ziemeļ- un Austrumeiropā. Bibliotheca Rigensis izveide saistāma ar straujo luterticības uzvaru Rīgā. Vēl tagad saglabājušās vairākas Mārtiņa Lutera vēstules, kas rakstītas uz toreizējo Livoniju. Arī Vitenbergā iespiestas grāmatas, kas konkrēti vēršas pie domubiedriem un ticības brāļiem Rīgā, Rēvelē, Tērbatā. Lutera aicinājums pilsētu maģistrātiem dibināt skolas un bibliotēkas domāts arī rīdziniekiem. Līdzīga ir bibliotēkas dibināšana Magdeburgā 1525. gadā, vēlāk arī Hamburgā, Rēvelē un citās Hanzas savienības pilsētās.

Reformāciju var vērtēt dažādi: mākslas vērtību zudums baznīcu un klosteru grautiņos ir, protams, bēdīgs fakts, bet Reformācija paver ceļu bibliotēku un laicīgo skolu izveidei. Dieva vārdu evanģēliskajās baznīcās sludina dzimtajā valodā, top garīgo rakstu tulkojumi nacionālajās valodās, ieskaitot arī latviešu. Ievērosim, ka mūsu pirmais bibliotekārs Nikolavs Ramms, kas dzimis Rīgā un mācījies Rostokā, ir viens no pirmajiem Rīgas latviešu luterāņu draudzes mācītājiem, garīgo tekstu tulkotājiem latviski, arī latviešu krāvēju amata rakstvedis.

Dāmas un kungi!

Iemeslu šodien pulcēties mums devis tālredzīgais Rīgas rātes loceklis, ar 1528. gadu birģermeisters Pāvils Dreilings, kas kopā ar jau pieminēto mācītāju Nikolavu Rammu sastādījuši dokumentu, kas atrasts 1910. gadā, un joprojām glabājas Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā. Citēju tulkojumu no vidusslejasvācu valodas:

"1524. gadā ap gavēņa vidu, es Nikolavs Ramme saņēmu tālāk minētās Pelēkā [franciskāņu] klostera grāmatas, ko man nodeva godājamais, gudrais un apdomīgais birģermeistars Pāvils Dreilings, lai tās tiktu lietotas un kalpotu vispārīgam labumam:

Bībeles otra daļa ar Līra komentāriem,

Bībeles sestā daļa,

Hugona darbu sestā daļa,

Aurēlija Augustīna runu krājums,

Cipriana darbi.

Minētās grāmatas atrodas pie manis, drošās rokās, nodotas vispārīgam labumam, joprojām ir cienījamās rātes pārziņā, atprasāmas vai atvēlamas, kā cienījamai rātei tas patiktos".

Četras no minētajām grāmatām joprojām atrodamas mūsu bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.

Grāmatas sākumā, domājams, atradušās mācītāja Ramma dzīvoklī, vēlāk kādā Domskolas telpā, jo par bibliotekāriem pilsētas rāte parasti nozīmēja kādu no Domskolas pedagogiem. Pēc 1553. gada pārbūvēm bibliotēka izvietota Doma baznīcas krusta ejas austrumu korpusā virs sakristejas, kur tā atradusies vairāk nekā 330 gadus, līdz pat 1891. gadam, kad to pārceļ uz bijušā rātsnama telpām. 16. gadsimta pirmajā pusē Rīga nebūt nav Eiropas kultūras nomale. Rīdzinieki sarakstās ne tikai ar Mārtiņu Luteru, bet arī ar Roterdamas Erasmu un citiem Eiropas kultūras dižgariem.

Bibliotēkas pamatu 16. gadsimta pirmajā pusē veido galvenokārt grāmatas no bijušo franciskāņu un dominikāņu klosteru bibliotēkām: inkunābulas un paleotipi, vairums tā saucamās ķēžu grāmatas - katenāti. Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas inkunābulu kopkatalogā fiksētās grāmatas pārsvarā saglabājušās tieši no šī laika. Saglabājusies 1502. gadā iznākusī Voraginas Jākoba grāmata "Lombardica historia" ar ierakstu, kas apliecina tās piederību Rīgas baznīcas bibliotēkai: "Liber Bibliothecae Ecclesiae Rigensis. 1551.". Sākumā bibliotēkai nav noteikta budžeta, atsevišķos gadījumos līdzekļus piešķir pilsētas rāte. Bibliotekāram nav noteikta atalgojuma, jo tas šeit strādā savā brīvajā laikā.

No klosteriem un Rīgas baznīcām bibliotēka arī ieguvusi savus vecākos rokrakstus, piemēram: Dāvida dziesmas (Psalterium Davidis) un Zalamana līdzības un sakāmvārdus (Parabolae Salomonis). Abi no 13.gadsimta beigām. No 14. gadsimta nākusi Rīgas mesu grāmata (Missale Rigense), kas

Latvijas Nacionāla
BIBLIOTĒKA
05.1.933

atradusies uz Doma baznīcas altāra. 16.gadsimtā jau arī zināmi privātpersonu dāvinājumi bibliotēkai. 1545. gadā Hinriks Stulberss, "ļoti mācīts vīrs", mirstot, novēlējis savas grāmatas bibliotēkai. Grāmatas bibliotēkai dāvājis Rīgas humānista Bazīlija Plīnija tēvs mācītājs Gregorijs Plīnijs, tāpat dzejnieks Daniels Hermanis. Pilsētas sindiks, juriskonsults Dāvids Hilhens panāk, ka 300 markas grāmatu iegādei savā testamentā 1596. gadā Rīgas bibliotēkai novēl Igaunijas muižnieks Johans Ofelakers. Hilhenam arī nopelni Rīgas Domskolas reformā un Rīgas pirmās tipogrāfijas izveidē 1588. gadā, ko iekārto no Antverpenes aicinātais Nikolauss Mollīns. Tiek jau domāts par bibliotēkas grāmatu sarakstu un katalogu, bet daudzas ieceres pārtrauc ieilgušais poļu-zviedru karš. Par bibliotēkas darbību 17. gadsimta 1. pusē ziņu nav. Tikai gadsimta vidū notiek bibliotēkas telpu remonts.

No 1650. līdz 1654. gadam par bibliotekāru strādā filozofs, dzejnieks, mediķis un Kurzemes hercoga galma astronoms Mihaels Brauers, bet par bibliotēkas inspektoru, liekas, viņa radinieks Nikolajs Brauers. Cik labs Brauers bijis kā bibliotekārs, grūti spriest, toties viņam padevušies glaimi. 138 latīņu valodā sarakstītos pantos viņš sumina birģermeistaru Heinrihu Ūlenbroku. Bibliotēka līdz šim gulējusi putekļos kā nabaga Lācers. Par to vismaz apžēlojušies suņi, bet kas rūpēsies par bibliotēku? Sen jau bijušas dzirdamas Atēnu (tātad, Rīgas) žēlās nopūtas, līdz beidzot parādījies Apolons (tātad, Heinrihs Ūlenbroks). Bibliotēka jāatbrīvojot no dzelzs restēm, aiz kurām tā ieslodzīta. Brauers jūsmīgi vēršas pie Heinriha Ūlenbroka sirdsapziņas: "Tukšās vietas aizpildi ar labākām grāmatām nekā tās, ko mums devuši īsi apcirptie vīri" (tātad, viduslaiku mūki).

Samērā ilgu laiku par bibliotekāru strādā Georgs Guntekens (no 1662. līdz 1698.gadam). Ar 1662.gadu bibliotekārs jau saņem noteiktu atalgojumu - 100 dālderus gadā. Bibliotēka ir atvērta divas reizes nedēļā pa vienai stundai. 1664.gadā rāte apstiprina pirmos grāmatu izsniegšanas noteikumus: tās saņem pret drošības naudu zeltā vai sudrabā tikai pilsētas amatpersonas. Ar 1659.gadu sākta bibliotēkas hronika, kur ieraksta grāmatu un naudas dāvinājumus, tāpat bibliotēkai svarīgus notikumus.

Fonda papildināšanā joprojām nozīmīgi ir dāvinājumi. Bibliotēkā 1636. gadā nonāk pilsētas ārsta Johana Bavāra grāmatu kolekcija, vēlāk grāmatas no Rīgas Domskolas pedagoga mācītāja Hermaņa Samsona bibliotēkas. No 1631. līdz 1710. gadam bibliotēka saņem pilsētas ģimnāzijas pasniedzēju disertācijas, ar 1675. gadu arī Rīgas liceja pedagogu rakstus. 1664. gadā rāte nosaka, ka bibliotēkai brīveksemplāru dos Rīgas tipogrāfi. Nodevas par labu pilsētas bibliotēkai ar 1659. gadu sāk prasīt no gadatirgos iebraukušiem citzemju grāmatu tirgotājiem. Grāmatas vai naudu grāmatu iegādei ziedo pilsētas amatpersonas, vai nu stājoties amatā vai precoties. Bibliotēkai arī nodod nelielas soda naudas, kas iekasētas par sīkākiem pārkāpumiem, piemēram, lamāšanos, nepatiesas liecības došanu. Par bibliotēkas fonda lielumu 17. gadsimtā ziņu trūkst, grāmatas vēl arī nav sistemātiski kārtotas. Senajās grāmatās toties ir nolādējumi grāmatu zagļiem, piemēram, "Dieses Buchlein ist mir lieb./ Wer mir es stiehlt, der ist ein Dieb". (Šī grāmatiņa man mīļa, to pa/ņemt var tikai zaglis).

Ziemeļu kara laikā bibliotēka panīkst. Sašautā jumta dēļ sniegs, lietus un krusa bojā savam liktenim pamestās grāmatas. Tā ka mēra epidēmijā reizēm mirst gan bibliotekārs gan tā saucamais bibliotēkas inspektors, gar grāmatu grēdām krātuvē reizēm dziļdomīgi staigā tikai suņi un kaķi. 1735. gadā bibliotēkā ir ap 5000 sējumu. Ar šo gadu savu izdevumu brīveksemplārus Rīgas bibliotēkai nolemj sūtīt Krievijas Zinātņu akadēmija. Frīdrihs Vilišs, kas ir bibliotekārs no 1737. līdz 1762. gadam, sacer vācu valodā pirmo pilsētas bibliotēkas vēsturi, kur zīmīgs jau pats nosaukums "Līdz šim nepazīstamā un apslēptā ... Rīgas pilsētas bibliotēka" (1743).

Bibliotēka sāk atspirgt 18. gadsimta otrajā pusē, jo 1787. gadā tā papildinās ar 3400 grāmatām par medicīnu, matemātiku, vēsturi. Tā ir ievērojamā Rīgas ārsta Nikolaja Himzela sakrātā kolekcija. Jau profesionālā līmenī strādā bibliotekārs, reizē arī Rīgas Domskolas konrektors Johans Gotfrīds Agelūts. Viņš mēģina izveidot pirmo bibliotēkas sistemātisko katalogu, atsevišķi izdala Livoniku un Rosiku. Agelūta laikā par viņa palīgu pilsētas bibliotēkā no 1765. līdz 1769. gadam strādā vācu Apgaismes laika

filozofs un rakstnieks Johans Gotfrīds Herders, kura pārziņā bijušas filozofijas, jurisprudences un valodniecības nodaļas. Bibliotēkas uzplaukumu sekmē arī Herdera drauga, ievērojamā Rīgas grāmatu izdevēja Johana Frīdriha Hartknoha (tēva un dēla) darbība pusgadsimta garumā. 1778. gadā bibliotēkas telpas pārbūvē pēc ievērojamā Rīgas arhitekta Kristofa Häberlanda projekta. Klasicisma stilā veidotās kolonas, nišās ievietotie Homēra un Monteskjē krūšu tēli, ievērojamu vīru portreti pie sienām - tas viss atgādināja tipisku Rietumeiropas bibliotēku Apgaismes gadsimta nogalē. Rīgas pilsētas bibliotēka ar saviem apmēram 12000 sējumiem, te nebūt nebija pēdējā vietā. Bet zīmīgi, ka līdz pat 18. gadsimta beigām mums nav neviena Rīgas pilsētas bibliotekāra attēla (ja neskaita Herderu, kas bija rīdzinieks tikai uz laiku). Arī Apgaismes laikmetā bibliotekārs vēl stāvēja uz sociālās hierarhijas visai zema pakāpiena.

Paldies par uzmanību!

Venta Kocere

BIBLIOGRĀFISKAIS UN ZINĀTNISKAIS DARBS LATVIJAS AKADĒMISKAJĀ BIBLIOTĒKĀ

Bibliographic and Research Work in Latvian Academic Library

Latvian Academic Library (LAL) as a constituent part and prometer of research work has changed and enlarged trends of bibliographic work in course of time. One of the modes of work of the library is compiling of bibliographical indexes different in form and content. The aim of them is to provide information on literature and to promote its use. Systematic information on recently accessed books and periodicals in Latvian libraries is going on for more than 30 years. It has become a tradition that these indexes are compiled in Latvian Academic Library as it receives about 2/3 of the publications reflected in indexes. LAL publishes other current indexes as well that reflect publications received in the library, e.g. bibliographical material on problems of natural sciences, biotechnology.

An important place among publications by LAL is taken by bibliographical indexes of prominent Latvian scientists. Series "Latvijas zinātnieki" (Latvian Scientists) sums up bibliographic information about academicians of Latvian Academy of Sciences and has been published by the library since 1958.

Bibliographical indexes compiled in LAL are differerit both in volume and content. The most noteworthy retrospective bibliographical index completed in late 1980s was "Latviešu periodika" (Latvian Periodicals) in 3 volumes. "Latviešu grāmatu rādītājs, 1911-1919" (Index of Latvian Books, 1911-1919) is being worked on, bibliographical index "Latviešu grāmata ārzemēs, 1920-1940" (Latvian Book Abroad, 1920-1940) is being made ready for publication.

As an independent research institution LAL not only promotes but also carries out research work in library, bibliographic and book sciences as well as in branches of information technologies. Latvian books as a constituent part of the history of culture are planned to be studied from different points of view in the complex research work "Latvijas grāmatas - tautu kultūras un vēstures izpētes avots" (Books of Latvia - the Source of Investigation of Peoples Culture and History).

Process of bibliographical description of the collection of manuscripts is going on, revealing its contents and making it ready for publication. A unique collection in the Baltics is the huge collection of J. Chr. Brotze (1742-1823) who was a historian, ethnographer and teacher of the former Riga's lyceum. He had collected it for more than 40 years and the core of it consists of a collection of drawings and descriptions in 10 volumes. In 1992 the 1st vol. of J. Chr. Brotze's "Drawings and Descriptions" was published.

In 1993 a catalogue of incunabula of Latvian Academic Library was published. The aim of it was to reveal contents of the collection (the biggest in Latvia) of 210 incunabula to researchers and people who are interested in them and to include these books in the world incunabula register. As a dedication to Riga's 800 years anniversary, a monograph "Senās Rīgas grāmatniecība Vācijas Hanzas pilsētu kontekstā, 15.-17. gs." (Book Science of Old Riga in Cultural Context of German Hanseatic Cities, 15th-17th cent.) is being worked on. This year an international conference will be held and an exhibition will be arranged "J. G. Herders un viņa laikabiedri - vācu literāti Baltijā" (J. G. Herder and his Contemporaries - German Men of Letters in the Baltics) to commemorate the 250th anniversary of J. G. Herder's birth.

LAL studies, creates and introduces new, progressive information technologies. A group of the library researchers obtained a grant from Latvian Science Council for the project "Latvijas kultūrvēsturiskās un zinātniski tehniskās informācijas elektroniskā bibliotēka" (Electronic Library of the History of Culture and Scientific and Technological Information in Latvia).

Bibliogrāfijas galvenā īpatnība izpaužas nevis informācijas avotu, bet tikai ziņu kustības organizēšanā par šiem avotiem. Bibliogrāfiskā informācija ir bibliogrāfiskās darbības pamatprodukts, ar kura palīdzību tā realizē starpnieka funkcijas dokumentālo komunikāciju sistēmā.

Informacionālais virziens, t. i., apgāde ar informāciju, t. sk. arī bibliogrāfisko, ir viens no galvenajiem zinātnisko bibliotēku un informācijas centru darbības virzieniem.

Lai bibliogrāfija varētu pilnvērtīgi izpildīt savas funkcijas, jāsasniedz galvenais mērķis, uz kuru mēs jau sen tiecamies - jārada kvalitatīva operatīva informacionālā, t. sk. arī bibliogrāfiskā, zinātnes nodroši-

nāšanas sistēma, zinātniekiem jāsniedz tāda informācija un tādā optimālā formā, kas ļautu netērēt daudz laika, meklējot vajadzīgās grāmatas, rakstus u. c. materiālus un neatklāt jau atklātus atklājumus.

Tas, ka virkne zinātnisko pētījumu nav nodrošināti ar bibliogrāfisko informāciju, ka netiek operatīvi izdoti bibliogrāfiskie līdzekļi un to poligrāfiskais līmenis ir zems, nesekmē bibliogrāfiskās darbības prestiža celšanos. Mūsdienu apstākļos mainās pats jēdziens "bibliogrāfiskā informācija". Mēs jau sākam pierast pie tā, ka ar "bibliogrāfisko informāciju" saprotam automatizētās datu bāzes, kas sniedz ziņas par dokumentiem, bet ar bibliogrāfisko informāciju vēl joprojām saprotam arī tradicionālos bibliogrāfiskos līdzekļus, grāmatu kolekciju katalogus un kartotēkas.

Latvijas Akadēmiskā bibliotēka kā pētnieciskā darba organiska sastāvdaļa un tieša veicinātāja laika gaitā ir mainījusi, paplašinājusi bibliogrāfiskā darba virzienus. Viens no bibliotēkas darba veidiem ir pēc formas un satura dažādu bibliogrāfisko rādītāju sagatavošana, kuru uzdevums - informēt par literatūru un sekmēt tās izmantošanu.

Sistemātiska informēšana par ienākušajām jaunajām grāmatām un periodiskajiem izdevumiem Latvijas bibliotēkās turpinās jau vairāk nekā 30 gadu. Par tradīciju kļuvis, ka šos koprādītājus sastāda tieši mūsu bibliotēka, jo tā saņem apmēram 2/3 izdevumu, kas atspoguļojas rādītājos. Darbs turpinās, taču izdevumi varētu būt daudz kvalitatīvāki, ja vien bibliotēkas - dalībnieces neiesniegtu lielā mērā nekvalitatīvi noformētas un klasificētas grāmatu bibliogrāfiskā apraksta kartītes, nerunājot jau par materiāla iesniegšanu uz disketēm, savukārt, sastādot "Ārzemju periodisko izdevumu koprādītāju", vēl joprojām nepieciešams pielikt daudz pūļu, lai noskaidrotu visas bibliotēkas, kuras saņem šos izdevumus, un panāktu savlaicīgu ziņu piegādi.

LAB izdod arī citus kārtējos bibliogrāfiskos rādītājus, kas ietver bibliotēkā saņemto literatūru, piemēram, par bibliogrāfiskajiem materiāliem dabaszinātnēs.

Sadarbībā ar Pasaules tirdzniecības centru "Rīga", sākta biznesa literatūras nodaļas veidošana, un, tā kā nopietns darbs ekonomisko darījumu jomā nav iespējams bez atbilstošām zināšanām, iecerēts uzsākt kārtējā bibliogrāfiskā rādītāja sastādīšanu par uzņēmējdarbības jautājumiem.

Nozīmīgu vietu LAB izdevumu vidū ieņem biobibliogrāfiskie rādītāji par ievērojamākajiem Latvijas zinātniekiem. Sērija "Latvijas zinātnieki", apkopo bibliogrāfiskās ziņas par Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķiem un bibliotēka to izdod kopš 1958. gada. Laika posmā līdz 1993. gadam izdoti 40 šīs sērijas rādītāji un neapstrīdami, ka tiem ir paliekoša vērtība ne vien uzziņu darbā, bet arī zinātnes vēsturē, novadpētniecībā, zinātnes, kultūras un literatūras starptautisko sakaru raksturojumā. Pēdējā gada laikā iznākušie rādītāji veltīti akadēmiķiem G. Čipēnam un J. Stradiņam. Uzsākta biobibliogrāfiju sagatavošana akadēmiķim A. Kroģerim (kopīgi ar Fizikālās enerģētikas institūtu), G. Duburam (kopīgi ar Organiskās sintēzes institūtu) un E. Lavendelim (sadarbībā ar RTU bibliotēku).

LAB sastādītie bibliogrāfiskie rādītāji ir dažādi gan pēc apjoma, gan satura. Ievērojamākais retrospektīvais bibliogrāfiskais izdevums, kas tika pabeigts astoņdesmito gadu beigās, bija "Latviešu periodikas rādītājs" 3 sējumos. Jau 1947. gadā Misiņa bibliotēkas darba plānā bija šī tēma, 1954. gadā tā pārgāja ZA Fundamentālās bibliotēkas darba plānā, bet 1966. gadā 300 eksemplāros iznāca autoru kolektīva sagatavotais "Latviešu periodikas" 1. sējums (1768-1919), kurā bija ietverti 696 periodiskie izdevumi. Septiņdesmitajos gados tipogrāfiski iznāca rādītāja 1. sējuma otrais papildinātais izdevums, kas ietvēra 703 nosaukumus, un 2. sējums, kas aptvēra 500 revolucionāros un padomju periodiskos izdevumus no 1920.-1940. g. 3. sējums divās daļās izdots 1988. g. un 1989. g. (1409 nosaukumi). Sākotnējā iecere - izveidot 3 sējumus - bija pabeigta, bet ārpus bibliogrāfiskās uzskaites bija palikusi daļa periodisko izdevumu, kas iznākuši no 1941. gada jūnija līdz 1945. gada 9. maijam. Tādēļ kā tiešs turpinājums LAB veiktajiem pētījumiem par latviešu periodiskajiem izdevumiem būs 4. sējums. Tas sniegs pilnīgu pārskatu par presi latviešu valodā un būs izmantojams kā zinātniski pētnieciskajā darbā, tā arī praktiskajā bibliogrāfiskajā darbā. Tas būs nopietns veikums vēstures balto plankumu izpētē. Rādītāja 4. sējumā tiks ietverti arī papildinājumi "Latviešu periodikas" 1.-3. sēj., kļūdu labojumi, izdevumu alfabētiskais, kā arī sistemātiskais palīgrādītājs.

Turpinās darbs pie "Latviešu grāmatu rādītāja, 1911-1919", kas veidots sistemātiskā kārtojumā kopā ar papildinājumiem J. Misiņa "Latviešu rakstniecības rādītājam", klāt pievienojot 1585.-1919. g. iznākušo grāmatu rādītāju. Rādītājs ietver vairāk nekā 2500 grāmatu nosaukumu, un lielā apjoma dēļ pašreiz tiek veidota datu bāze.

Izdošanai gatavo arī bibliogrāfisko rādītāju "Latviešu grāmata ārzemēs, 1920-1940", kurā pirmoreiz būs apkopotas ziņas par grāmatām latviešu valodā ārpus Latvijas teritorijas šajā laika posmā, un tas kā sastāvdaļa iekļausies latviešu nacionālajā bibliogrāfiskajā bāzē.

Kā patstāvīga zinātniskā iestāde LAB ne vien sekmē, bet arī veic pētījumus bibliotēku, bibliogrāfijas un grāmatzinātnes, kā arī informācijas tehnoloģiju nozarēs. Kompleksā zinātniskās pētniecības darba "Latvijas grāmatas - tautu kultūras un vēstures izpētes avots" ietvaros paredzēts dažādos aspektos aplūkot Latvijas grāmatniecību kā kultūras vēstures sastāvdaļu. LAB lielu uzmanību veltī tieši savai vēsturei, ievērojamiem bibliogrāfiem - J. Misiņam un K. Eglem, kā arī Latvijas bibliotēku vēsturei vispār.

Turpinās bibliotēkas rokrakstu fonda aprakstīšana, atklājot tā saturu, un gatavošana publicēšanai. Visā Baltijā unikāla ir kādreizējā Rīgas pilsētas liceja pedagoga, vēsturnieka un novadpētnieka J. K. Broces (1742-1823) apjomīgā kolekcija, kas krāta vairāk nekā 40 gadu. Tās kodolu veido zīmējumu un aprakstu krājums 10 sējumos.

Ilgus gadus kopīgi ar Latvijas Vēstures institūtu tiek strādāts pie šī darba sagatavošanas izdošanai un beidzot 1992. gadā izdots J. K. Broces "Zīmējumu un aprakstu" 1. sējums (sējums salikts Rīgas Paraugtipogrāfijā, iespiests Ivana Fjodorova tipogrāfijā Sanktpēterburgā). Sagatavošanas grupas vadītājs ir T. Zeids, izdošanā piedalās vēstures zin. doktore M. Taube. Turpinās darbs pie nākamo sējumu sagatavošanas izdošanai.

Pagājušajā gadā izdevniecība "Zinātne" laida klajā arī Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas inkunābulu katalogu, kura mērķis - atklāt 210 inkunābulu krājuma (lielākā Latvijā) saturu pētniekiem un interesentiem, kā arī iekļaut tās pasaules inkunābulu uzskaitē. Bet šodien, mūsu svētku dienā, lasītājiem vērtēšanai tiks nodota vēl viena grāmata - L. Labrences monogrāfija "Latviešu rakstnieku rokraksti Misiņa bibliotēkā". Plkst. 13^{00} notiks grāmatas prezentācija.

Kā veltījums Rīgas 800 gadu jubilejai tiek gatavota O. Zandera monogrāfija "Senās Rīgas grāmatniecība Vācijas Hanzas pilsētu kultūras kontekstā, 15.-17. gs." Šī darba mērķis - raksturot feodālās Rīgas kultūru Hanzas savienības un Baltijas jūras reģiona ietvaros (grāmatu iespiešanu, izplatīšanu, bibliotēkas, literatūru, mākslu, arhitektūru, izglītību). Līdz šim Rīga kā Hanzas pilsēta minēta tikai politiski ekonomiskā plāksnē, tikpat kā nav pētīti Rīgas kultūras sakari ar citām Hanzas pilsētām. Pētījums padziļinās zināšanas Rīgas grāmatniecībā, parādīs Reformācijas gaitu Livonijā, baltiešu sakarus ar Vācijas universitātēm.

Šī gada septembrī, atzīmējot J. G. Herdera 250. dzimšanas dienu, sadarbībā ar Latvijas Universitātes Ģermānistikas katedru un Baltvācu centru "Domus Rigensis" tiks organizēta starptautiska konference un izstāde "J. G. Herders un viņa laikabiedri - vācu literāti Baltijā".

LAB pēta, izstrādā un ievieš jaunas progresīvas informācijas tehnoloģijas. Latvijas Zinātnes padome piešķirusi grantu bibliotēkas zinātnieku grupas iesniegtajam projektam "Latvijas kultūrvēsturiskās un zinātniski tehniskās informācijas elektroniskā bibliotēka", kura mērķis - radīt metodoloģisku un tehnoloģisku bāzi tam, lai informācija par Latvijas kultūrvēsturiskajām vērtībām, šo vērtību dublikāti, kā arī zinātniski tehniskā informācija, izmantojot elektronisko informācijas ievadīšanas, apstrādes, uzglabāšanas un pārraides tehnoloģiju, kļūtu pieejama visplašākajam interesentu lokam ne tikai Latvijā, bet arī aiz tās robežām. Darbs plānots 1994.-1996. g. Bibliotēkā uzsākta datu bāzu veidošana. Lietotāju rīcībā nodota kopīgi ar Baltijas Tehnoloģisko akadēmiju radītā terminoloģiskā datu bāze, kas satur terminus par informācijas tīkliem un sistēmām angļu un krievu valodā, turpinās arī latvisko terminu iekļaušana tajā. Tuvākajās dienās būs pabeigts veidot Baltijas valstu zinātnisko datu bāzu elektroniskais katalogs, kurš top sadarbībā ar Igaunijas Informātikas fondu un Lietuvas Matemātikas un informātikas institūtu. Kopīgi ar LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūta darbiniekiem tiek gatavota datu bāze "Literāti".

Latvijas Akadēmiskā bibliotēka piedalās projekta "Latvijas masu mediju datu bāze" īstenošanā, kura mērķis ir izveidot pirmo Latvijā on-line datu bāzi periodisko izdevumu informācijas operatīvai sakārtošanai un meklēšanai, kā arī ilgstošai saglabāšanai. Projekta īstenošanā piedalās Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts, Pasaules tirdzniecības centrs "Rīga" un Latvijas masu mediju fonds.

Sadarbībā ar Latviešu studiju centra bibliotēku (Kalamazū) un Starptautiskās pētniecības un apmaiņas padomi tiks īstenots projekts - pilnīgas datu bāzes izveidošana par Baltijas bibliotēkām.

1993. gada janvārī bibliotēka organizēja zinātniski tehnisko semināru "Jaunās informācijas tehnoloģijas bibliotēkās", kura mērķis bija iepazīstināt Latvijas un citu valstu bibliotēku un informācijas centru speciālistus ar šādu tehnoloģiju pielietošanu, ar Eiropas kopienas bibliotekārajām programmām un dažādu valstu informacionālo politiku. Ar bibliotēkas pašas poligrāfiskajiem spēkiem ir izdots semināra referātu tēžu krājums. Tiks izdoti arī šīs konferences materiāli.

Bibliotēkas speciālisti aktīvi piedalās informacionālā un bibliotekārā darba teorētisko jautājumu izpētē, iepazīstina ar savu darba pieredzi, uzstājoties starptautiskās un republikāniskās konferencēs.

Maranda Avotiņa

LATVIJAS AKADĒMISKĀS BIBLIOTĒKAS LASĪTĀJU APKALPOŠANAS ORGANIZĀCIJA

Organization of Readers Services in Latvian Academic Library

One of the main tasks of Latvian Academic Library (LAL) is to provide informative and library service to readers in both the library buildings in the following departments: Bibliographic References, Reprographic, Lending and Readers Services at 24 Lielvārdes street and departments of Manuscripts and Rare Books, New Information Technologies and the Misiņš Library (library within a library) at 10 Rūpniecības street.

Readers are registered in both the library buildings and divided into 2 categories: A and S. A-category readers can use Lending Department, handing in "letter of obligations" that has been affirmed at their place of work. S-category readers can use the comfortable reading rooms to use literature in the library, and in case of need, the necessary literature can be left on subsidiary shelves to be used for long time. Periodicals of the two last years are placed on free access shelves. Work of Reprographic Department is well-organized and makes copies both from the library and readers' own material as well as makes paper copies from microfilms and microfiches. This service is the quickest and cheapest in Riga.

Bibliographic References Department provides the necessary bibliographical information in the library, over the phone and in written form carrying out orders of individual readers or research institutions.

One of the best ways to popularize the library collection is to make thematic exhibitions in and outside the library.

Interlibrary Loans Department gives the readers a chance to have access to literature that is not in the library collection and sends to other libraries the material they need: literature, xerox-copies of articles, microfilms and photocopies.

The Misiņš Library as an independent book repository of regional studies consists of active and archival collections. The archival collection can be used only in the library for research work. Latvian exile publications are numerous and electronic catalogue of these books is being created.

We are grateful to all the people who have sent and are still sending Latvian exile publications.

Collection of manuscripts and rare books is used not only by scholars from Latvia but also from many other countries: Germany, the Netherlands, Great Britain, Poland, Russia.

New Information Technologies Department provides readers with quick and complete search of the necessary information by means of CD-ROM and on-line data bases. LAL is the only one in Latvia that has a licence to work with STN International (The Scientific and Technical Information Network) data bases.

The staff of Latvian Academic Library is striving to improve and perfect readers service in the future, too.

Par vienu no galvenajiem Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas uzdevumiem uzskatām lasītāju apkalpošanu bibliotēkas abās ēkās Lielvārdes ielā 24 un Rūpniecības ielā 10, sniedzot lasītājiem arvien jaunus pakalpojumu veidus, lai veicinātu zinātnes attīstību Latvijā. Daudzi interesenti nāk iepazīties ar bibliotēku un tās darba organizāciju.

Augstskolu pirmo kursu studenti mācību gada sākumā tiek vesti iepazīties ar bibliotēkas izmantošanas iespējām un kārtību. Kā labu piemēru var minēt Medicīnas akadēmijas Farmācijas fakultāti, Latvijas Universitātes Bibliotēku zinātnes un bibliogrāfijas, Ekonomikas, kā arī Ķīmijas fakultāti.

Kā zināms, lasītāju pieprasījumu izpilde ir tieši saistīta ar apmeklētāju sagatavotību. Vairāku Latvijas augstskolu, piemēram, Rīgas Tehniskās universitātes, mācību programmās jau ir ieviests bibliotēku zinātnes un bibliogrāfijas apmācību kurss, kas visādos veidos palīdz orientēties bibliotēkas uzziņu aparātā.

Iepazīstinot ar lasītāju apkalpošanas darba organizāciju, gribas sākt ar lasītāju reģistrāciju. Lasītājus reģistrē abās ēkās saskaņā ar bibliotēkas izmantošanas noteikumiem. Pastāvīgas lasītāju

kartes izsniedz visiem, kam nepieciešama literatūra zinātniskajam darbam. Pēc jaunajiem LAB izmantošanas noteikumiem lasītāji dalās divās kategorijās: A un S. A kategorijas lasītāji ir zinātniskās pētniecības, mācību, kultūras un mākslas iestāžu darbinieki, dažādu nozaru speciālisti un doktoranti. Šīs kategorijas lasītājiem ir tiesības izmantot mājas abonementu, iesniedzot bibliotēkai darba vietā apstiprinātu "Saistību rakstu", kura veidlapu izsniedz LAB reģistratūras darbinieks. S kategorijas lasītājiem - studentiem, strādniekiem, pensionāriem - literatūru izsniedz lasīšanai uz vietas lasītavās.

Ir vienota lasītāju karte visām apkalpojošām nodaļām, un "saistību raksts" dod iespēju lietot mājas abonementu arī Misiņa b-kā.

1993. gadā tika reģistrēti 390 000 apmeklējumi, tas nozīmē - vidēji 1300 apmeklējumu dienā visu gadu. Kopš 1992. gada lasītāju datus ievada datorā, kas ir viena programmas daļa no kopējās automatizācijas sistēmas. Dators ļoti atvieglo bibliotekāru darbu statistikas datu vākšanā un apkopošanā, turklāt apstrādā lasītāja datus, izdrukājot mājas abonementam nepieciešamās ziņas.

Bibliogrāfisko uzziņu nodaļas darbinieki lasītājam sniedz nepieciešamo bibliogrāfisko informāciju: mutvārdu bibliotekārās, bibliogrāfiskās un faktogrāfiskās uzziņas gan bibliotēkā, gan pa telefonu (apmēram 50 000 gadā), kā arī konsultē katalogu un kartotēku izmantošanā. Bez tam rakstveidā sastāda tematiskās bibliogrāfiskās uzziņas, sagatavojot atbildes uz vēstulēm no citām bibliotēkām, zinātniskās pētniecības iestādēm, vai arī izpildot atsevišķu personu pasūtījumus. Bibliogrāfisko uzziņu nodaļā ir apmēram 65 000 eks. liels uzziņu literatūras fonds, ko lasītāji lieto brīvpieejā, patstāvīgi. No šī fonda literatūru uz māju neizsniedz.

Viens no svarīgākajiem bibliotēkas darba rādītājiem ir literatūras izsniegums. 1993. gadā tas ir apmēram 2,2 miljoni eks.

LAB fondos atspoguļojas gan zinātniskās domas attīstība gadsimtu gaitā, gan šodienas zinātnes sasniegumi kā Austrumos, tā Rietumos. Pamatfonda krātuves galvenais uzdevums ir kvalitatīvi un operatīvi izpildīt lasītāju pieprasījumus, kā arī maksimāli izmantot un saglabāt fondu, rūpēties par literatūras pareizu izvietojumu plauktos, lai novērstu atteikumus. Lielākā daļa atteikumu rodas no tā, ka literatūra bibliotēkā galvenokārt ir 1 eksemplārā un visu izsniedz mājas abonentiem, kuru ir apmēram 2,5 tūkstoši.

Literatūru no pamatfonda izsniedz 20 - 30 minūšu laikā, laiks ir atkarīgs no lasītāju pieplūduma. Īpaši jāatzīmē, ka šodien bibliotēkā lasītājiem ir pieejams absolūti viss fonds.

Pamatfonda krātuves darbinieki ik pa divām nedēļām veido jaunieguvumu izstādes. Lasītājs izstādē var atstāt pieprasījumu ar savu telefona numuru un pēc izstādes slēgšanas uzreiz saņemt izvēlētās grāmatas.

Vienu daļu pamatfonda veido mikrofilmas un mikrokartes. Šo materiālu izmantošanai ir vislabvēlīgākie apstākļi, jo pietiekamā daudzumā ir aparāti, ar kuriem var lasīt kā mikrofilmas, tā arī mikrokartes.

No pamatfonda literatūra ar Lasītāju apkalpošanas nodaļas darbinieku starpniecību nonāk pie lasītāja. Pēc lasītāja pieprasījuma saņemto literatūru bibliotekārs izsniedz gan lasīšanai lasītavās, gan arī nosūta uz mājas abonementa sektoru, līdznešanai A kateg. lasītājiem. S kategorijas lasītājiem, kuriem nav iespējas izmantot mājas abonementu, ir 3 labiekārtotas lasītavas. Ja lasītājs literatūru nepaspēj izmantot vienā dienā, ir iespēja atstāt to rezerves plauktā uz 5 dienām. Attiecīgi apmeklējot b-ku, literatūru var lietot tik ilgi, cik tas ir nepieciešams.

Lasītāju ērtībai Lielvārdes ielas ēkā mājas abonements ir izvietots 1. stāvā, kur lasītājs, nenoģērbjot virsdrēbes, var saņemt un nodot literatūru. Mājas abonementa galvenā funkcija ir izsniegt literatūru uz māju, saņemt atpakaļ un rūpēties par savlaicīgu tās nodošanu. Literatūru izsniedz uz vienu mēnesi. Ja nepieciešams un nav citu lasītāju pieprasījumu, termiņu var pagarināt līdz 3 mēnešiem.

2 pēdējo gadu periodiskie izdevumi ir izvietoti brīvpieejā sistemātiski pa zinātņu nozarēm, vienas nozares ietvaros - alfabētiski. Lasītāji paši izmanto šo fonda daļu, nepieciešamības gadījumā lūdz dežurējošā darbinieka konsultāciju. Jaunākos žurnālus uz māju neizsniedz, bet lasītājiem ir iespēja kserokopēt vai arī mikrofilmēt nepieciešamos materiālus. Bibliotēkā ir labi organizēts Reprogrāfijas nodaļas darbs - šeit lasītājs vislētāk (maksa ir 20-30% no pakalpojuma pašizmaksas) un visātrāk Rīgā

var nokopēt no bibliotēkas vai personīgajiem materiāliem. Bez tam ir iespēja uz papīra pārkopēt arī mikrofilmas un mikrokartes.

Ar Bibliotēku padomes lēmumu no periodisko izdevumu brīvpieejas fonda žurnālus pēc saraksta uz vienu nedēļu izsniedz zinātniskās pētniecības iestāžu bibliotēkām.

LAB starpbibliotēku abonements dod iespēju visiem lasītājiem saņemt LAB neesošo literatūru un savukārt no fondiem uz citām bibliotēkām izsūta nepieciešamo literatūru, atsevišķu rakstu kserokopijas, mikrofilmas vai fotokopijas. Sūtījumi, par kuriem bibliotēkas pieprasa apmaksu kuponos (starptaut. 1 kupons - 1.25 Ls), lasītājiem ir jāapmaksā tikai 20% apmērā, - pārējo sedz LAB. Ļoti pretimnākošas ir Ziemeļvalstu bibliotēkas, kuras mums sūta grāmatas bez maksas. Ar trim Maskavas lielākajām bibliotēkām ir noslēgti līgumi par kopiju un grāmatu sūtīšanu. Tās ir: Krievijas Valsts bibliotēka, Valsts publiskā zinātniski tehniskā bibliotēka un Dabas zinātņu bibliotēka. Pa SBA saņemtās literatūras lietošanas termiņš parasti ir viens mēnesis, un tā jāizmanto uz vietas. Sakarā ar to, ka lasītājiem ir jāmaksā, kaut arī daļēji, SBA darba apjoms, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, ir samazinājies.

Jaunajā ēkā Rūpniecības ielā 10 atrodas vissenākā un arī vismodernākā informācija - te izvietota Misiņa bibliotēka , Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa un Jauno informācijas tehnoloģiju nodaļa.

Misiņa bibliotēka - bibliotēka bibliotēkā - kā patstāvīga grāmatu krātuve ar novadpētniecisku raksturu ir saglabājusi savu kādreizējo profilu un lasītājus.

Misiņa bibliotēkas pamatfonds sastāv no divām daļām: operatīvais un arhīva fonds. No arhīva fonda literatūru izsniedz lietošanai tikai uz vietas, zinātniski pētnieciskai darbībai. Misiņa bibliotēkas lasītāji galvenokārt ir humanitāro zinātņu pārstāvji, atšķirībā no pamatfonda lasītājiem Lielvārdes ielā, kur pārsvarā ir eksakto un dabaszinātņu pārstāvji. Vienotā lasītāju karte dod iespēju A kategorijas lasītājiem arī Misiņa bibliotēkā saņemt literatūru uz māju. Pārējie lasītāji var izmantot labiekārtotās, mājīgās bibliotēkas telpas ar 2 lasītavām.

Jūtami uzlabojušies literatūras glabāšanas apstākļi, krātuves telpas iekārtotas atbilstoši mūsdienu prasībām.

Bibliotēkā ir bagātīgs trimdas latviešu grāmatu klāsts un tiek veidots šīs literatūras elektroniskais katalogs. Esam pateicīgi visiem, kas sūtījuši un tagad sūta latviešu trimdas izdevumus. Misiņa b-kas īpašumā ir nonācis Nacionālā fonda dāvinājums, pārsūtītas vairākas privātās bibliotēkas, piemēram, Pētera Upīša bibliotēka no ASV. Daudz grāmatu saņemts no Austrālijas latviešiem, Daugavas Vanagu organizācijas.

Rokrakstu un reto grāmatu fondu izmanto zinātnieki un kultūras darbinieki ne tikai no Latvijas, bet arī daudzām pasaules valstīm - galvenokārt no Vācijas, Nīderlandes, Lielbritānijas, Polijas un Krievijas. Starp vairāk nekā 32 000 grāmatām un 15 000 rokrakstiem ir materiāli, kas nozīmīgi ne tikai latviešu nacionālās kultūras vēsturei, bet sniedzas pāri reģiona lokālajām robežām.

Jauno informācijas tehnoloģiju nodaļa lasītājiem nodrošina ērtu, ātru un pilnīgu vajadzīgās informācijas meklēšanu ar CD-ROM un on-line datu bāzu starpniecību. Lasītājiem tiek piedāvātas vairāk nekā 30 dažādu nosaukumu CD-ROM datu bāzes. Viena no populārākajām ir "Science Citation Index".

Bibliotēkai vienīgajai valstī ir licence darbam ar STN datu bāzēm. 1993. gadā Latvijas zinātniekiem bibliotēkā tika noorganizēti apvienības STN International (The Scientific and Technical Information Network) kursi, kuros bija iespējams apgūt iemaņas darbā ar STN on-line datu bāzēm.

Kopš 1993. gada tiek abonēta datu bāze "ADONIS", kurā ir pilnīgi publikāciju teksti, ar tiem piesaistītiem zīmējumiem un fotogrāfijām, kas ievietoti vairāk nekā 450 pasaules galveno zinātnisko izdevniecību ("Springer", "Blackwell", "Elseviers", "Pergamon" u. c.) žurnālos. Katru nedēļu pienāk jauns disks, kas satur vairāk nekā 10 000 lappušu.

Lasītāju ērtībai uz papīra tiek izdrukāti arī attiecīgo numuru žurnālu satura rādītāji un novietoti periodisko izdevumu brīvpieejas fondā Lielvārdes ielā.

Ņemot vērā šī informatīvā apkalpošanas veida lielās izmaksas, LAB, līdzīgi kā tas ir daudzās pasaules zinātniskās bibliotēkās, datu bāzu izmantošana ir maksas pakalpojums. Maksa ir neliela, arī tā reāli sedz tikai 20-30% pakalpojuma pašizmaksas, pārējās izmaksas bibliotēka sedz no sava budžeta.

Viena no populārākajām bibliotēkas fondu popularizēšanas formām ir literatūras izstādes. Gada laikā tiek sagatavotas vidēji 39 tematiskās izstādes. Kā interesentākās 1993. gadā var minēt "Lielbritānija: mūsdienu ekonomiskā politika", "Polijas - Latvijas vēsturiskās un kultūras saiknes" (izstādes veidotas sadarbībā ar Lielbritānijas un Polijas vēstniecībām), "Trimdas latviešu grāmata", "Latvijas valsts 75 gados", "Medniecība Latvijā". Izplatīta kļuvusi arī cita lasītāju apkalpošanas forma - izbraukuma tematiskās izstādes. Tādas pēdējā gadā bijušas Satiksmes Ministrijā - "Satiksme un sakari", Lietuvas un Igaunijas bibliotēkās - "Latvijas, Lietuvas un Igaunijas zinātniskie un populārzinātniskie žurnāli, 1918-1940" (izstāde veidota sakarā ar Latvijas Republikas 75. gadadienu).

Nākotnē visam Akadēmiskās bibliotēkas kolektīvam vēl lielākā mērā ir jākļūst par dzīvās zinātnes progresa veicinātāju, pilnveidojot lasītāju informatīvo un bibliotekāro apkalpošanu.

Valdis Mazulis
Latvijas Akadēmiskā bibliotēka

Reto grāmatu un rokrakstu fonda saglabāšanas un izmantošanas problēmas

Problems of Preservation and Use of the Collection of Rare Books.

One of the main problems in Latvian Academic Library is preservation of manuscripts and early printed matter. When commemorating 470 years anniversary of the library we have to speak not only about the future plans, but also about the history of the library.Sources testify that in 1553 Riga Town Council allotted premises in the cloister of Riga Dome church for the needs of the library. Library inspectors took care of the library collection. In 1891, in order to preserve the valuable books, the library was allotted safer and better premises in the Town Hall. Wars and military conflicts spared neither people nor book collections. The summer of 1941 was fatal to manuscripts and early printed matter. On 29 June the Town Hall burnt down and 350000 items were destroyed by fire. Now the saved material is kept in the Department of Manuscripts and Rare Books of the Latvian Academic Library.

Problems of the use of early printed matter has already been acute for many centuries. Riga Town Council, that was in charge of the library, considered preservation of the collection as its main task. Now research work in the library is started to create electronic catalogue of early printed matter, and copies of books will be made choosing one of the up-to-date information technologies, e.g. making copies on optical disks.

Latvijas Akadēmiskajā bibliotekā viena no galvenajām problēmām ir rokrakstu un seniespieddarbu saglabāšana. Atzīmējot bibliotēkas gadadienu, jāpiemin ne tikai nākotnes ieceres, bet arī pagātnes notikumi. 470 gadus ilgā vēsture glabā interesantas liecības par grāmatu un rokrakstu saglabāšanu.

1553. gadā Rīgas rāte bibliotēkas vajadzībām iekārto telpas Doma baznīcas krusta ejā. Par fondu glabāšanu rūpējas bibliotēkas inspektori. Viņu darbs nav viegls. Piem., 17. gs. von Ülenbrokam, pārņemot inspektora amatu, tiek veltīta apsveikuma dziesma. 138 latīņu valodā rakstītos pantos uzskaitīti visi bibliotēkā nepaveiktie darbi. Pret senajām grāmatām un rokrakstiem jāizturas īpaši saudzīgi. Taču kari un militārie konflikti nesaudzē ne cilvēkus, ne grāmatu krājumus. 1656. gadā cara Alekseja Mihailoviča aplenkuma laikā apšaudē tiek bojāta bibliotēka. Arhīva dokumenti liecina: "Ēka ir pussagruvusi, lietū izmirkst daudzi raksti". Ziemeļu kara laikā telpas atkal ir sagrautas. Fonda kārtojums izjaukts. Bojā iet daudzi rokraksti un iespieddarbi. 1778. gadā sākas bibliotēkas pārbūve. Telpas tiek paplašinātas un senās grāmatas ievietotas skapjos, kas materiālus sargā no putekļiem un saules gaismas. Tomēr retumus glabāt nav tik viegli. 1823. gadā bibliotēka nopērk J. Kr. Broces kolekciju un ievieto speciālā ugunsdrošā skapī. Šīs kolekcijas vērtīgāko daļu sastāda 10 lielformāta sējumi "Sammlung verschiedener lieflandischer Monumente", kuros apkopoti krāsaini akvareļi un apraksti par Baltiju. Diemžēl pēc pāris gadiem atklājas, ka no speciāli iekārtotā skapja pazudis "Monumente" 4. sējums. 40 gadus nav nekādu ziņu par tā likteni. Bibliotekārs G. Berkholcs atceras: "1867. gada vasarā kāds noslēpumains vīrs pilsētas bibliotēkā man nodeva saini un steidzīgi devās prom. Kad saini atvēru, ieraudzīju sen pazudušo Broces darbu. Diemžēl 13 lapas bija izplēstas. Un nav cerību, ka tās kādreiz atgriezīsies bibliotēkā. " 1891. gadā, lai saglabātu vērtīgo fondu, bibliotēkai tiek ierādītas drošākas un labākas telpas rātsnama 2. un 3. stāvā. 1919. gādā pilsētas apšaudes laikā bojā iet tikai daži grāmatu dubleti. Seniespieddarbiem un manuskriptiem liktenīga ir 1941. gada vasara. Bibliotēkas direktors J. Straubergs lūdz nodot viņa rīcībā

rātsnama 1. stāvu un seifus, lai tur glabātu retās grāmatas un rokrakstus. Taču šīs telpas tiek ierādītas kādai Rīgas skolai. Dažas dienas pēc kara sākuma bibliotēkas darbinieki, neprasot atļauju varas iestadēm, izliek no seifa skolas īpašumu un pārvieto uz turieni vērtīgākos fondus. 29. jūnijā rātsnams nodeg. Bojā aiziet 350,000 iespieddarbi. Bet izglābtie materiāli šodien glabājas Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. Tās fondā ietilpst:

1. Inkunābulu kolekcija - 210 inkunābulas. Daudzas no tām ir ļoti retas. 1496. gadā Venēcijā izdotā inkunābula "Plenarium" un 1500. gadā Lībekā uz pergamenta iespiestā "Missale Viburgense" ir vienīgie līdz šim zināmie eksemplāri pasaulē;

2. Postinkunābulu kolekcija -izdevumi, kas iespiesti no 1501. līdz 1550. gadam. Aptuveni 300 eksemplāri. Starp tiem M. Lutera darbu pirmizdevumi, Roterdamas Erasma, Tita Līvija, Petrarkas u. c. autoru darbi;

3. Eiropas grāmatniecības kolekcija - 16. -19. gs. izdevumi;

4. Latviešu seniespieddarbu kolekcija;

5. Senkrievu grāmatu kolekcija;

6. Manuskriptu kolekcija - aptuveni 14000 vienības. Vissenākie rokraksti ir 13. gs. Francijā rakstītie apjomīgie pergamenta sējumi "Psalterium Davidis" un "Parabolae Salomonis". Manuskriptu kolekcijā glabājas J. M. R. Lenca, G. Merķeļa, A. Buholca rokrakstu materiāli, M. Lutera, H. K. Andersena, J. W. Gētes, F. Šillera, F. Lista, Napoleona, Pētera I un citu valstsvīru, rakstnieku un zinātnieku vēstules un autogrāfi, kā arī latviešu rakstnieku un zinātnieku arhīvi.

Kolekciju izmantošanas problēmas bija aktuālas arī pirms daudziem gadsimtiem. Rīgas rāte, kuras pārziņā atradās bibliotēka, par galveno uzdevumu uzskatīja nevis kalpošanu lasītāju interesēm, bet gan fonda saglabāšanu. Pirms vairāk nekā 300 gadiem apstiprinātie grāmatu izmantošanas noteikumi liecina, ka bibliotēka bija atvērta tikai 2 stundas nedēļā, bet grāmatas uz māju izsniedza tikai pret drošības iemaksu.

Visus lasītāju protestus rāte noraidīja. 1845. gadā tiek apstiprināti jauni noteikumi. Tajos norādīts, ka bibliotēka atvērta 4 stundas nedēļā un grāmatas uz mājām izsniedz visiem pilsētas robežās dzīvojošiem izglītotiem cilvēkiem bez drošības iemaksas. Un neapzinīgie lasītji izmantoja šo likumu. Grāmatas netika laikā atdotas, daudzas no tām nozaga. Tāpēc noteikumus pārstrādāja, ierobežojot grāmatu saņēmēju kontingentu. 1862. gada noteikumi grāmatas atļāva izmantot tikai pilsētas un valsts iestāžu darbiniekiem kā arī zinātniekiem. 1878. gada noilikums paredzēja, ka grāmatas uz māju var saņemt sabiedrībā pazīstamas personas.

Gāja gadi, mainījas noteikumi, bet problēma kā izmantot un saglabāt vērtīgus dokumentus joprojām ir aktuāla.

Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas seniespieddarbu un rokrakstu kolekcijas satur vērtīgu informāciju, kuru pieprasa ne tikai Latvijas, bet arī ārvalstu bibliotēkas, universitātes, arhīvi un pētniecības iestādes. Lai sastādītu leksikonus, vārdnīcas, katalogus un veiktu pētniecības darbu, katru gadu Akadēmisko bibliotēku apmeklē zinātnieki no Eiropas, Amerikas un Austrālijas. Ar INTERNET tīkla palīdzību informācija par bibliotēkas seniespieddarbiem un rokrakstiem nonākusi daudzās pasaules valstīs. Šīs kolekcijas tiek aktīvi izmantotas. Izsniedzot senās grāmatas lasītājiem, pārvietojot tās no krātuves uz lasītavu, mainās mikroklimats. Apkārtējas vides ķīmiskais sastāvs nelabvēlīgi ietekmē papīra kvalitāti. Grāmatas tiek pakļautas mehāniskai iedarbībai, bojājas oriģinālie iesējumi. Tāpēc nozīmīga ir seniespieddarbu un rokrakstu saglabāšanas problēma. Visvienkāršāk šo problēmu varētu atrisināt, ja seniespieddarbus un rokrakstus vispār neizsniegtu lasītājiem, bet ievietotu speciālās krātuvēs glabāšanai. Materiāli saglabātos kā kultūrvēsturiska vērtība. Taču materiālos ietvertā informācija nebūtu pieejama zinātniskai izpētei. Starptautiskās organizācijas IFLA programma "Preservation and Conservation" paredz, ka dokumentu saglabāšana nozīmē arī to izmantošanu. Bibliotēkai jānodrošina vispārēju

pieejamību iespieddarbiem un rokrakstiem. Tāds ir IFLA programmas "Universal Availability of Publications" mērķis. Tāpēc Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā rokrakstiem un retajām grāmatām iecerēts veidot elektronisko katalogu un izgatavot kopijas.

Veidojot elektronisko meklēšanas sistēmu seniespieddarbiem, mums jāatrisina sekojoši jautājumi:

1. Kādu elektroniskā kataloga programmu seniespieddarbiem izvēlēties;

2. Kādas ziņas par seniespieddarbu un pēc kāda bibliogrāfiskā apraksta standarta ievadīt katalogā;

3. Pēc kādām pazīmēm būs iespējams seniespieddarbu meklēt, pazīmju skaits (meklēšanas sistēma elektroniskā kataloga programmā);

4. Kā katalogā ievadītās bibliogrāfiskās ziņas par seniespiddarbu savienot ar šī iespieddarba pilnu teksta bāzi, ja iespieddarbs kopēts elektroniskā veidā.

Aktuāla ir kopiju izgatavošanas problēma. Lai veiktu kāda seniespieddarba vai rokraksta izpēti, zinātniekam nepieciešams iepazīties ar dokumentu kopumā. Svarīga ir ne tikai tekstā ietvertā informācija, bet arī attēli, krāsu izvietojums uz papīra un iesējums. Kopiju izgatavošanai Akadēmiskā bibliotēka izmantoja melnbaltās mikrofilmas. Tomēr šīs kopijas nespēj nodrošināt ar informāciju, kura nepieciešama dokumenta izpētei. Šo kultūras vērtību dublikātu izgatavošanai jāizvēlas kāda no mūsdienu informācijas tehnoloģijām, piem., kopēšana uz optiskiem diskiem. Tāpēc galvenais darba virziens, risinot šo problēmu, ir tehnoloģijas izvēle seniespieddarbu un rokrakstu kopēšanai. Darba gaitā nopietni jāizvērtē izvēles pamatojums, tehnoloģijas finansiālās izmaksas, kopiju kvalitāte un izmantošanas priekšrocības lasītaju apkalpošanā kā arī izgatavoto kopiju saglabāšana. Tie ir komplicēti jautājumi, tāpēc Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā tiek veikts zinātnisks pētniecības darbs, kurš saistīts ar elektroniskā kataloga izveidošanu un dublikātu izgatavošanu retajām grāmatām un rokrakstiem.

Šodien pasaules tendences liecina, ka notiek pāreja no mikrofilmēšanas uz elektroniskajām tehnoloģijām. Pēdējās turpina tālāk attīstīties. Ja mēs šajā nozarē negribam tālu atpalikt no attīstītām valstīm, tad kopiju izgatavošanai jāizmanto mūsdienu informācijas tehnoloģijas.

I.Klekere,
Latvijas Nacionālās bibliotēkas
Reto grāmatu un rokrakstu
zinātniskās nodaļas vadītāja

LATVIJAS NACIONĀLĀS BIBLIOTĒKAS RETO GRĀMATU UN ROKRAKSTU KRĀJUMS UNESCO PROGRAMMAS "PASAULES ATMIŅA" KONTEKSTĀ

1993. gada septembrī Polijā UNESCO programmas "Pasaules atmiņa" izstrādes ietvaros notika arī reģionāla apspriede par dokumentālā mantojuma saglabāšanas jautājumiem Centrālās un Austrumeiropas valstīs. Iespēja tajā piedalīties ļāva arī Latvijas Nacionālās bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu krājuma saglabāšanas iespējas aplūkot caur to kritēriju prizmu, kurus izvirzīja šīs programmas iniciatori.

Līdzās J.Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejam un Latvijas Akadēmiskajai bibliotēkai Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu zinātniskajā nodaļā glabājas viens no trijiem lielākajiem Latvijas Republikas unikālu iespieddarbu un rokrakstu materiālu krājumiem. Jau kopš bibliotēkas dibināšanas 1919. gadā ,tajā nonāca, lielākoties bezsaimnieku bibliotēku nacionalizācijas rezultātā, unikāli bibliofīla rakstura materiāli - seniespieddarbi, rokraksti, gravīras u.c. Dažādu iestāžu likvidācijas vai reorganizācijas ceļā bibliotēka ieguva arī senākas vēsturiskas kolekcijas vai to fragmentus. (Piemēram, 1919. gadā - Rīgas Garīgā semināra bibliotēku, 1922.g. - daļu Kurzemes Brunniecības bibliotēkas grāmatu, 1930. gadu beigās vācbaltu biedrību un organizāciju grāmatas, to skaitā īpaši nozīmīgs bija Rīgas Vēstures un senatnes pētīšanas biedrības krājums u.c.).

1946. gadā tika uzsākta šo materiālu atlase īpaša reto grāmatu un rokrakstu fonda izveidei. Fonds kļuva par darba pamatu 1967. gadā nodibinātajai Reto grāmatu un rokrakstu nodaļai, kas turpina savu darbību arī mūsdienās. Uz 1994. gada 1. janvāri fondā ir 18.108 grāmatas, 963 žurnāli, 961 laikraksts, 2212 grafikas materiāli, 16.171 rokrakstu vienība.

Reto grāmatu ievērojama daļa ir pēc hronoloģiska principa komplektēti izdevumi:

līdz 1850. gadam izdotās grāmatas latviešu valodā,

līdz 1800. gadam izdotās dažādu valodu grāmatas par Latviju,

grāmatas krievu valodā, kas izdotas līdz 1800. gadam,

pārējās valodās - līdz 1700. gadam iznākušie iespieddarbi (šo grāmatu vidū ir 61 inkunābula, 287 paleotipi).

Daļa grāmatu - eksemplāri ar retumu pazīmēm (bibliofīli vērtīgi, kultūras vēsturei nozīmīgi izdevumi) izraudzītas neatkarīgi no to izdošanas gada.

Bibliogrāfiskas un grāmatzinātniskas izpētes rezultātā retumu grāmatu klāstā ir konstatēti gan pasaules, gan nacionālajai kultūras vēsturei nozīmīgi iespieddarbi - daudzi niecīgā skaitā (1-3 eks.) saglabājušies latviešu seniespieddarbu eksemplāri, vairākas retas inkunābulas, starp jaunlaiku grāmatām, iespējams, pilnīgākā pirmajos pēckara gados (1946-1950) latviešu trimdas pārvietoto personu (DP) nometnēs izdotās literatūras kolekcija u.c.

Nacionālās bibliotēkas rokrakstu krājumu pārsvarā veido samērā jauni - 18. gs. 2. puses - 20. gs. materiāli, kopumā 367 personālfondi un kolekcijas. Krājuma pamatā ir latviešu kultūras vēstures rokraksti, taču ar atsevišķiem personālfondiem ir pārstāvētas arī Latvijas nacionālās minoritātes - krievi, ebreji, poļi. Nozīmīga ir kolekcija "Rokraksti citās valodās par Latvijas vēsturi". Krājumā glabājas arī atsevišķi Latvijas apstākļiem eksotiski, piem., tibetiešu, arābu, japāņu rokrakstu materiāli. Krājuma nozīmīgumu lielā mērā nosaka tā izveides pamatprincips - īpašs atbalsts veltīts to nozaru rokrakstu iegādei, kurām Latvijā nav specializētu krātuvju (tautsaimniecība, izglītības, reliģijas vēsture).

KRĀJUMA GLABĀŠANAS APSTĀKĻI. AIZSARDZĪBAS PASĀKUMI. NOLIETOŠANĀS.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu krājums ir atdalīts no pārējā bibliotēkas fonda un glabājas īpašās krātuvēs. To mikroklimats (mitrums,

temperatūra) atkarā no sezonas apstākļiem ne vienmēr ir materiālu glabāšanai optimāls un nav regulējams. Fonda aizsardzībai iespējami tikai visprimitīvākie dezinfekcijas līdzekļi, regulāra atputekļošana.

Lai mazinātu fonda fizisko nolietošanos, tas tiek mikrofilmēts. Papildus viens mikrofilmas eksemplārs tiek gatavots tā decentralizētai glabāšanai krātuvē, kas atrodas ārpus Rīgas.

Reto grāmatu un rokrakstu krājumā izdalāmas vairākas īpaši apdraudētas materiālu grupas, kuru saglabāšanai būtu nepieciešami kvalificēti konservācijas un restaurācijas pasākumi:

1. Vairums latviešu seniespiedumu eksemplāru, kas, parasti stipri nolietoti, bibliotēkā nonākuši no privātiem Latvijas lauku iedzīvotāju krājumiem un pirms tam ilgstoši glabājušies nepiemērotos apstākļos.

2. 20. gs. nelegālie izdevumi, daļa iepriekš minēto DP nometnu izdevumu, kas producēti, izmantojot lētus, nekvalitatīvus iespiedmateriālus.

3. Fotomateriāli.

Ir vērojama krājuma nolietošanās: iesējumu deformācija, papīra trauslums, ko pirmām kārtām izraisa nepiemēroti klimatiskie apstākļi. Atsevišķi retumu materiāli tiek pārāk intensīvi izmantoti atkārtotu izdevumu trūkuma dēļ.

KRĀJUMA JURIDISKAIS NODROŠINĀJUMS

Latvijas Republikā ir pieņemti trīs likumi par unikālu kultūras vērtību, to skaitā Latvijas Nacionālās bibliotēkas retumu fonda, aizsardzību un saglabāšanu: "Par Latvijas Nacionālo bibliotēku", "Par arhīviem", "Par kultūras pieminekļu aizsardzību". Ja netrūktu nepieciešamo finansiālo resursu, šī juridiskā bāze būtu uzlūkojama par pietiekamu.

FINANSĒŠANAS AVOTI UN KRĀJUMA PAPLAŠINĀŠANAS STRATĒĢIJA

Latvijas Nacionālās bibliotēkas fonda uzturēšanu un papildināšanu finansē valsts. Bibliotēka saņem arī dāvinājumus, to skaitā retas grāmatas un rokrakstus. Līdz šim nodaļai nav nācies atteikties no vērtīgiem papildinājumiem naudas līdzekļu

trūkuma dēļ. Taču iespējams, ka jau tuvākajā nākotnē bibliotēka ar to varētu saskarties. Politiskās izolētības apstākļos padomju laikā praktizētās pirkumu cenas ne tuvu nesasniedza "pasaules cenu" līmeni, ar kuru nevar nerēķināties pašreizējos apstākļos.

Tomēr, cerams, ka bibliotēkai izdosies nodrošināt fonda paplašināšanu prioritārajos virzienos - latviešu seniespiedumu kolekcijas pilnīgošanu, to nozaru rokrakstu ieguvi, kuru glabāšanai Latvijas Republikā nav specializētu krātuvju.

Šobrīd visvairāk līdzekļu būtu nepieciešams esošā krājuma saglabāšanai un restaurēšanai.

VIETĒJĀ SADARBĪBA

Latvijas Republikā lielo zinātnisko bibliotēku starpā gadu gaitā ir izveidojušās samērā stabilas, ne vienmēr oficiālas, tomēr respektējamas darba koordinēšanas tradīcijas, kas ietekmē arī Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu zinātniskās nodaļas bibliogrāfisko darbu, fonda komplektēšanu.

Informāciju par rokrakstu krātuvēm ik gadus vāca un apkopoja Latvijas Republikas Arhīvu Ģenerāldirekcija. Jānožēlo, ka no 1991. gada tas vairs netiek darīts.

PĀRDOMAS PAR MATERIĀLU IEKĻAUŠANU PROJEKTĀ "PASAULES ATMIŅA"

Varbūt nepamatoti, bet pamazām rodas skepse par mēģinājumiem atrisināt mūsu darba būtiskas problēmas "no ārpuses". Laimes lāča nebūs. Pie tam - padomju laika cenzūras un latviešu nācijai nelabvēlīgās kultūrpolitikas rezultātā ir tik daudz iekavēts kultūras mantojuma glabāšanā un publicēšanā, ka jāšaubās, vai te iespējams ko būtiski mainīt ar atsevišķu, lai arī labi iecerētu, akciju palīdzību, dažu pieminekļu publikācijām. Bet, pieļaujam, ka šādas aktivitātes varētu būt pozitīvi impulsi "nācijas atmiņas" atveseļošanā. Ja "Pasaules atmiņa" negrib saslimt ar sklerozi, tai vajadzētu sniegt atbalstu mazu tautu "lokāla mēroga" kultūras mantojuma izpētei un saglabāšanai, kā arī tā publikāciju sagatavošanai.

RESEARCH LIBRARIES IN ACADEMIC COMMUNITY: FREEDOM AND INTEGRATION

Aili Norberg, Estonia

When dealing with this quite wide subject, I would like to discuss its three aspects:

a) to determine the concept;
b) to characterize the library as a partner in an academic community;
c) to characterize briefly research work carried out at the Tartu University Library in order to keep up to the mark.

Academic libraries vary greatly in size and functions, partly according to independent institutions. A research library as a member of an academic community is a scientific institution with a special gegree of academic freedom. Generally, this means a quite weak institutional dependence on the community but a very strong functional dependence . The functional integration of a library into an academic community is an important issue inasmuch as its further development depends on it.

One possibilitiy is to remain a collection of information materials, generally available for use; however, a great deal of information will be accessible to users directly through their personal computers and so they may bypass the library. This concerns especially scientists since scientific information is most easily accessible in this way.

Another possibility is that a library will transform itself into a so-called information nerve center for the institution, focusing both on external information (publications and computer information from remote sources) and internal information (personal files and management information as well as the information generated by the institution itself).

Science as a very special field of human activities can be regarded as consisting of three components:

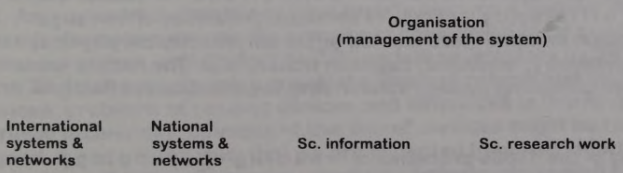

Concerning **information** systems in academic institutions (incl. universities), **libraries** perform the role of information centres with classical functions: to gather, classify and distribute incoming information.

Besides, they have to deal ever more with internal (created by the parent organisation) as well as the management information. They create local databases which would function as components of the National information network. In both communities the duty of the libraries is to participate in the exchange of information. So we can see that for libraries freedom and integration go hand in hand; a library can take advantage of its freedom confidently only if it is closely associated with the community needs, showing that it is able to provide them. It is known that in future academic libraries will be evaluated more by their services than by their collections, therefore they should pay more attention to services.

* * *

To manage with the task, a library must be a scientific institution in the essential meaning of the word, i.e. not only dealing with scientific literature and other information sources, but carrying out scientific research in the fields of library and information science as well as addressing some problems emering in practical librarianship. One of the most important issues in the performance of a scientific library is awareness of the information demands of customers. The next step is to study the availability of the material required by users. Without a through investigation of these problems we cannot arrange high-level information services, especially for scientists.

At Tartu University Library respective research has been carried out for years. I would like to introduce some basic points of departure in the case of readers and reading research in general.

How to obtain a scientifically reliable answer to the questions the researcher and the society are interested in? The choice of methodology and the population sample for any particular study depends on the purpose of this study.

Among the major problems investigated at Tartu University Library studies on reading interests and information demands in the 1960s should be mentioned.

In connection with the emerging necessity to c r e a t e an information service for the University, an extensive collective investigation was performed. The established information bureau is still working and possesses the same structure as initially. In the 1970s the main problems under discussion were the correspondence of the c o l l e c t i o n s to reader's demands and the e f f i c i e n c y of reader services. A number of investigations on information demand were carried out in different fields: physics, mathematics, chemistry, medicine, Estonian fiction, etc. The results were considered when compiling stocks, subscribing to periodicals, bibliographies etc.

At the beginning of the 1980s problems of r e a d i n g p s y c h o l o g y were most throroughly dealt with. Readers and their information fields were studied at the i n d i v i d u a l level (personal library, other information channels, language skills, professional training, interests, etc.) as well as at the level of s o c i a l e n v i r o n m e n t (factors of existence, book market, information/noise ratio in circulating information, potential opportunities of access to information , etc.).

* * *

Reliable results with an application value in librarianship can be obtained by observation and research under specifically defined conditions. As studies using control and inter-group verification are practised only occasionally, follow-ups are a promising possibility to execute check-ups on methodologies and results. This should be the task of the programme "Tartu University Library and the reader" implemented in the previous decade. The multy-stage research programme (the so-called satisfaction study) aims at the elucidation of shifts in readers' opinions of reading conditions and possibilities. The readers' feedback is vital for the control of the optimum quality and the trends of activities. This study appeared to be the best form of such feedback, enabling us to perform:

a) a more detailed analysis of the structure of the readers' body;
b) analysis of information demands;
c) analysis of the composition of stocks and the level of reader services;
d) analysis of readers' satisfaction with the library;
e) prognosis of the activities of the library to meet the readers' needs;
f) users' evaluation of the s u b j e c t of the information offered.

It is also of interest to study the basic criteria of critical evaluation of information in different user groups. These studies have allowed us to find a new conception for educating our young readers in the field of bibliography and a critical perception of information. The role of the university library in the educational function of academic institutions will probably increase if the latter move in the direction of less teaching and more self-directed learning out of a variety of learning resources. The students can explore a world of information resources and devices in the library, and not only gain knowledge but learn how to obtain and use it.

* * *

The data were collected by means of a questionnaire with 3-year intervals (1983-1992). I would like to introduce a concrete aspect of the latest questionnaire in order to give an idea what kind of information can be obtained in this way.

As in 1992 TUL started user services via computer databases, the inquiry also included a question concerning the opinion (or the first impressions) of it. As it appeared, databases have rapidly become a popular and frequently used information source. This source is considered to be good by 48% of the researches, satisfactory by 28% and dissatisfactory by 24%. In view of the 25 databases covering mainly the fields of natural and applied sciences, problems of reading devices and difficulties in learning the new retrieval technology, opinions of this line of services might be regarded as good. It has proved true that we are expected to render information services from all kinds of sources, remote and electronic as well as printed and present in the collection.

I would like to point out here that in the case of interpreting such socio-psychological studies, answers to a questionnaire should not be fully trusted but checked, if possible, on the basis of library statistics. For example, in the field of user services it is important that the librarian is not

only responsible for and concerned with the readers' needs but would also possess the necessary personal knowledge and professional competence. One way of measuring it could be judgment of the ability to answer readers' questions, i.e. fulfil one's routine tasks. The researchers rated the departments as follows (Fig. 1). I would like to present comparative data on the same issue as recorded from the total body of respondents as well as students.

Although a judgement of the librarian's a b i l i t y to answer users' questions had been asked in the inquiry, the statistics reveal a notable influence of the a c t u a l t a r g e t groups of the departments. For example, in the case of the department of recordings, evaluations by students and by researches were totally different.

* * *

One has to keep in mind that since people need information, not references, or books, or articles, an important service could be rendered to academic researchers by way of analysing information, i.e. processing raw materials into the form that corresponds to the inquirers' needs.

Information means data possessing relevance and purpose.

Aili Norberg

Head of Information Department
Tartu University Library
W.Struve Str. 1
EE2400 Tartu, ESTONIA
tel. (372 34) 32467
fax (372 34) 34756

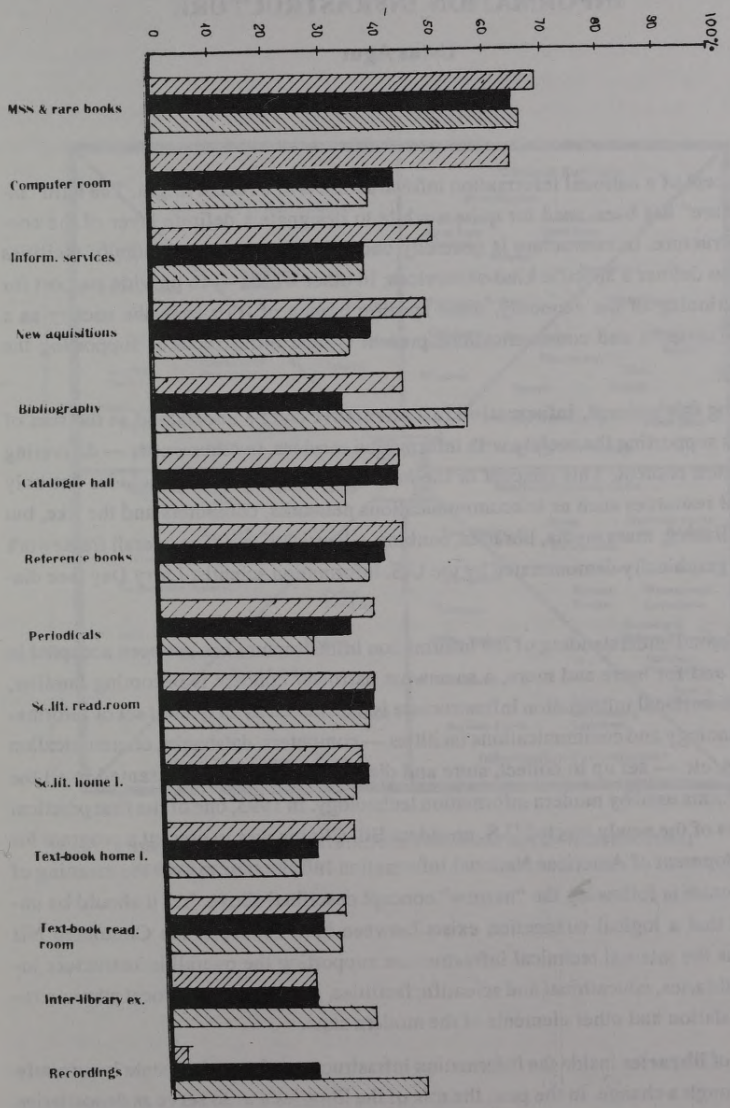
0
10
20
30
40
50
60
70
80
90
100%
MSS & rare books
Computer room
Inform. services
New aquisitions
Bibliography
Catalogue hall
Reference books
Periodicals
Sc.lit. read.room
Sc.lit. home l.
Text-book home l.
Text-book read. room
Inter-library ex.
Recordings

Fig. 1

THE ROLE OF LIBRARIES IN THE NATIONAL INFORMATION INFRASTRUCTURE

Ustus Agur

The concept of a national information infrastructure is of a recent origin. The term "infrastructure" has been used for quite a while to designate a definite layer of the economic structure. Infrastructure is generally understood as the overall sum of facilities created to deliver a specific kind of services; in other words — to provide support for the functioning of the economy, some specific branch of it or even the society as a whole. Transport and communications present typical infrastructures supporting the economy.

Following this concept, **information infrastructure** can be understood as the sum of facilities supporting the society with information services, in other words — delivering information content. This concept of the information infrastructure includes not only technical resources such as telecommunications networks, computers and the like, but also publishing, mass media, libraries, banking, advertising, etc. The overall framework is being graphically demonstrated by the U.S. information scientist Larry Day (see diagram).

Yet this broad understanding of the information infrastructure has not been accepted in general, and for more and more, a somewhat narrower concept is becoming familiar, where the national information infrastructure is considered as an overall set of information technology and communications facilities — computers, databanks, communication networks, etc — set up to collect, store and distribute information presented in all the various forms used by modern information technology. In 1993, one of the first practical initiatives of the newly elected U.S. president Bill Clinton was to present a program for the development of Americas National Information Infrastructure; here the meaning of infrastructure is following the "narrow" concept described above. Yet it should be understood that a logical connection exists between both concepts: the Clintonian NII represents the internal technical infrastructure supporting the overall infostructure including libraries, educational and scientific facilities, government and local administration, legislation and other elements of the modern state.

The **role of libraries** inside the information infrastructure of a modern state is currently going through a change. In the past, the role of the libraries was to serve as depositaries of printed and published documents and to make them available to the public. As the amount of printed documents rose substantially, the secondary function — helping the

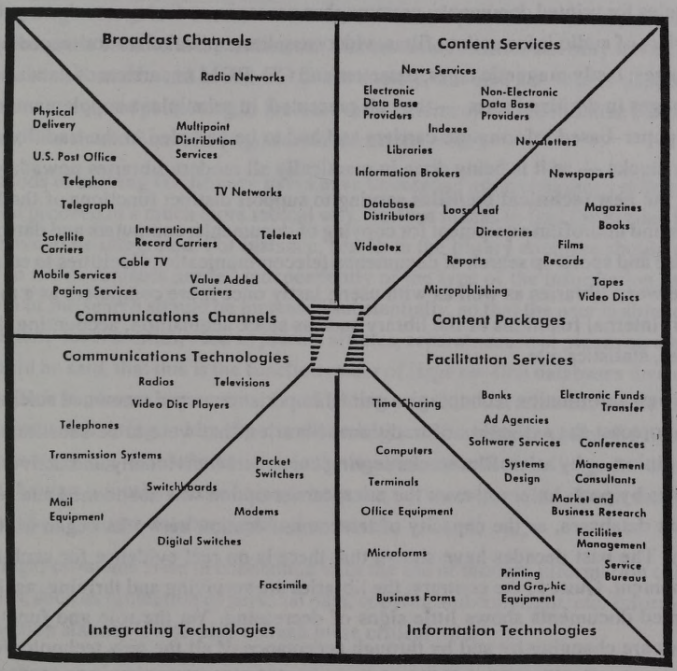

THE CONCEPT OF INFOSTRUCTURE (INFORMATION INFRASTRUCTURE) ACCORDING TO LARRY DAY

user to find the documents needed by him — began to gain importance. Classifications as well as secondary publications such as bibliographies and abstract journals obtained a more and more significant role in the XIX century and especially at the beginning of the XX century, bringing with it an increasing set of technical problems.

The period after the 2nd World War bore witness to grandiose changes and developments in the field of information technology. They were concentrated in two directions. The first was the evolution of **new information carriers**: microfilm and microfiches as substitutes for printed documents; grammophone records, audio tapes and compact discs as carriers of audio information; films, videocassettes, optical discs for recording moving images; lastly magnetic tapes, cassettes and CD–ROM as carriers of databases, text and images in digitized form — they all presented, in principle, a supplement to traditional paper–based information carriers and had to be included in the traditional–type library stocks — as it is being done in practically all modern libraries nowadays. Secondly, the **new technical facilities** serving to support distinct functions of the library: copiers and microfilm equipment for copying of documents; computers and databases to organize and speed up search of documents; telecommunications facilities to communicate between libraries as well as with users; lastly once more computers as a means to support internal functions of the library such as stock acquisition, accounting, lending services, statistics, etc.

As the new information technologies gained importance, some renowned scientists began to forecast the extinction of traditional libraries, that were to be substituted — in their opinion — by microfilm stocks serving customers individually and delivering microfiches by post. Later on, even the microcarrier option was abandoned and replaced by giant databases, as the capacity of telecommunication networks began to increase rapidly. The past decades have shown that there is no real evidence for such kind of development. Quite to the contrary, the libraries are surviving and thriving, as the flow of printed documents shows little signs of decreasing. Yet the role and functions of libraries are changing by and by through acceptance of all the new technologies. It is important that the libraries and librarians — notably, all of them! — should recognize these developments.

The **public library of tomorrow** has to be something more than an assemble of publications. is going to be an **information centre for the public** (it should be stressed that this is valid also for most of the large scientific libraries having to be opened up as much as possible). The stock of the modern library includes all types of information carriers. This should be taken into notice designing the library buildings, purchasing the equipment, furniture, cabling, etc and planning the operations. This factors are bearing also some importance in training the personnel. Not just some persons, but everybody engaged in library operations should have at least a minimum of competence about the new techni-

cal carriers and facilities. Continuous training is needed here as in every profession in our fast–changing world.

The availability of **diverse types of information carriers** should be kept in attention building up the library stock. We understand that this presents enormous financial problems for the libraries, as the new carriers are quite expensive, as well as the equipment needed to use them. This represents a new challenge to the library management, having to deliver the new requirements to the government and municipal authorities responsible for the funding of libraries. Of course, it would be unadequate to stress only the needs. It should be made clear to these authorities that the new facilities not only have a great impact on the economic and social life of the society, but also are able to support the government activities, permitting to increase their efficiency and economize on various resources, human and financial (e.g., communications costs).

The methods of **serving the library users** have undergone great changes, yet this process should proceed in a much more radical way. Various means to find the needed information have to be integrated. For instance, search in the library database should direct the user to the documents needed independently of the type of the information carrier. The depth of the search should be increased substantially, so that the user is able to find subdocument–level entities, such as journal articles, separate musical pieces on albums, etc. It could be said, that this is the function rather of large on–line databases than of the libraries. This is correct in principle, but the library and the librarian should be able to assist the user delivering to him the corresponding set of services. Again, the financial difficulties are going to be substantial, and this again represents a challenge for the management, having to optimize the balance between the use of on–line distant searching facilities, library–intern databases and other means.

Various legal problems arise in connection with the use of modern information carriers in libraries, such as protection of personal data, copying and copyright, etc. Information representation standards also play a much more critical role.

To solve these and various other problems, **national and international cooperation** between libraries is mandatory. This can be carried out in many ways, e.g., developing library networks with integrated databases and mutual facilities for document delivery. Considering the rising complexity and costs of modern library information systems, it is essential that at least in the bounds of a specific region the hardware and software should be compatible and based on clearly defined subsets of international standards.

Lastly, the library development policy should be considered as a distinctive **part of the overall national information policy**. Development of the library network cannot be planned separately from the development of all the other information resources of the state — archives, museums, government, municipal and private business databases, etc.

The links between libraries and other elements of the national information infrastructure are manifold, including legislation, standards, network structures, etc. To achieve effective and optimized development, close everyday cooperation in the planning process is substantial.

Estonia is on the way to discover solutions to some of these problems. At the moment, a strategic program for the development of the national information infrastructure is being devised by the Informatics Council. There, the interests of the library system are being taken into account. A significant role in the modernizing of the library system is being played by the National Library. Last year, this library purchased from Finland a modern information system KIRI and concluded contracts about its implementation. Several other central libraries are planning an introduction of the system to ensure the build–up of an effective network.

The National Library as well as several other large libraries have obtained modern Unix–based computer installations and local networks. Internet connections are put to use more and more to perform searches in the worldwide database universe. Recently a node of the worldwide information network CIESIN was established in Estonia, again based on the resources of the National Library. An important role is being played by the regional Internet organization EENet working under the auspices of the Ministery for Culture and Education; in the strategic plans of EENet the needs of the libraries are being seriously taken into account. There are, of course, difficulties to be overcome, the most serious of which seems to be to find funding for the purchase of CD–ROMs and other expensive information carriers and covering communications costs, also re–training library personnel.

Planning the development strategies for the libraries and the public library system in general as well as the information technology policies, it is essential to recognize that they both present closely intertwined parts of an entity — the national **information policy**.

About the author

Ustus Agur is Executive Director of the Estonian Informatics Fund and member of the Estonian Informatics Council. He has been involved in information and library policy development for several decades.

BIBLIOTĒKA, KULTŪRA UN TEHNISKĀ INTELIĢENCE

I.Ungure

RTU Zinātniskā bibliotēka

Humanitārās izglītības programma inženiertehniskā profila speciālistu sagatavošanā ietver sevī daudzus komponentus. Domāju, ka nebūs pārspīlēti, ja teikšu, ka literatūrai, mākslai un filozofijai ir svarīga nozīme. Kā atzīmē amerikāņu sociologi, humanitārās disciplīnas neinteresē topošo inteliģenci 18 - 20 gadu vecumā. Tad topošie speciālisti vislabprātāk mācās matemātiku, fiziku, ķīmiju. Tikai 30 - 40 gadu vecumā, kļuvuši vadoši darbinieki, viņi asi sāk izjust humanitārās izglītības trūkumu, kas nelauj pavisam citādi paskatīties uz mūsdienu problēmām, nelauj rast pareizo risinājumu saskarsmē ar cilvēkiem. Tāpēc ir svarīgi veikt humanitāro izglītošanu visā izglītības sistēmā.

Cilvēka iekšējās pasaules bagātināšanā, pasaules uzskata un personības veidošanā, nepārvērtējama nozīme ir daiļliteratūrai. Bibliotekāro apkalpošanu ar daiļliteratūru RTU Zinātniskajā bibliotēkā veic Daiļliteratūras abonements, kurā ir vairāk kā 25.316 eksemplāru grāmatu un literāro žurnālu. Šī abonementa fonda daļa ir 1,2% no visa bibliotēkas fonda.

Daiļliteratūras abonementā izsniegums ir 32.728 eksemplāri gadā jeb 2,6% no visa bibliotēkas izsnieguma. Daiļliteratūras fonds tiek izmantots loti labi.

Daiļliteratūras abonementā lasa 16,7% no visiem pēc vienotās lasītāja kartes uzskaitītajiem lasītājiem. Gada laikā viens lasītājs vidēji paņēmis 14 grāmatas.

Pozitīvs faktors ir tas, ka ar daļu no nākošajiem studentiem bibliotekārs iepazīstas laikā, kad viņi vēl mācās koledžās. Šajā mācību gadā 30 koledžu audzēkņi ir bibliotēkas lasītāji, katrs no viņiem jau saņēmis 11 grāmatas - daiļliteratūru, filozofiju, mākslu.

Bibliotekāram ir iespēja iepazīt, uzklausīt topošā studenta domas un vēlmes, īsāk sakot, rast kontaktu ar šiem cilvēkiem. Lasītāji jūt, ka viņus bibliotēkā gaida un uznem kā savējos, cenšas saprast un palīdzēt.

Daiļliteratūras abonementā ar 1985./1986. mācību gadu ieviesa lasītāju formulārus - reiterkartes. Šāds lasītāju pierakstīšanas veids dod iespēju pētīt, analizēt un vadīt lasītāju intereses, ko nodaļas darbinieki arī vairākkārt ir darījuši.

Salīdzinot ar iepriekšējo pētījumu rezultātiem, ir dažas būtiskas izmaiņas, ko var konstatēt 1992./1993. mācību gadā veikto pētījumu rezultatā.

Ja pirms pieciem gadiem 80% no lasītāju skaita bija nelatviski runājošie studenti, tad šodien tas ir pavisam citādi. 45% lasītāju, kas izmanto Daiļliteratūras abonementu, ir latvieši.

Otra būtiska izmaiņa ir tāda, ka daudzi nelatviski runājošie studenti ir sākuši lasīt grāmatas latviešu valodā.

Treškārt, mūsu augstskolas studenti lasa daiļliteratūru arī svešvalodās.

Lasītāju sadalījums pa fakultātēm ir atšķirīgs, bet ne tik krasi kā tas bija pirms pāris gadiem.

Vislielākais lasītāju skaits ir no Aparātu būves un automatizācijas, Inženierekonomikas, Automātikas un skaitloŝanas tehnikas un Mehānikas un maŝīnbūves fakultātēm. Vismazākais lasītāju skaits ir no Ķīmijas fakultātes un Dzelzceļa transporta institūta.

Salīdzinot ar iepriekŝējiem pētījumiem, lasītāju intereses ir izmainījuŝās.

Iepriekŝ visvairāk lasītos krievu un citu bijuŝās PSRS tautu rakstnieku darbus ŝobrīd lasa maz, un gandrīz nemaz tos nelasa latvieŝi. Tā no Dailliteratūras abonementa fonda vislielākās daļas, apm. 6000 eksemplāriem, izsniegti ŝodien ir tikai Dostojevska, Lermontova, Leva Tolstoja, Turgeneva, Pasternaka un Solženicina darbi, Ahmatovas un Cvetajevas dzeja.

Pēdējos gados studenti visvairāk lasa ārzemju literatūru. Gandrīz puse no visām izlasītajām grāmatām ir ārzemju autoru darbi. Visbiežāk pieprasītie autori - Balzaks, Dikenss, Dimā, Mopasāns, Remarks un Stendāls. Lasīŝanas intereses ietekmē arī jaunā ekonomiskā situācija. Gadās, ka atnāk lasītājs un saka: - Es mācos biznesu, dodiet man, lūdzu, palasīt Balzaka "Cilvēcisko komēdiju".

Otrā vietā pēc izlasīto grāmatu daudzuma ir piedzīvojumi, detektīvi un zinātniskā fantastika. Šos žanrus lasa visu fakultāšu studenti, bet zinātnisko fantastiku vairāk iecienījuŝi nelatviski runājoŝie lasītāji. Vidēji katrs lasītājs gadā izlasa vairāk kā 5 šī žanra sacerējumus.

Studentu nedalītas simpātijas pieder Agatas Kristi, Žorža Simenona, Džeimsa Hedlija Čeiza, Erla Gardnera un Vollesa detektīviem. Iemīļotākie fantastikas autori - Jefremovs, Lems, Saimaks, Strugackis un Vilsons.

Ŝobrīd lasītājiem izsniegtas 25 latviešu rakstnieku grāmatas. Šajā mācību gadā visvairāk lasītie darbi ir Anšlava Eglīša "Piecas dienas", "Līgavu mednieki", viņa lugas, Valdemāra Kārkliņa "Tikai mīlestība", "Vēstules no dzimtenes", Zigmontes "Adieņi", Volkēviča "Plauka", Marisa Vētras "Mans baltais nams" un "Sestā kolona".

Patīkami atzīmēt, ka palielinājusies nelatviski runājoŝo studentu interese par latviešu kultūru, vēsturi un literatūru. Jaunāko pētījumu rezultatā varam nosaukt daudzus latviešu rakstniekus, kas saistījuŝi ŝo studentu interesi. Tie ir Blaumanis, Vilis Lācis, Sakse, Zigmunds Skujiņš, Regīna Ezera, Jaunsudrabiņš, Andrejs Upīts, Kolbergs u.c.

Ar prieku konsultējam un sniedzam tematiskas uzziņas nelatviski runājoŝiem studentiem, kas interesējas par Latviju - valsti, kurā viņi dzīvo un mācās.

Pēdējos gados pieaugusi lasītāju interese par dzeju. Ir lasītas Latvju Dainas, Krišjāņa Barona "Dainas", Virzas, Vācieša, Elksnes, Māras Zālītes, Imanta Ziedoņa un daudzu citu dzejnieku vārsmas. Nelatviski runājoŝie studenti visvairāk lasījuŝi Bloka, Jesenina, Pasternaka, Cvetajevas un Ahmatovas dzeju krievu valodā. No latviešu dzejniekiem - Čaku un Ziedoni. Raksturīgi, ka ŝie studenti, lai iepazītos ar latviešu literatūru, visbiežāk izvēlas krājumus, piem., "Latviešu dzejas poēzija", "Latviešu dzejas antoloģija", "Latviešu stāsti" u.c.

Mūsu studenti samērā maz lasa vēsturiskos sacerējumus un memuāru literatūru. Vairāk lasa grāmatas par senāku vēsturi un darbus, kas līdz šim nebija pie mums izdoti - Janševska "Dzīvotgriba", Enkvista "Leģionāri", Krēgera "Aizmirstais ciems".

Daudz biežāk kā agrāk studenti pieprasa žurnālus. "Karoga" 1992., 1993. gada katru numuru vidēji ir izlasījuŝi 9 lasītāji.

žurnālu "Grāmata", kurā publicēti daudzu pagātnes domātāju darbi, pieprasa tik bieži, ka varam atlaut to izmantot tikai uz vietas.

Jāatzīmē, ka šā žurnāla popularitāte saistīta ar tā izmantošanu filozofijas kursa studijās un pasniedzēju ieteikumiem.

Literatūra par mākslu mūsu bibliotēkā atrodas Grāmatu krātuvē, kas neveicina tās pieejamību lasītājiem. Mākslas grāmatas studenti katalogā nemeklē un nepieprasa, bet, ja tās ir pieejamas izstādēs, tad labprāt tās skatās. Tāpēc īpašu vērību esam veltījuši šā fonda dalas parādīšanai lasītājiem ar tematisko izstāžu palīdzību. Lasītāji ļoti pozitīvi vērtē jaunākās dailliteratūras un mākslas grāmatu izstādes. Izsniegums no šīm izstādēm ir līdz 80%.

Jāatzīmē, ka mēs joprojām meklējam iespējas, kā aktivizēt dailliteratūras un mākslas grāmatu izmantošanu. Bibliotēkas interesēs ir, lai katrs bibliotēkas apmeklētājs klūtu par tās sistemātisku izmantotāju.

Tehniskās bibliotēkas specifika ir tāda, ka lasītājs savu interešu apmierināšanai pēc dailliteratūras, mākslas grāmatas un citiem vispārizglītojoša rakstura izdevumiem tikpat kā neizmanto katalogus. Galvenais faktors ir brīvpieejas fondi un bibliotekāra ieteikumi.

Povilas Saudargas

Профессиональные организации библиотекарей в научной библиотеке

Изучение сегодняшнего состояния профессиональных организаций библиотекарей целесообразно начинать с короткого исторического экскурса.

Первый вопрос при изучении этой темы можно формулировать так: "Были ли профессиональные организации библиотекарей при советской власти в Литве?" Вопрос проблематичный и однозначно ответить на него не так-то просто. Самый простой ответ - отрицательный. Не было и быть не могло. Но такой ответ сразу вызывает некоторые возражения. Существовали профсоюзы, в которых "поголовно" должны были принимать участие библиотечные работники. Профорги участвовали в обсуждении главным образом бытовых вопросов, распределение путевок, холодильников и т.п. Они не имели решающего голоса. Основные решения принимали администрация и партийная организация. Существенное влияние бывших профсоюзов не значительно. Тем более, что существовали только первичные профсоюзные организации на нижнем уровне, а на вершине пирамиды власти библиотекари вливались в общие организации работников культуры или другие отраслевые организации. Библиотекари там своих представителей не имели и по существу не могли отстаивать социальные и экономические права.

Другая организация, которая действительно могла претендовать на профессиональную, являлась советом директоров крупнейших библиотек. Не так-то просто говорить о тех, которые сидят в Олимпе, тем более, что нет документальных материалов о их деятельности. Общеизвестно, что директора имели достаточно проблем по координации комплектования, библиотечном сервисе, издании национальной библиографии, сводных каталогов и т.д. Бессменно руководил этим советом директор республиканской библиотеки и он по надобности созывал совет.

Другая организация, следуя по вертикали, была Государственная межведомственная библиотечная комиссия. В шестидесятые годы она проделала значительную работу, но во времена стагнации преобразовалась в разветвленный конгломерат множества советов. Некоторые из них занимались полезным делом, пытались координировать некоторые процессы работы между библиотеками Литвы, Латвии и Эстонии. В основном VTBK (так произносилась абревиатура на литовском языке), став бюрократической организацией, принимала множество решений и постановлений, которых никто не исполнял. Руководил VTBK министр культуры формально, а дирекция республиканской библиотеки реально. Это определило приоритеты обсуждения вопросов массовых библиотек. VTBK "умерла естественной смертью", не было ни сожалений, ни "торжественных похорон". Она отражала состояние библиотечного дела в "кривом зеркале" идеологического руководства КПСС и не могла представлять истинные интересы читающей публики и библиотекарей.

Появилась новая организация - общество библиотекарей Литвы (Lithuanian Librarians Association), абревиатура на литовском LBD. Это общество возродилось от своего предшественника. В 1931 г. в Каунасе было создано LBD, возглавляемое председателем проф. Вацловасом Биржишка литературоведом и библиографом, директором библиотеки университета им. Витаутаса Великого в Каунасе. LBD много содействовало в организации конгрессов библиотекарей Балтийских государств, наметило создать профсоюз библиотечных работников, заботилось о профессиональной литературе. В теперешнем уставе LBD определено, что общество - самостоятельная и добровольная организация библиотечных работников цель которой, представлять и защищать профессиональные интересы ее членов, развивать библиотековедение и библиографию, заботиться о подготовке и квалификации кадров, развивать сотрудничество с аналогичными организациями за границей, предъявлять предложения Правительству об усовершенствовании работы библиотек. Вообще трудно найти такие вопросы, которыми не занимается общество. Это определяет ее сильные и слабые

стороны. Во время становления независимого государства библиотеки очутились в трудном положении. До сих пор не подсчитаны потери, но до 1994 г. было закрыто около 400 библиотек. Непродуманно велось объединение школьных и сельских библиотек. Была закрыта даже республиканская педагогическая библиотека, упразднена республиканская сельскохозяйственная библиотека, разрушена вся система профсоюзных библиотек. Была попытка даже приватизировать 10 лучших публичных библиотек г. Клайпеды. В этих баталиях за выживание LBD немало сделало. Обсужден проект библиотечного закона, состоялась встреча с Президентом Литвы А. Бразаускасом, в которой затрагивались проблемы научных библиотек. В настоящее время готовиться встреча с Премьер-министром. Таким образом LBD пока единственная организация, которая объединяет библиотекарей и представляет их интересы. Главная проблема, как нам представляется, несоответствие между бурной деятельностью совета общества и слабыми отделами на местах. Отделы общества, особенно в научных библиотеках, немногочисленны и заметного влияния на деятельность библиотек не имеют. Это можно объяснить пассивностью библиотекарей, низким профессиональным самосознанием, инертностью, привычкой ждать решений сверху. Такой вывод подтверждает и неудачная попытка создать профсоюз библиотекарей в 1992 году. Профсоюзы создали педагоги, медики, бухгалтеры и т.д. Библиотекари говорили: что это нам даст, зачем он нужен и т.п. Одно желание, чтобы кто-то все дал и принес. Инициативная группа объясняла, что каждая, уважающая себя профессия, имеет свои организации. Пригласила из Швеции руководителей ассоциации профсоюза работников культуры - ДИК. Даже это не помогло. Председатель совета LBD проф. Д. Каунас сумел привлечь в защиту библиотек общество писателей Литвы. В литературной газете ("Литература и искусство" на литовском языке) было опубликовано заявление совета писателей о насущных нуждах библиотек. Литературная газета опубликовала серию материалов о библиотеках. В одной из публикаций написано, что 70 % библиотекарей, по данным исследований - неудачники. Автор доклада, на который ссылается писатель, должен был предъявить аргумент, что исследования проводились не в Литве, а в России. Было бы полезно такие исследования проводить и у нас, можно совместно с латвийскими коллегами.

В настоящее время LBD готовит рекомендации, как оживить деятельность отделов на местах. Предлагается им быть оппонентом и помощником дирекции, выполнять профсоюзные функции, заботиться о своих членах. Все это не так-то просто и местные отделы LBD еще ищут свой путь. Что они сделали до сих пор в некоторых научных библиотеках? Подписали трудовой договор с администрацией, организовали экскурсии к соседям, встречу Нового года. В перспективе представляется целесообразным создать отдельную ассоциацию научных библиотек в составе LBD. Разные функции и интересы библиотек требуют разного подхода. Уже была попытка объединить работников библиотек среднего-специального обучения. На курсах "Apple" им рекомендован опыт американских библиотекарей. Но результата пока еще нет. Мешает все таже инертность. Необходимо основательно решить, что и в наших условиях можно использовать опыт Западной Европы и США. Пока не решен главный вопрос: трансформировать или брать в "готовом виде" международный опыт. Дифференциация по типам библиотек неизбежна. Это подтверждает и мировая практика профессионального движения библиотекарей. Но опять строить здание с крыши вроде не стоит. Нужно укрепить местные организации. На этом круг замыкается.

Еще одна профессиональная организация, которая показывает признаки жизни - соглашение 8 научных библиотек, подписанное в июле 1993 г. с целью, создать интегрированную информационную систему, внедрять новую технологию и координировать работу библиотек. Но пока о реальных результатах говорить рано.

В заключении можно добавить, что библиотекари Литвы участвуют в обществах и клубах библиофилов.

В Вильнюсе воссоздан клуб им. М. Мажвидаса, в Каунасе возрождено общество 27 любителей книги. Работают отделы международных организаций (International Reading Association, International Board Books for youth). Но это уже тема другого доклада.

Без профессиональных организаций не могут нормально существовать библиотеки. Библиотечная политика должна делаться руками самих библиотекарей.

BIBLIOMETRIC METHODS IN EVALUATION OF READERS' INFORMATION ACTIVITIES

Ülle Must, Tartu University Library, Estonia

Since Tartu University Library is a library with long traditions, I dare say that its work is based on the principles of the first library director Carl Morgenstern.

He stressed the need to work in close co-operation with university academics (especially in acquisition policy), to buy high impact scientific literature, and to open the library to the wide readership with scientific interests.

Therefore, my paper is not dedicated to our achievements in the last few years. Otherwise I would obtain the same results as Soviet archives administrators did in January 1941 when the Estonian Historical Archives won the first place in all-union socialist competition. It was stressed that in only half a year the Archives was ascented to the highest level...

We can speak about readers'information activities from two different aspects: first, how often patrons visit the library, how much and what they read, what materials they order etc.; second, patrons' creative activity, their output, citation rates, impact, connections between various scientific communities etc.

Herewith, we must remember, that evaluation always consists of two parts. Without taking this into account we will not get true results.

In the present paper I base on research, performed in our library since 1984.

The results of a questionnaire rendered mainly the opinions, thoughts, hopes and dreams of our patrons. At the same time, we studied their practical activities, using the database of the University Data Centre. It contained data on the university staff, including undergraduates and postgraduates (name, age, degree, institution, year etc.) to which we added the number of the reader's card. Thus, at our disposal there was a huge amount of data.

These we used in our investigations of the exposition of recent literature, inter-library loans, usage of core journals, catalogue consulting etc.

It is interesting to mention that the gap between the wishes and real actions of our patrons was rather wide. For example, in questionnaires 87% of the patrons regarded themselves as regular visitors of the exposition of recent literature; in fact, the percentage was 24.

Since 1992 we can use the following databases in a machine- readable form:

"Scientific publications by the Tartu University staff in 1992", "Journals subscribed by the University Library", "Current Contents on diskette" (six issues).

In modern times, science is highly esteemed, but it is also costly. Being the representatives of poor states, we know what that means.

The American scientist Jeremy Rifkin has said that we are moving from an industrial era to an information era. In the latter only those who are well informed can survive. We in the Baltic states are in the same situation: only those scientists are successful who know how to get information and how and where to present it.

We have some hopes in the progress of our academics.

Analysing our patrons' orders through the interlibrary loan in 1986 (4242 orders for 1006 journals) we can say that our patrons knew which sources are valuable.

For instance, the journals which were ordered 5 to 76 times were all listed in the Citation Reports of ISI, (4 times 83%, 3 times 71%, 2 times 70%, 1 time 63%).

The so- called "half-life" (i.e. time during which the number of orders decreased twofold) concerning literature on medicine was 6 years, history 20 years, philology 25 years, physics and chemistry 7 years, maths 12 years.

Our acquisition strategy depends on our partons who advise what literature we should subscribe. Therefore we can estimate the level of the subscribed literature as resulting from the scientific preferences of our academics. For example, when comparing the journals subscribed by the University Library in recent years with lists of journals in Current Contents we got a rather satisfactory picture, bearing in mind that journals included in CC have the highest impact (considering citations per paper, journal, institution etc). However, we should not consider ISI data as the final truth. I suppose that even in such universal sciences as physics and chemistry there exists a purely national germ.

The results were as expected. The highest coincidence with ISI journals was found in the field of physics (71%), chemistry (68%), biology (65%), also in psychology (71%), philosophy (75%). The data concerning maths were slightly contradictory. The tendency to use out-of-date literature was already noticeable in 1986 in the study of interlibrary loans. When the "half-life" of mathematical literature was 12 years, it seemed somewhat long for an exact science. The fact that the coincidence with ISI journals in maths (25%) was lower than in philology (27%) and history (37%) refers to some error.

With regard to subscription geography, essential changes have taken place during the last years.

While in 1986 about 70% of the subscribed literature came from the Soviet

Union and was in Russian, today the number of journals from Russia makes only 5.4%. At present the first four places belong to the USA (34%), Scandinavian countries (19%), Great Britain (13%) and Germany (9%).

The sites of publication for our academics reflected the same geography. The USA was in the first place (42%), followed by Great Britain (25%), Scandinavian countries (10%) and the Netherlands. Only 2% of their papers were published in Russia.

Comparing the CC data of 1992 and 1993, we can see that among the Baltic states, especially Estonia has changed its publication strategy. In 1992 Russian articles formed 16% of the whole production, whereas in 1993 they dropped to 5%. In Latvia and Lithuania this tendency is not so noticeable (29% and 22% accordingly). At the same time, the only journal listed in CC is published in Riga in Russian. (Khimija Geterostsiklitcheskih Sojedinenii).

The last years indicate that journals with a high impact are more accessible to scientific communities. For example, in biology the number of co-authors grew from 33% in 1966 to 87% in 1986. The average number of authors per article grew from 1.5 to 3.5. The same tendency is revealed in our university. Here we can notice a difference between fields. In exact sciences articles with 3 and more co-authors formed 70%, in social sciences the situation was vice versa: articles with one author formed 77%.

It should be stressed once more that in the evaluation of scientific activity one has to resort to the methods and possess such background knowledge that would take account of national individuality as well as lead to the world-wide scientific community.

Tiiu Reimo
Library of the Estonian AS

Books, printed in Riga till 1800 in the Library of the Estonian Academy of Sciences

Many common features can be observed in the history and development of the art of printing in Latvia and Estonia. Comparing with Central Europe the printing offices were established here rather late. Riga was the first town in the Baltics to get a printing-shop in 1588. In Tartu the printing-shop was founded in 1631, in Tallinn in 1634. The first printers came here from the Western Europe - Nicolaus Mollyn, the first printer of Riga, from Amsterdam, Christopher Reusner, the first printer of Tallinn, from Stockholm, but his native country was Germany however. During the 17th century all printers in the Baltics were Germans - accordingly the printed works carried the influence of German printing traditions. The printers of Tallinn of the 18th century were of local origin (that means were born in the Baltics). As to Riga, they still came from Germany. The production of printing shops in Riga and Tallinn are comparable in figures and content during the 17th century. In the middle of the 18th century Riga took a big step forward, developing into a significant center of the art of printing. Riga also became a center of publishing and printing books about the Baltic countries. The main part of the printed matter of the 16th-18th centuries was in foreign languages (German,Latin a.o.),but clerical books in national languages (respectively estonian and latvian) made up the more capacious part of it. Printers even sought the privilege to print books in national languages. The point here is, that printing these books became for printers an important source of income: These books (catechisms, prayer books, hymnials) were published by the printers themselves, they were capacious, printed in great numbers and several editions and they sold good.

Riga has also a certain importance in the history of Estonian book. During the 17th and the 18th centuries several books in Estonian were printed here. In 1675 Johann Fischer even obtained the royal privilege to print books in Estonian. In 1686 the first complete Estonian book - The New Testament in South-Estonian language was printed in Riga. As to Tallinn, there is only one hymnial in Latvian known to be printed by J .J.Köhler in 1742.

All local printings of the 16th-18th centuries belong to rarities. The reality is, that few preserved copies belong to various collections in various libraries in various countries. In Estonia the greatest number of books printed in Riga is to be found in Tartu University Library. It is quite natural: Tartu was the only university town of the province and its library was without saying the depository of cultural heritage. In Tallinn, in the Library of the Estonian Academy of Sciences, the number of books, printed in Riga up to 1800 is somewhat smaller. Most of them belong to the former Library of the Estonian Literary Society, now part of the Baltic literature and rare books collections. Early printings of Riga can also be found in the Archive Library of the Literary Museum in Tartu and in the National Library in Tallinn.

From 179 printings of Nicolaus Mollyn - the first town printer of Riga, ascertained by Ojars Zanders, the Estonian Academy Library has got 10 . Among them I'd like to pick out two editions, mentioned to be rare already by Arend Buccholz. These are the Order of Guardianship, printed in 1591 ("Eines Ehrbaren Rahts der Königlichen Stadt Riga in Liefland aufgerichtete und aus dem siebenden Theil Rigischen Municipal Rechtens widerholete Vormünder Ordnung") [IV-1738] and the Food and Dressing Order, printed in 1593 ("Eines Erbarn Rahts der Königlichen Stadt Riga in Liefflandt Reformirte Kost und Kleider Ordnung")[IV-820]. Two Mollyn books tell us about the capture of Riga by Swedish army in 1621 . Our copy in German - "Eroberung der Hauptstadt Riga" [V-5062] is a defective one - it has no title-page, the Latin version - "De expugnatione civitatis Rigensi..." [IV-3103] is fully preserved. It also has the map of fortifications of the surroundings of Riga on one sheet. The same book is also to be found in Göttingen University Library [8 Hist.Russ.54/41] .From theological books, printed by Mollyn, a sermon by superintendent Hermann Samson (1579-1643) "Cometen-Predigt" (1618) [I-4227; I-1387] and the collection of sermons by Georg Ciegler "Welt-Spiegel" [I-3394] are worth mentioning.

More significant for the history of Estonian book is the activity of the next town printer of Riga - Gerhard Schröder. In 1632 Schröder printed three books in Estonian. The catechism by Joachim Rossihnius, parson of the Estonian congregation at Tartu ("Catechismus Herrn D.Martini Lutheri...") and the Gospels and Epistles ("Evangelia und Episteln auf alle Sonntage durchs gantze Jahr"[F-125]) were in South-Estonian language, the first part of the clerical handbook ("Hand- und Hauszbuch..."[F-1080]) - the Catechism, written by Heinrich Stahl, was in North-Estonian. Up to the present these are the first fully preserved books in Estonian. The Gospels and the Catechism by Rossihnius are bound together. An interesting fact about the book is, that it was obtained by the Library of the Estonian Literary Society in 1938 from the Riga Town Library in exchange for a Latvian hymnal by Georg Mancelius , printed in 1636. This note has been made on the catalogue-card of that time, and on the first page of the book the stamp of Riga Town Library still testifies to the fact.

Alltogether the Library of the Estonian AS owns 28 books, printed by Schröder. From these I'd like to pick out "Janua linguarum Comeniae vestibulum", printed by Schröder in 1651. This little book in our holdings happens to be very rare - according to Dr. A.Bandurova in Prague, the compiler of the Bibliography of Komensky's editions , it is the only extant copy in Europe. Unfortunately our copy is not complete: 5 sheets of 76 are missing.

Most Schröder books in the collections of the Estonian Academy Library are theological . The authors besides Hermann Samson are Paul Einhorn, the superintendent of Curonia, a parson Samuel Gerlach and Johann Dolmann, the professor of theology at the Rigas Gymnasium. The book against Calvinism by Samuel Gerlach ("Bellum Intestinum, sive: discordia concors Calvinistarum..."1651 [I-1277] has got a printer's monogram at the end.

From the short-time period of activity of the next printer - Albert Hakelman, the Library of the Estonian AS has got only one book in Latin by David Rudolph. It is a collection of sentences and proverbs for school ("Sententia et proverbia pro Schola Rigensi recusa"[X-2173]) .

From the printings of Heinrich Bessemesser in the Estonian Academy Library there are only 3 books: a treatment of murder of Henry the 4th by Heinrich Vestring and Otto Sehlmann ("...Dn. Henrici IV Magni Galliarum regis Parricidio...", printed in 1688 [I-3461], an agricultural manual by Johann Hermann -"Liefländischer Landmann", printed in 1662 [IX-660]) and the most capacious work, printed by Bessemesser, clerical book by alderman of Riga Melchior Fuchs (1603-1678) "Sonn-und Fest-Tages Betrachtung- Gebet- und Dancksagungen" (1675) [I-2086]. Last two books were also edited by Bessemesser.

The Livonian superintendent Johann Fischer and the printer Georg Wilcken are the men who besides Gerhard Schröder have a remarkable place in the history of Estonian book. Johann Fischer got a royal privilege to print clerical books in Latvian, Estonian and German languages in 1675. His printing office was managed by Georg Wilcken. From the books, printed by Wilcken, 16 are kept in the Library of the Estonian AS , 5 of them are in Estonian. In 1686 Wilcken printed the New Testament in South-Estonian. This is to be pointed out as the first book completely in Estonian ever printed. Up to the present it is very rare, too - from 500 copies printed, only 8 are preserved up to now. In 1690-1691 Wilcken printed a clerical handbook in South-Estonian, in 1694-1695 in North-Estonian. The latter is preserved in the Estonian Academy Library. This is the second Estonian book known up to now with inner illustrations - 13 woodcuts picturing the sufferings of Christ.

In 1693 Wilcken printed Estonian grammar - Johann Hornungs "Grammatica Esthonica brevi"[F-636], in which new language norms were summed up. This book is of great importance while these new norms of Estonian language were followed up to the middle of the 19th century. Wilcken also printed two Estonian spelling books (in 1694 and in 1698), the only preserved copies of which belong to Lund University Library.

Among rarities of our library are also the first Latvian Bible[I-2936], printed by Wilcken in 1689 and a textbook "Janua linguarum Comenianae vestibulum" (1685)[X-260], from which only two copies in Europe are known: one in Lund University Library, the other in the holdings of our Baltic literature and rare books departement.

The last town printer of Riga in the 17th century was a bookseller Georg Matthias Nöller (1684-1712). In the Estonian Academy Library I have registered 38 books printed by him. Among them is our second Latvian early printing - the service book dating from 1708. In our copy the German version and the Latvian one are bound together, but as the service book in Latvian has got its own title-page, we can consider it a separate book[I-4809]. Remarkable is Nöllers activity in printing legal texts. Nöller printed the Church Law ("Kirchen-Gesetz und Ordnung..." [IV-324 ang]), Sweden Land- and Town-bylaws ("Schwedisches Land-Recht..."; "Des Reichs Schweden Stadt-Recht..."[IV-324]) in 1709, Sweden maritime law ("Der Reiche Schweden See-Recht..."[IV-1505]) and also the first Livonian lawbooks "Liefländische Landesordnungen" in 1689,1705 and 1707[IV-1365;IV-3095;IV-1697]. From all these the Academy Library has got more than

one copy. In several copies we preserve also the agricultural manual, written by a parson Salomon Gubert - "Stratagema oeconomicum ", printed in 1688. This work is bound together with the short veterinary book "Ein kleines Vieh-Artzney-Büchlein", printed in 1687 and with another agicultural manual - "Liefflandisches Landmann" by Johann Hermann, printed in 1695. [IX-135]. In our collections there are also two calendars, printed by Nöller. These are from the years 1704 and 1708.

Two years ago I had an opprtunity to work at Uppsala University Library. Looking for books printed in Tallinn in the 17th century I also wrote down the call numbers of 17th century Riga printings, for example 1 printed by Mollyn, 47 printed by Schröder, 29 printed by Bessemesser, 24 printed by Nöller. If this is of interest I can give further information afterwards.

The first quarter of the 18th century was hard both to Latvia and Estonia. The ravaging war carried down the economy and it had direct influence to cultural life. Tartu University - Academia Gustaviana with its printing shop was evacuated to Sweden, Narva and the part of Riga printing shops were taken away to Russia. It took many years to gain the level of the 17th century in all fields of economy and culture. Only in the middle of the century the first steps of progress can be observed. Especially Riga took a big step forward then and left Tallinn far behind. From the 3525 titles of books described in the "Union catalogue of books in foreign languages, printed in Russia in the 18th century" 1133 were printed in Riga. The Library of the Estonian Academy of Sciences owns only 191 of them: 120 books published by Johann Friedrich Hartknoch, 34 books printed by Johann Caspar David Müller, 18 books printed by Samuel Lorenz and Gottlob Christian Frölich, 16 books where the printer is not mentioned and 3 books, printed by Georg Friedrich Keil. In addition to books we have got 31 calendars, 10 annual volumes of "Rigasche Anzeiger", 22 annual volumes of "Rigasche Zeitung" and 927 publications of Livonian Governement Board. However, among these few books 18 are the only ones preserved up to the present , considering the libraries described in the UC and 14 books are the only ones preserved in the libraries of the Baltic states.

Of works, printed by Frölich, our library owns in addition to these 18 in foreign languages mentioned above, eight clerical books in Estonian: The New Testament in South-Estonian, printed in 1727[Erar 1117], two editions of Gospels and epistles, printed in 1747and1757 [Erar 2219, Erar14278],three hymnials, printed in 1726 and 1747 [F-727, Erar 2219]), a prayer book from the year 1747 [Erar 2219] and a sermon, printed in 1764 [Erar 880]).The spelling book in estonian, printed by Frölich in 1747 is preserved in Kopenhagen Royal Library. From the books printed in foreign languages the rarest is Fire-order of town Pärnu "Eines...Stadt Pernau Revidirte Brand und Feuer-Ordnung", printed in 1767 [P-1476]. The only copy in the Baltics happens also to be "Neu-vielvermehrtes Rigisches Gesang-Buch" from 1761 [I-5500]. From the calendars the Estonian Academy Library preserves 8 printed by Samuel Lorenz Frölich, 10 printed by Gottlob Christian Fölich and 2 printed by Frölich's Heirs.

From the works, printed by Johann Caspar David Müller, the academy library owns 21 books in foreign languages. 6 of them are the only ones ,considering Baltic states , St.Petersbourg and Moscow. In addition to them our library has 8 calendars published by Müller.

The majority of 18th century books printed in Riga, in our collection, come from Hartknoch's publishing house. 5 books, published by Hartknoch in our collections are really unique, as there are no more copies known.Also some editions of books by Immanuel Kant and Johann Friedrich Herder are of great rarity.

Summing up the subject the following can be pointed out:
1: During two centuries Riga developed into a significant center of book-printing. Considering the number and content of the printed matter, Riga became no doubt the biggest and the most important printing site not only in the Baltics, but also in the Russian Empire, as about 30 per cent of the 18th century books in foreign languages were printed there.
2. In the centuries under discussion, especially in the 17th century, Riga played also an essential role in printing Estonian books.
3. Speaking about book-printing of the 16th-18th centuries, we have to take into account printed matter both in foreign and national languages.Only in this way we can get an objective picture of the development of the field.
4. Books, printed up to 1800, belong to rarities. The Library of the Estonian Academy of Sciences has got 96 Riga-printings from the 17th century and 232 books from the 18th century, in addition several volumes of newspapers and more than 900 publications of Livonian Gouvernement Board. The number of printings is not big, but among them there are many rarities and unique copies.
5. To carry on the research-work studying the history of local art of printing and book-production, we need to preserve and develop our contacts despite of difficulties of current time.

Harro fon Hiršheids

Grāfiene Elize Keizerlinga un viņas grāmata "Stāsti iz kuršu tautas dzīves"(Kurische Volkserzahlungen)

1883.gadā Kimmela apgādā Rīgā iznāca savdabīga grāmata ar nosaukumu "Stāsti iz kuršu dzīves". Kā autors uzrādīts Ernests Klinge, līdz šim pavisam nepazīstams rakstnieks.

Tanī pašā gadā Vācijā, Frikes apgāds Hallē izdeva vēl vienu tā paša autora grāmatu "Pauls Valdungs. Stāsts vecākiem un bērniem". Ar to arī izbeidzās rakstnieka publikācija.

Kā vēlāk izrādījās, Ernests Klinge bija pseidonīms un zem šī pseidonīma slēpjas grāfiene Elize Keizerlinga.

Elize Teofile Luize Doroteja, tāds viņas pilnais vārds, piedzima 1842.gada 20.februārī Tašu Padures muižā kā trešā meita, bet ģimenē bija pavisam 12 bērni. Starp viņas brāļiem un māsām bija vairāki mākslinieciskā ziņā apdāvināti bērni. Viņas brālis Eduards kļuva par ļoti populāru rakstnieku, ko šodien Vācijā vēl daudz lasa. Viņa romāni un stāsti tulkoti daudzās valodās, starp citu arī latviešu valodā. Vēl pirms dažiem gadiem kāds viņa stāsts bija ievietots laikrakstā "Literatūra un Māksla". Bez viņa rakstīja arī māsa Henriete, un ģimene uzskatīja, ka viņai ir lielāks talants nekā slavenajam brālim. Arī māsa Magdalena bija talantīga dzejniece, bet brālis Henrihs gleznoja un bija pazīstams kā mākslas lietpratējs un cienītājs.

Par Elizes dzīvi ir ļoti maz zināms. Var pieņemt, ka līdz 1895. gadam viņas dzīve noritēja Tašu Padurē, pēc tam kopā ar brāli Eduardu un vecāko māsu Henrietti dzīvoja Minhenē. Par slaveno brāli Eduardu daudz rakstīts laika biedru memuāros. Starp citu, viņu pieminēja dancigas rakstnieks Maksis Halbe un rīdzinieks Korfics Holms, arī rakstnieks un pazīstama grāmatu apgāda Langen-Millera ilggadīgs līdzstrādnieks. Bet par māsām tikai zināms, ka viņas bija patīkamas vecas dāmas, izturējās laipni pret bērniem un nodarbojās ar labdarību. Vienīgi kāds radinieks, rakstnieks, tulkotājs un daudzu memuāru izdevējs Otto fon Taube ir pieminējis, ka Eduarda Keizerlinga māsa Elize arī ir rakstījusi ar pseidonīmu. Bet viņš minējis nepareizu pseidonīmu- Ernests Kluge. Īstais bija Ernests Klinge un tā nebija drukas kļūda. No tā var secināt, ka viņš grāmatu "Stāsti iz kuršu tautas dzīves" nekad nav redzējis un lasījis. Šī grāmata sen jau ir bibliofīls retums. Elize Keizerlinga nomira neprecēta, Minhenē 1915.gada 8.decembrī.

Ielūkosimies tagad mazliet grāmatas saturā.

Grāmatā ievietoti četri stāsti, tās apjoms ir 285 lappuses. Viens stāsts aizņem 18 lappuses, pārējie trīs no 65 līdz 107 lapppusēm. Katram stāstam ir sava galvenā problēma, un visas tur aplūkotās problēmas bija raksturīgas toreizējā - tas ir pagājušā gadsimta vidū - zemnieku dzīvē.

Pirmajā stāstā "Vītola saimniecībā" ir tēlots turīga saimnieka Vītola liktenis. Viņam nomirusi sieva. Maziem bērniem trūkst māte un saimniecībā saimniece. Tā Vītols gatavojas atkal precēties. Kaut gan pie viņa strādā jauka, patīkama un strādīga kalpone, viņu precēt saimnieks nevēlas un viņš meklē sev

sievu turīgu saimnieku meitu vidū. Beidzot viņš apprecas ar kāda kaimiņa jaunāko meitu. Bet viņam nelaimējas. Sieva, vēl pavisam jauniņa un izlutināta, kurai nav nekādas intereses par saviem pienākumiem. Viņa izrādījās tam arī pavisam nepiemērota.

Otrais stāsts un arī īsākais saucas "Lienīte". Šeit aplūkots kādas mazas meitiņas liktenis. Māmiņa nomirusi, tēvs iesaukts zaldātos, tādēļ meitene dzīvo pie vectēva. Viņš gan ir laipns pret bērnu, un gādā par viņu cik viņam tas iespējams un cik to prot, bet tomēr savus pienākumus tikai ar grūtībām var veikt.

Nākošā stāstā "Annelize" kāda turīga saimnieka meita apprecas ar vīru, kas vecākiem nav pa prātam. Viņš bija nabags un bez tam vēl čigāns no tēva puses. Meita nonāca grūtos apstākļos. Viņas vīru apsūdzēja kādā noziegumā, ko viņš gan nebija darījis, bet aizdomas bija stiprākas. Tā viņš zaudēja savu mežsarga darbu. Tādā nelaimē vecāki ir ar mieru uzņemt atkal pie sevis savu meitu un mazbērnus, bet par znotu viņi neko negrib zināt. Tā nu meitai ir jāizšķiras, vai kopā ar vīru un bērniem iet tālumā, kur vīrs dabūjis pieticīgu darba vietu, vai palikt tēva sētā, bezrūpīgā dzīvē, bet bez vīra.

Ceturtais un pēdējais un arī visgarākais stāsts ir "Jaunais Straigans", kura pamatā ir paaudzes konflikts. Ne sevišķi vecam saimniekam noticis nelaimes gadījums meža darbos. Neticēdams, ka viņš varētu vēl izveseļoties, viņš norakstīja un atdeva saimniecību dēlam. Bet pretēji savām bažām, saimnieks tomēr atveseļojas un tagad saimniecības atdošanu dēlam ļoti pārdzīvo. Sevišķi vēl tādēļ, ka viņam dēla saimniekošana nemaz nebija pa prātam. Dēls ieveda dažus jauninājumus, par ko tēvs ļoti uztraucās. Un tā nobrieda vēl lielāks konflikts.

Tik daudz par saturu. Grāmata ir rakstīta ļoti veiklā stilā un bez šaubām autorei bijis rakstnieka talants. No grāmatas satura var secināt, ka viņai zemnieku problēmas nav svešas. Laikam viņa arī labi pārvaldījusi latviešu valodu. Par to liecina pārtulkotās tautas dziesmas, kas šajā grāmatā ievietotas, gan latviešu oriģinālā valodā, gan vācu tulkojumā.

Piemēra pēc dažas rindiņas citēšu:

Kur tu augi, daiļa meita
Ka es tevi neredzēj'?
Es uzaugu pie māmiņas
Baltu rožu dārziņā.

Kur tu augi, dailis puisis
Ka es tevi neredzēj'?
Es uzaugu uz akmeņa
Baltas jūras maliņā.

Wo bist du so hold erblüht,
Mägdelein, ich sah dich nie?
Stille bei dem Mütterlein
Unter weissen Rosen.

Und du selber, holder Knabe,
Sag an, wo bist du her?
Auf dem Felsen wuchs ich auf
An der Meeresküste.

Galvenās personas pirmajos trīs stāstos ir sievietes. Pirmajā, "Vītola saimniecība", jauna sieva Madliena un kalpone Kristīne, otrajā meitiņa Lienīte, bet trešajā jauna sieva Annelize. Tikai ceturtajā stāstā notikumi koncentrējas ap veco un jauno saimnieku.

Grāmatai piemīt arī savas vājības. Tā, runas veids visām personām ir vienāds, vai tas ir studēts mežzinis, zemnieks vai paunu ēbrejs. Arī risinājums ne vienmēr var pilnīgi pārliecināt. Tas sevišķi sakāms par pēdējo stāstu. Bet tomēr tas grāmatas vērtību būtiski nemazina.

Paliek daži jautājumi:
Kādēļ rakstniece lietoja pseidonīmu? Kādēļ vienā gadā iznāca divas grāmatas un ar to pašu izbeidzās viņas darbu izdošana, neskatoties uz neapšaubāmo talantu un apdāvinātību?

Varētu būt, ka lasītāji viņas grāmatas neuzņēma ar lielu sajūsmu. Nekādas recenzijas man neizdevās atrast par šiem darbiem. Ja tas tiešām tā, tad var arī saprast autori, kuru lasītāju vienaldzība nevarēja uzmundrināt turpināt rakstīt.

Tagad ļoti daudzas senas, bet to vidū arī mazvērtīgas, grāmatas tiek no jauna izdotas. Varbūt vērts padomāt, vai nebūtu lietderīgi šo vērtīgo un interesanto grāmatu izdot atkārtotā izdevumā, vai arī tulkojumu latviešu valodā, kas līdz šim nav bijis. Šī grāmata ir liecība tam, ka autore, būdama vāciete, izpratusi latviešu sadzīves problēmas, kas risinājušās pirms vairāk nekā simts gadiem, un tāda ziņa ir laikmeta dokuments, kas palīdz labāk izprast vāciešu un latviešu attiecības pirms vairāk nekā simts gadiem.

Gunta Jaunmuktāne
Latvijas Akadēmiskā bibliotēka

Jāņa Rozes devums latviešu grāmatniecībā

Jānis Roze (1878-1941), one of the most outstanding book publishers in Latvia in 1920s- 1940s, has published about 750 books (together with magazines the number of issues is about 850) with total edition of about 2 million copies. Books published by J.Roze have good, high-quality paper and perfect decorative design and binding. J.Roze has published collected works by J.Akuraters, A.Saulietis, A.Deglavs, A.Austriņš, K.Skalbe, J.Poruks, fiction in a series "Jaunatnes literatūra" (Youth Literature) (about 70 titles), plays (about 250) and other books, as well as a literary magazine "Piesaule" (1928-1935).

Dziļi demokrātisks, patiesi inteliģents, darbīgs, nesavtīgs, optimisma pilns, uzņēmīgs, ļoti cilvēcīgs, atsaucīgs visam labajam - tie ir tikai daži no epitetiem, ar kādiem presē un atmiņās raksturots Jānis Roze - viens no izcilākajiem grāmatu izdevējiem 20. - 40. gadu Latvijā, kura vārds grāmatniecības vēsturē minams tūlīt aiz Valtera un Rapas un Anša Gulbja plašajiem uzņēmumiem. J. Rozi var uzskatīt par latviešu censonības paraugu, kurš, uzsākdams savu darbību bez jebkādiem līdzekļiem un palīdzības, tikai pateicoties savai iedzimtajai inteliģencei, radījis nozīmīgu grāmatu apgādu un ieguvis sabiedrībā ievērojamu stāvokli.

Jānis Roze dzimis 1878. gada 30. novembrī Vecpiebalgas Vecgaigalos. Viņa māte bija kalpone, tēvs saimnieka dēls, bet auga viņš bez tēva - kā Jānis Edes dēls, jo viņa tēvs atteicās no nabadzīgās kalpones un no sava dēla. Māte Ede, būdama ļoti strādīga un stingru raksturu, bija apņēmusies dēlu izaudzināt par godīgu un gudru cilvēku. Zēns mācījās vietējā Ogrēnu pagasta skolā pie brāļiem Kaudzītēm un Vecpiebalgas draudzes skolā. Viņš bija ļoti čakls un sapņoja par tālākām studijām, bet tām nebija naudas. Skolas laikā J. Roze kopā ar draugu Kārli Skalbi bieži aizgāja uz Vecpiebalgas Kūrēniem, kur ar grāmatām tirgojās Jānis Ozols. Kad 1896. gada rudenī Ozolam veikalā vajadzēja palīgu, viņš uzaicināja J. Rozi. Un tā 1896. gada 22. septembrī 18 gadu vecumā J. Roze uzsāka savas grāmatnieka gaitas. Sākumā viņam vajadzēja strādāt Kūrēnu mazajā veikalā, bet tā kā tuvējo lasītāju un pircēju bija maz, grāmatas vajadzēja iznēsāt pa attālākajām mājām. J. Roze iedziļinājās grāmatniecībā ar tādu sparu un prasmi, ka J. Ozols izraudzījās viņu par savu galveno palīgu un uzaicināja strādāt Cēsu veikalā un jauniekārtotajā spiestuvē. J. Roze ļoti daudz mācījās no J. Ozola, jo "Ozolam rūpēja grāmatu glītā apdare, viņš pirmais ieviesa latviešu grāmatniecībā zīmētus vākus un daudz domāja par katras grāmatas formāta, iespieduma, ilustrāciju un iesējuma saskaņu ar saturu". Tā kā J. Rozem bija laba iedzimta gaume un spēcīga makslinieciskā izjūta, viņš ātri apguva J. Ozola mācīto un spēja arī pats daudz ko vērtīgu ieteikt. Uz visu mūžu viņam saglabājās vēlēšanās meklēt un atrast katrai vērtīgai grāmatai mākslinieciski skaistu iesējumu.

Kad 1906. gada 2. februārī krievu soda ekspedīcija nošāva J. Ozolu, J. Roze ļoti pārdzīvoja sava izcilā skolotāja traģisko nāvi un, gribēdams godināt viņa piemiņu, turpināja vadīt J. Ozola izdevniecību un veikalu, kuros strādāja jau ap 50 darbinieku. Firmas pasāktā grāmatu izdošana gan stipri apsīka sarežģījušos materiālo apstākļu dēļ, palika vairāk veikala praktiskā daļa.

1912. gada rudenī J. Roze pārnāk uz Rīgu, kur kopā ar citiem domu biedriem nodibina sabiedrību "Burtnieks" un vada tās drukātavu un grāmatu veikalu. Tomēr J. Rozes mērķis bija izveidot pašam savu komplekso grāmatniecības uzņēmumu. Izdevīgs gadījums radās pirmā pasaules kara laikā, kad kāds

vācietis aizbraukdams pārdeva J. Rozem uz parāda savu spiestuvi. To J. Roze pārvietoja jaunās telpās Suvorova (tagad Kr. Barona) ielā 37. Un tā 1915. gadā J. Roze atvēra pats savu spiestuvi, bet, nepeguvis visas spiestuves mašīnas uzstādīt, 1916. gadā, kad fronte tuvojās Rīgai, bija spiests iekārtu evakuēt uz Tveru, bet jau nākošajā gadā J. Rozem tomēr izdevās pārvest to atpakaļ uz Rīgu.

Vācu okupācijas un lielinieku varas laikā J. Rozem izdevās pasargāt spiestuves iekārtu no izvazāšanas. 1919. gada beigās, kad no Rīgas bija aiztriekts Bermonta karaspēks, varēja beidzot atsākt aktīvu grāmatniecības darbu. Turpat pie spiestuves iekārtoja arī mazu grāmatu veikalu. Jau agrāk J. Roze bija sarakstījis nelielu (96 lpp.) svešvārdu vārdnīcu un šo manuskriptu tūdaļ nodeva salikšanai. Tā ar norādi - J. Rozes grāmatu veikala izdevums, drukāta J. Rozes grāmatdrukātavā, iznāca "Svešvārdu grāmata ar dzīvē un rakstos visbiežāk lietojamo svešvārdu paskaidrojumiem". Izdošanas gads grāmatā nav minēts, bet, spriežot pēc rakstos minētām norādēm, tā ir pirmā J. Rozes izdotā grāmata. Darbībai paplašinoties, 1923. gadā J. Roze nopirka telpas Suvorova (tagad Kr. Barona) ielā 5 un pārvietoja tur savu grāmatu veikalu, blakus namā iekārtojot zīmogu un spiedogu darbnīcu.

Tomēr grāmatu spiestuve, veikals un zīmogu darbnīca bija tikai līdzekļi galvenā mērķa veikšanai - grāmatu izdošanai. Jau 1920. gada sākumā izveidojās galvenās līnijas J. Rozes izdevniecībai. Pamatprincips bija; jāizdod tikai literāri vērtīgas grāmatas glītā mākslinieciskā apdarē. Jauno izdevēju visvairāk saistīja daiļliteratūra. Jāizdod labāko latviešu autoru darbi, ne tikai atsevišķi darbi, bet arī kopotie raksti, skaisti kapitāli izdevumi. Bet, lai šo mērķi realizētu, nepieciešami lieli materiālie līdzekļi, kuru J. Rozem nebija, tāpēc viņš izvēlējās mācību grāmatu un kalendāru izdošanu. Sevišķi iecienīta bija katru rudeni Latvijas pamatskolām piegādātā Jāņa Ezeriņa un Jāņa Grīna katrai klasei sastādītā lasāmā grāmata "Valoda" un šo pašu autoru sastādītā ābece un pirmā lasāmā grāmata "Valodiņa", kuras iznāca daudzos atkārtotos izdevumos. Pirmo reizi latviešu mācību grāmatu vēsturē tās tika bagātīgi ilustrētas. Katra gada beigās gan laucinieki, gan pilsētnieki pirka iecienītos J. Rozes izdotos kalendārus - "Laika zoba kalendāru"' "Zvārguļa zobgala kalendāru", "Latvijas kalendāru" u. c.

Ienākumi no mācību grāmatu un kalendāru izdošanas un izplatīšanas deva iespēju 1922. gadā pievērsties galvenokārt latviešu daiļliteratūras izdošanai. Pretēji citiem izdevējiem, kuri pirmajos pēckara gados grāmatas iespieda uz vienkārša, pelēcīga papīra, J. Roze centās iegādāties "labu ziloņkaula krāsa biezu, mīkstu papīru ar ūdenszīmju tīklojumu, kas līdz ar mazliet rievoto faktūru veidoja patīkamu fonu koši melnajam teksta iespiedumam", titullapas bija vienkāršas, ar maz teksta, bet tās rotāja S. Vidberga darināta izdevniecības zīme - rozes zieds ar pumpuru un burtiem JR, bet pats J. Roze ar šo zīmi nebija īsti apmierināts, un 1923. gadā Indriķis Zeberiņš darināja jaunu izdevniecības zīmi - smalkāku stilizētu rozes ziedu, ko aplī ietver rozes kātiņš ar lapiņām un papildina katrā pusē burti JR; šī zīme turpmāk rotāja visas J. Rozes apgādā izdotās grāmatas.

1923. gadā J. Roze uzsāka arī pirmā kapitāldarba - J. Akurātera "Kopoto rakstu" izdošanu. Atšķirībā no atsevišķiem grāmatu izgevumiem kopotiem rakstiem bijas vienkāršāks, kaut arī gaumīgs J. Jaunsudrabiņa zīmēts vāks un arī vienkāršāks teksta papīrs, jo kopotiem rakstiem papīru vajadzēja iegādāties lielā daudzumā, lai nodrošinātu vienādu kvalitāti. J. Roze izdeva arī A. Saulieša kopotos rakstus 15 sējumos, A. Deglava - 7 sējumos, A. Austriņa - 8 sējumos, K. Skalbes - 10 sējumos. Visiem kopotajiem rakstiem pirms katra sējuma bija iesieta arī attiecīgā autora dažādu gadu fotogrāfija. Kopotos rakstus izdeva divos variantos - brošētus un audekla sējumā.

20. gadu otrajā pusē latviešu grāmatniecībā parādījās lētās jeb lata grāmatas. J. Roze savdabīgi reaģēja uz šo parādību - viņš iecerēja izdot par vienu latu sējumā kopotos rakstus un izvēlējās šim nolūkam J. Poruka daiļradi. Tika uzaicināti Kārlis Egle un Pēteris Ērmanis sastādīt jaunā, paplašinātā izdevumā J. Poruka kopotos rakstus, sameklējot katru stāstu un dzejoli pēc iespējas manuskriptā un izsekojot tālākajām teksta izmaiņām. Jaunā izdevuma sagatavošanā tika iesaistīta visa sabiedrība. Izdevumu iespieda 20 glītos sējumos ar autora ģīmetnēm un autogrāfu līdz tam nepieredzēti īsā laikā

1929. - 1930. gadā, 6000 eksemplāros, tik lielā metienā vēl nebija izdoti neviena latviešu autora kopotie raksti.

Daiļliteratūru J. Roze izdeva arī sērijā "Jaunatnes literatūra" (ap 70 nosaukumu). Sērijā izdoti J. Akurātera, A. Saulieša, J. Poruka, G. Merķeļa, Kr. Barona, A. Upīša u. c. autotu darbi.

Tomēr visvairāk J. Roze ir izdevis lugu (ap 250). To vidū ir gan vērtīgas lugas, gan viegla satura ludziņas lauku skatuvēm. Jaunībā pats spēlēdams teātri, viņš bija ļoti izjutis latviešu lugu trūkumu, tāpēc tagad veicināja to rakstīšanu, izdošanu un izsūtīšanu lauku biedrībām.

Kaut arī J. Roze labi zināja, ka divdesmito gadu beigās izdot literāru žurnālu ir riskanti, jo tas nenesīs peļņu, bet prasīs izdevēja piemaksas, tomēr viņš nolēma izdot daiļliteratūras žurnālu "Piesaule", par kura vadītāju uzaicināja K. Skalbi. Un tā no 1928. - 1935.g. iznāca žurnāls, kurā publicēti tikai latviešu rakstnieku un dzejnieku jaunākie orģināldarbi, bet ar nosacījumu, ka darbiem jābūt vērtīgiem.

1940. gadā pēc krievu okupācijas J. Rozes izdevniecību nacionalizēja, sākumā viņš kļuva par padomju grāmatniecības organizācijas VAPP'a tehnisko redaktoru, bet jau 1941. gada naktī no 13. uz 14. jūniju viņš dzīvoklī tika apcietināts un no Torņkalna stacijas lopu vagonā pa etapu aizvests uz Soļikamsku. Urālu apgabalā smagi izstrādināts vairākos lēģeros, viņš beidzot nonāca lēģerī "Mogila", kurā 1942. gada 10. maijā mira. Viņš tika apglabāts bez šķirsta daudzus kilometrus aiz Soļikamskas, uzkalnā pa labi aiz lēģera "Mogila".

Tā noslēdzās ražīgā grāmatnieka J. Rozes mūžs. No saviem 64 mūža gadiem viņš grāmatniecības darbam veltījis 46 gadus un visā darbības laikā izdevis ap 750 grāmatu (kopā ar žurnāla burtnīcām izdevumu skaits apmēram 850), kuru kopējais metiens sasniedz apmēram 2 miljoni eksemplāru.

"Bet viņš jau neuzskata sevi par varoni. Arvienu viņš ir gribējis tikai pakalpot savas tautas kultūras vajadzībām." - K. Skalbe.

Laimdota Prūse

Latvijas kārtējās nacionālās bibliogrāfijas starptautiskās sadarbības iespējas

Par Latvijas kārtējo nacionālo bibliogrāfiju (tālāk tekstā -- KNB) runājam, sākot ar 1920.gadu, kad Latvijas Valsts bibliotēkas apgādā sāka iznākt "Latviešu zinātne un literatūra : Periodiskos izdevumos iespiesto rakstu sistematisks saturā un alfabetisks autoru rādītājs : 1920.gads 1.puse".

Ievadā sastādītājs Augusts Ģinters (1885-1944) pamato tieši šāda KNB rādītāja nepieciešamību : "...kā zināms, zinātniskas grāmatas latviešu valodā ir samērā maz iznākušas. Sevišķi tas sakāms par agrākiem gadiem, kad visi vērtīgākie raksti dažādās zinātnes nozarēs varēja atklātībā parādīties tikai laikrakstos un žurnālos, jo reti kāds grāmatu izdevējs uzņēmās materiālo risku apgādāt tīri zinātniska satura grāmatas. Šie daudzi visai vērtīgie raksti gan par latviešu valodu, vēsturi, etnogrāfiju, agrāro un nacionālo jautājumu utt., utt., guļ aprakti vecajos laikrakstu un žurnālu gada gājumos ... Lai šie raksti būtu pētniekiem, sabiedriskiem darbiniekiem un visiem ieinteresētiem ērti pieejami, Izglītības ministrijas Arķīvu-bibliotēku nodaļa kopēji ar Valsts bibliotēku ir stājusies pie latviešu periodiskos izdevumos nodrukāto rakstu sistematiska satura rādītāja sastādīšanas un izdošanas".

Šo atziņu respektē KNB sastādītāji visus turpmākos gadus līdz pat šai dienai.

1920.gada rādītāja 2.daļā (tā iznāca 1923.gadā ar

Latvijas Kultūras fonda laipnu pretimnākšanu) ietverta arī 1920.gadā iznākušo grāmatu bibliogrāfija.

Ir liecība, ka pirmo KNB sastādītājam starptautiskie sakari ir bijuši, jo materiāli sakārtoti pēc Melvina Djuī decimālās klasifikācijas, ko ar 1920.gadu Voldemārs Caune (1890-1944) piemēroja tieši Latvijas preses izdevumu klāstam.

Ar 1925.gadu rādītājs paplašina aptvērumu, tajā iekļauti arī svešvalodās iznākušo periodisko izdevumu raksti, tas iegūst nosaukumu "Latvijas zinātne un literatūra".

Ar 1927.gadu "Latvijas zinātne un literatūra" pilnībā paliek žurnālu un avīžu rakstu atspoguļojumam, jo sāk iznākt bibliogrāfijas mēnešraksts "Valsts bibliotākas biļetens", kurš dod grāmatu aprakstus. Turpmākajos gados tas iznāk biežāk nekā reizi mēnesī.

KNB sastādītājiem starptautiskā prakse nav bijusi sveša, jo priekšvārdā 1927.gada biļetenam lasām :

"Grāmatas kataloģizējot, valsts bibliotēka visumā pieturējusies pie Prūsijas valsts bibliotēkas kataloģizācijas instrukcijas, papildinot to dažkārt ar noteikumiem no Italijas un citām instrukcijām". Tas rādītāja redaktora Valsts bibliotēkas direktora Mārtiņa Stumberga (1872-1955) nopelns.

KNB rādītāju nosaukumi tiek doti paralēli latviešu un franču valodā.

Jāapbrīno bibliogrāfu neatlaidība, gudrība un elastība 40.gadu 1.puses vēsturisko satricinājumu laikā, kad KNB turpina iznākt. "Valsts bibliotēkas biļetenam" par 1940.gadu 1.-17.burtnīca vēl saglabā paralēlnosaukumu

franču valodā, 18.-24.burtnīcai tas ir krievu valodā, turpmāk -- vācu valodā. Krieviski publicēto darbu nosaukumi transkribēti latīņu burtiem.

Kara gados iznāk "Zemes bibliotēkas biļetens" Žaņa Ūnāma (1902-1989) aprūpē.

Ar 1945.gadu, līdz pat 1989.gadam, ar KNB, ko nu sauc par "valsts reģistrējošo bibliogrāfiju", nodarbojas Grāmatu palāta, sākumā -- pie Valsts bibliotēkas, vēlāk -- pie LPSR Preses komitejas, pēdējā vecā režīma posmā -- pie LPSR Poligrāfijas, izdevniecību un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas. Tā sāk darbu ar "LPSR iznākušo grāmatu rādītāju" par 1946., tad 1947., 1948.gadu. Ar 1949.gadu sāk iznākt arī "Žurnālu un avīžu rakstu hronika", grāmatu rādītājs sāk sauktīes "Preses hronika". Ar 1957.gadu iznāk vienota "Preses hronika", pakāpeniski tajā veidojas arī nodaļa par Latvijai veltītajām ārzemju publikācijām, kuras sagatavošanā ilgus gadus nesavtīgi piedalījusies arī Fundamentālā, tagad -- Akadēmiskā bibliotēka.

Šajos gados KNB rādītāji sastādīti pēc Vissavienības grāmatu palātas (Maskava) metodikas un klasifikācijas. Starptautiskā prakse 60.-80.gados mūsu rādītājus sasniedz pastarpināti, dažkārt -- stipri pastarpināti. Tomēr atšķirībā no Vissavienības grāmatu palātas, kura arī iekļāva Latvijas izdevumus savos rādītājos, Latvijas preses hronika izdevumus apraksta oriģinālvalodā, nevis tikai vienā -- aprakstu sastādītāju valodā. Arī materiāla aptvērums ir bijis Latvijas apstākļiem iespējami plašs.

1988.gadā ciešā kopdarbība beidzās. Kopš 1989.gada Vissavienības (tagad -- Viskrievijas) grāmatu palātas organizētās nozares vadītāju sanāksmes neatlaidīgi aicina

"kopīgi apsaimniekot mūsu kopējo informācijas telpu", reizē mudinot Latvijas KNB aģentūru domāt par saviem informācijas resursiem un izmantojamo telpu.

1989.gadā Grāmatu palāta pārtapa par Bibliogrāfijas institūtu, 1993.gada beigās (vēlāk nekā Igaunijā un Lietuvā) tas atkalapvienots ar Latvijas Nacionālo bibliotēku. Jāatzīmē, ka Latvijas Nacionālā bibliotēka arī 1989.-1993.gadā aktīvi veicināja Bibliogrāfijas institūta darbu, sevišķi ārējo sakaru veidošanas jomā, starptautisko normatīvo un metodisko materiālu ieguvē un apguvē, tādējādi gatavojot institūta speciālistus kvalitatīvi jaunu uzdevumu veikšanai.

Līdz 1990.gadam starptautiskās saziņas ceļš ar ārvalstīm bija vienvirziena -- preses hronika nonāca ārvalstu bibliotēkās, citos informācijas centros kā starptautiskās grāmatu apmaiņas produkts. 1993.gadā 63 preses hronikas eksemplāri nonāk ārzemēs no Latvijas Nacionālās bibliotēkas un Akadēmiskās bibliotēkas, -- Eiropā, Āzijā, Amerikā, Austrālijā -- pārsvarā nacionālajās bibliotēkās, universitāšu un publiskajās bibliotēkās, arī privātpersonām, vairāki eksemplāri arī komerciestādēs Vācijā.

Ar 1990.gadu Nacionālā bibliotēka iesaista Bibliogrāfijas institūtu starptautisku līgumu projektu izstrādē un apspriešanā, tādējādi institūta intereses tajos rod savu izpausmi.

Reāli sadarbības līgumi pastāv starp Baltijas valstu nacionālajām bibliotēkām. Kopējais līgums 1992.-1997.gadam paredz apmaiņu ar KNB rādītājiem un izspieddarbiem, kas attiecas uz Latviju, Lietuvu, Igauniju, arī citus pasākumus.

1991.gadā sākusies kopdarbība ar Zviedrijas Karalisko bibliotēku, kura paredzējusi un realizē ievērojamu materiālo palīdzību Nacionālajai bibliotēkai un Latvijas speciālistu apmācību jauno informācijas sagatavošanas tehnoloģiju jomā.

Bibliotekāru biedrību līmenī noslēgts sadarbības līgums ar Lielbritānijas Apvienotās Karalistes bibliotekāru asociāciju, kurā paredzēta (tiek arī realizēta) Latvijas tautas bibliotēku vadītāju apmācība darbam demokrātiskas valsts apstākļos un sadarbība ar Britu bibliotēku informācijas apmaiņas jomā. Praktiski šīs bibliotēkas Slāvu un Austrumeiropas literatūras nodaļa vēlas saņemt Latvijas gada labāko grāmatu sarakstu, lai pārliecinātos par komplektēšanas kvalitāti savā bibliotēkā. 1993.gadam šādu sarakstu gatavojam, domājam, ka saņemsim analogu informāciju par britu grāmatām.

1992.gadā Latvija pievienojās starptautiskajai grāmatu standarta numerācijas sistēmai, ISBN Latvijas aģentūra darbojas Bibliogrāfijas institūta paspārnē. Tā aktīvi sadarbojas ar starptautisko aģentūru Berlīnē un Latvijas grāmatu apgādiem. Caur aģentūru Bibliogrāfijas institūtam rodas papildu iespēja gādāt par obligātā eksemplāra pilnīgāku saņemšanu un grāmatās trūkstošo iespiedziņu noskaidrošanu. Nākotnē ISBN numurs varētu kalpot kā meklējumpazīme elektroniskajā katalogā. Aģentūrā uzkrātās un regulāri precizētās ziņas par valsts grāmatrūpniecību veido pamatu faktogrāfisko datu bankai nākotnē. Līdzīgs risinājums plānots Lietuvā. (Skat. R.Varniene. National Bibliographical Data Bank // Gräm. : Empowering Users in the 21st Century. Central European Conference and

Exhibition for Academic Libraries and Informatics. Vilnius, 1993, 52.-53.lpp.)

Kvalitatīvi un kvantitatīvi jaunas sadarbības iespējas var rasties, kad Bibliogrāfijas institūts spēj ražot elektroniskās informācijas produktus.

Laimdota Prouse

The possibilities of international cooperation of Latvian current national bibliography

Regular issues of current NB date from 1920. Registers of books have been equally important with indexes of magazines' and newspapers' articles for a small country like Latvia. Articles have been considered the carriers of scientific thought. A certain influence of the foreign development in bibliography is to be seen from the beginning : systematization according Melvin Dewes' decimal classification, application of Prussian and Italian cataloguing rules etc.

After World war II Book Chamber of Latvian SSR got acquainted with international documents in an adopted way through All-Union (Russian) Book Chamber in Moscow. Since 1989 National Library of Latvia cooperates with Bibliographical institute in the development of international contacts.

63 copies of "Latvijas Preses hronika" are spread in different countries of the world as an exchange product by National Library and Academic Library of Latvia.

Agreements of cooperation have been signed by National Library of Latvia with National libraries of the Baltic States, Royal Library in Stockholm, i.e. National Library of Sweden, Librarians' Association of United Kingdom. All of them include cooperation in the area of current national bibliography.

Since 1992 Latvia has joined International Standard

Book Numbering system, Latvian ISBN agency is a subunit of Bibliographical institute -- a department of National Library of Latvia since October 1993. The agency works under the guidance of the International ISBN agency in Berlin. Data about the book publishers of Latvia together with statistic data about Latvian books make a good bases for a factographic data bank in future.

Cooperation will acquire new quality and quantity with the production of electronic information in the Bibliographical institute in future.

About the author : bibliographer of Latvian Bibliographical institute (previous Book Chamber) since 1968. Deputy director 1984-1993. Present position -- head of the Latvian ISBN Agency.

Sandra Apele
LU bibliotēkas galv. bibliogrāfe

LU PIRMAIS REKTORS ERNESTS FELSBERGS UN VIŅA MĀKSLAS KABINETS

Annotation.

This year the Latvian University celebrates its 75th anniversary. One of its founders and the first rector is Ernests Felsbergs. At first he tried to unite technical and humatiarian faculties. He did his best to make other countries abroad to get to know the University. Besides that he also tried to rise the academical level. The life-long work of E.Felsbergs is his Art study - it is a very valuable colleection of antiques: art things, books and pictures. It is a pity that this study was lost and we cannot appreciate its riches.

Šogad savu jubileju atzīmē arī LU. Tiesa, tā nav tik liela kā Akadēmiskajai bibliotēkai, tomēr arī nozīmīga. LU šogad atzīmē savu 75. gadskārtu. Sakarā ar šo notikumu savā referātā es jūs iepazīstināšu ar profesora Ernesta Felsberga dzīvi, mazliet tuvāk pakavējoties pie viņa darba Universitātes rektora amatā un pie viņa sirdslietas un mūža lolojuma - Mākslas kabineta.

Ernests Felsbergs pieder pie tās apbrīnojami spējīgās, mērķtiecīgās un inteliģentās latviešu tautas daļas, kas pagājušā gadsimta otrajā pusē izlauzās no savu vecāku nabadzīgajām mājām, izcīnīja ceļu uz lielajiem izglītības centriem - Tērbatu, Pēterpili, Maskavu un radīja jaunu - latviešu inteliģences slāni.

Ernests Felsbergs dzimis 1866. gada 7. novembrī Vidzemes vidienē, Taurenes pagastā, trūcīgā mežsarga ģimenē. Ernesta tēvs mirst, kad zēnam ir tikai divi gadi. Turpmāk viņu audzina patēvs, kurš nevēlas, lai zēns izglītotos, bet grib paturēt viņu mājās par palīgu lauku darbos. Taču Ernesta māte Kristīne ir zēna pusē. Viņa jau agri saskata savā dēlā spējīgu, ar labu atmiņu apveltītu cilvēku. Māte cenšas palīdzēt Ernestam skoloties. Izglītības gaitas viņš sāk vietējā pamatskolā un turpina Dzērbenes draudzes skolā. Sākot ar 1885. gadu Felsbergs strādā par skolotāju vairākās pamatskolās un mācītāju ģimenēs. Tikai pēc 12 darba gadiem, starp citu 31 gada vecumā, viņam beidzot rodas iespēja nolikt abitūrijas eksāmenus Rīgas Aleksandra ģimnāzijā.

Tā paša gada rudenī Felsbergs sāk studēt klasisko filoloģiju Tērbatas Universitātē. 1901. gadā iegūst pirmo zinātnisko grādu un pēc tam viņa karjera sāk strauji virzīties uz priekšu. Dažus gadus pavadījis Pēterpilī un sagatavojies nākamajam zinātniskajam grādam, 1904. gadā Felsbergs studijas turpina Berlīnes Universitātē. Pēc gada viņu ievēl par privātdocentu un 1910. gadā par klasiskās filoloģijas un arheoloģijas profesoru. Tai pat laikā Felsbergam uztic Tērbatas Universitātes Mākslas muzeja direktora amatu. Taču Pirmais pasaules karš un revolūcija Krievijā pārtrauc šo ražīgo darbu Tērbatā un Universitāti pārceļ uz Voroņežu. Voroņežā tiek pavadīti divi gadi.

Vēl pirms tam, 1917. gadā Ernests Felsbergs vada Augstskolas sekciju Latvijas skolotāju 2. kongresā. Tajā tiek atzīts, ka latviešiem ir nepieciešama sava augstākās izglītības iestāde un izstrādā Latvijas Augstskolas programmu. Paiet divi gadi, un 1919. gada 28. septembrī oficiāli tiek atklāta Latvijas Augstskola. Tā uzaicina profesoru Ernestu Felsbergu

pasniegt grieķu mākslas un antikvitāšu priekšmetus. 1920. gada rudenī viņš sāk strādāt LU un tai pat gadā tiek ievēlēts par tās pagaidu rektoru. Bet pēc diviem gadiem 1922. gadā ir izstrādāta Universitātes Satversme, saskaņā ar kuru Felsbergu ieceļ par rektoru.

Kā prorektors Ernests Felsbergs vada Satversmes izstrādāšanu. Laikam jau tieši šais Universitātes veidošanas gados visspilgtāk izpaudies viņa organizatora talants. Felsbergam izdodas īstenot dzīvē principus, kuriem ticēja un pēc kuriem vadījās. Jau dažu gadu laikā jaunā Universitāte kļūst par ievērojamu zinātnisku centru ne tikai Latvijas, bet arī Eiropas akadēmisko aprindu vērtējumā.

Rektora amatā Ernestu Felsbergu vada trīs mērķi. Pirmkārt, vienā mācību iestādē bija apvienojamas tehniskās un humanitārās fakultātes. Tas ir, bijušais Rīgas Politehniskais Institūts jāapvieno ar no jauna dibinātām humanitārām un dabaszinātnes fakultātēm. Bez tam jaundibinātajās fakultātēs par pasniedzējiem aicināmi latviešu zinātnieki, kas tobrīd strādāja dažādās ārzemju, galvenokārt Krievijas, Universitātēs. Īpaši nepieciešams tas ir tādēļ, ka Rīgas Politehniskā Institūta mācībspēku vairākums nebija latviešu tautības.

Otrkārt, Felsberga mērķis ir panākt to, lai jaunā Universitāte iespējami plaši kļūtu pazīstama rietumu pasaulē un lai to iespējami drīz kā līdzvērīgu atzītu veco nāciju Universitātes. Lai to sasniegtu, tiek dibināti kontakti ar rietumu pasaules zinātniekiem. Ārzemniekus aicina uz LU lasīt lekcijas, Felsberga laikā par Universitātes goda biedriem kļūst rinda slavenu rietumzemju docētāju. Starp tiem būtu minami slavenais franču valodnieks Antuāns Meijē, slāvu filoloģijas profesors Josepi Mikola Helsinkos, austrālietis Džordžs Gilberts Morejs. Mūsu pasniedzēji bieži dodas uz ārzemēm papildināt savas zināšanas. Notiek aktīva publikāciju apmaiņa ar rietumu universitātēm un tiek veicināta latviešu zinātnieku publicēšanās citās Eirpas valodās, lai šīs publikācijas būtu pieejamas arī zinātniekiem ārpus Latvijas.

Treškārt, Ernests Felsbergs cenšas iespējami augstu nospraust jaunās Universitātes akadēmisko līmeni, lai tā varētu līdzināties citām Eiropas universitātēm. Viņš ļoti stingri raugās uz to, lai mācībspēku izglītība un zināšanas atbilstu amatam, uz kuru viņi pretendē. Šai ziņā Felsbergs stingri turas pie saviem principiem un šī īpašība vienu otru reizi rada nesaprašanos un pat naidu starp viņu un bijušajiem draugiem.

Paralēli administratīvajam darbam Universitātē Ernests Felsbergs visu laiku ir pasniedzējs Filoloģijas un filozofijas fakultātē, kur lasa kursus Grieķijas vēsturē, grieķu mākslas vēsturē, mitoloģijā un ievadu klasiskajā filoloģijā. Pēdējos dzīves gados viņš saraksta vairākas grāmatas. Starp tām varētu minēt: Ievads grieķu mākslas vēsturē, Akropole un Partenons un Grieķu vāzu gleznas.

Jau kopš Tērbatas laikiem Felsberga sapnis ir iekārtot studentu vajadzībām grieķu mākslas muzeju, kādu viņš pārzināja Tērbatā. Muzeja aizsākums ir 1921./1922. mācību gadā pie Filoloģijas un filozofijas fakultātes izveidotais Mākslas vēstures kabinets. Tā telpas atrodas Universitātes vecajā ēkā, divās istabās, blakus fakultātes bibliotēkai. Mākslas kabinets tiek izmantots ne tikai kā muzejs. Tajā antīkās mākslas pasniedzēji profesori Ernests Felsbergs, Francis Balodis, Helge Kjellīns un Boriss Vipers vada seminārus. Šeit sarakstīti arī vairāki studentu sacensību darbi mākslas jautājumos. Runājot par kabinetu nevar nepieminēt mākslas vēsturnieci, privātdocenti Olgu Rudovsku, kura kopš 1922. gada veikusi lielu darbu tā veidošanā un uzturēšanā.

Jāsaka gan, ka ziņas par Felsberga Mākslas kabinetu literatūrā, arī pirmās Latvijas neatkarības laika literatūrā, ir visai skopas. Tādēļ turpmākie fakti lielā mērā balstīsies uz

Valsts arhīva un muzeju materiāliem. Kabineta darbības sākumā Ernests Felsbergs iegādājas dažus grieķu skulptūru ģipša atlējumus un seno grieķu vāzītes un terakotas no Valsts vēstures muzeja. Kāds angļu kolekcionārs Eskels no Londonas Universitātei uzdāvina visai vērtīgu seno romiešu monētu kolekciju. Mākslas vēstures kabinetam savus darbus dāvinājuši arī Latviešu mākslinieki : profesors Burkards Dzenis dāvājis Dantes ģipša krūšutēlu un skulptors Kārlis Zemdegs - pelēkā marmorā cirstu sievietes galvas skulptūru. 1925. gadā Felsbergs, būdams Atēnās, kabineta kolekcijai iegūst divus franču mākslinieka Žiljerona pagatavotus Vafio zelta kausus un divas Mikēnu dunču galvanoplastiskās kopijas. Grieķu mākslas darbu ģipša atlējumu kolekcija sevišķi paplašinās 1929. gadā, tas ir jau pēc Ernesta Felsberga nāves, kad kabinetu pārzin profesors Francis Balodis. Šai laikā tiek iegūti apmēram 100 priekšmeti. 1930.-1932. gadā kabinets saņem vairāku ēģiptiešu mākslas priekšmetu dāvinājumu no Zviedru Institūta. Ievērības cienīgākā šeit būtu mūmija, kas drīz vien nokļuva Mākslas muzejā. Vēlākos gados līdzekļu trūkuma dēļ kabinets vairs daudz netiek paplašināts. Šeit varētu minēt tikai ģipša nolējumu no marmora Erota torsa Jelgavas muzejā.

Ar Filoloģijas un filozofijas fakultātes 1937. gada 28. aprīļa sēdes lēmumu Mākslas vēstures kabinets tiek apvienots ar Austrumu filoloģijas kabinetu un izveidojas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Mākslas muzejs. Tas atrodas Baznīcas ielā 5. Šī paša gada pavasarī jaunajā muzejā ievieto vēl dažas grieķu vāzes un sīkākas senlietas no Rīgas Pilsētas vēstures muzeja. Starp tām kā ievērojamākā jāmin kāda 3. gs.p.m.ē. grieķu vāze, kur uz balta fona attēlota klusā daba. Īsi pirms Otrā pasaules kara šo to dāvina arī dažas vēstniecības, kuras atstāj Latviju.

Pēc Valsts arhīva materiāliem par Universitātē esošajiem mākslas darbiem 1939. gada oktobrī Mākslas muzejā reģistrēti šādi grieķu un romiešu kultūras oriģināli : 51 dažādas formas vāzīte, 2 vāzes, 11 citi trauki un 9 māla figūras un maskas. No Ēģiptes senlietām minēts 21 māla trauks, 15 alabastra trauki, 3 skulptūras un ap 30 dažādi citi priekšmeti.

Otra Mākslas kabineta vērtību daļa ir bibliotēka. Pirmajā gadā tās fondā ir divi simti grāmatu, tai skaitā arī 25 no paša Felsberga kolekcijas. Līdz 30.-o gadu beigām grāmatu skaits ir pieaudzis līdz 7 simtiem. Grāmatas kabinetam lielākoties tiek pirktas un arī saņemtas kā dāvinājumi. Tematiski tā ir literatūra par pasaules mākslas vēsturi, daudz par Holandes mākslu. Bet pārsvarā, protams, antīkā - senās Grieķijas, Romas un Ēģiptes māksla, bet ļoti maz grāmatu par Babiloniju. Daudz šai kabinetā ir arī literatūra par antīko arhitektūru. Pārsvarā tā ir vācu un franču valodā. Ļoti vērtīgi, sevišķi šodien, ir 25 tematiski mākslas katalogi. Mākslas kabinetā tiek uzkrāti un glabāti arī 5 tūkstoši attēlu un diapozitīvu par skulptūrām un arhitektūru, ko lektori lieto mākslas vēstures lekcijās. Pēc vispārēja atzinuma Felsberga Mākslas kabineta grāmatu, attēlu un diapozitīvu kolekcija ir plašākā un vērtīgākā tāda veida krātuve tā laika Latvijā. Pēc kabineta pārveidošanas par muzeju visa šī kolekcija tiek pievienota Filoloģijas fakultātes bibliotēkas fondam.

Bet pēc 20 miera un plauksmes gadiem sākas Otrais pasaules karš ar tā radītajām jukām. Diemžēl, Ernesta Felsberga izlolotajam Mākslas muzejam nepalaimējas tā kā dažām citām vērtīgu priekšmetu kolekcijām, kā piemēram jau minētajā Tērbatas Universitātē. Neatrodas šai laikā Latvijā cilvēki, kuriem izdotos paglābt un saglabāt muzeju. Jau sākot ar 1940. gadu tā eksponāti viens pēc otra pazūd. 1957. gadā oficiāli tiek pabeigta Universitātes Mākslas muzeja "izformēšana". Un nu tā vērtības ir izkaisītas pa visu Latviju un pat pasauli. Zināma ir tikai neliela daļa priekšmetu. Daži no tiem glabājas Mākslas muzejā. Mazliet vairāk, piemēram, monētu kolekcija, ir Aizrobežu mākslas muzejā. Pāris vāzes vēl atrodamas dažos Universitātes kabinetos.

Daudz labāka situācija ir ar grāmatām. Tās saglabajās kopā ar Filoloģijas fakultātes bibliotēku. 1987./1988. gadā grupa Universitātes bibliotēkas darbinieku, balstoties tikai uz savu entuziasmu, ir atraduši, apzinājuši un aprakstījuši lielāko daļu no šīs kolekcijas. Tā pašlaik tiek glabāta Fizikas un matemātikas fakultātes bibliotēkā. Jāsaka gan, ka nav neviens pilnīgs turpinājumizdevumu komplekts. No 7 simtiem bijušo grāmatu atrastas 480, no 5 tūkstošiem attēlu un diapozitīvu - 2 tūkstoši. Bet šo darbu vēl vajadzētu turpint, jo Filoloģijas fakultātes fondā vēl atrodas grāmatas ar Mākslas kabineta zīmogu.

Atgriežoties pie Ernesta Felsberga. Bez darba Universitātē profesors darbojies arī politiskajā dzīvē. 1922. gadā viņš ir Saeimas deputāts. Gadu ir Izglītības ministrs un kādu laiku arī pieminekļu valdes vadītājs. "

1927. gadā Ernests Felsbergs sāk slimot. Ārsti konstatē labdabīgu audzēju smadzenēs. Taču to toreiz, diemžēl, nevarēja un nemācēja operēt. Un tā, 1928. gada 31. augustā, 61 gada vecumā, profesors, LU pirmais rektors Ernests Felsbergs aiziet aizsaules ceļu un tiek apglabāts 4.septembrī Meža kapos. Bet viņa vārds un darbi palikuši neizdzēšami Latvijas Universitātes vēsturē.

Viesturs Zanders
Latvijas Nacionālā bibliotēka,
galv. bibliogrāfs

LATVIEŠU MŪZIKAS MATERIĀLI LATVIJAS NACIONĀLAJĀ BIBLIOTĒKĀ

Šī informatīvā apskata mērķis ir dot nelielu ieskatu tajos mūzikas materiālos, kas šobrīd glabājas Latvijas Nacionālās bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu zinātniskajā nodaļā. Ar muzikālijām saprotot nevien skaņdarbu autogrāfus, bet arī dokumentus, kas atklāj mūziķu dzīves gaitas (saraksti, fotouzņēmumus) un profesionālās darbības dažādas šķautnes (afišas, programmas, recenzijas).

Jau drīz pēc Valsts bibliotēkas nodibināšanas 1919. gadā vairākās bibliotēkas nodaļās sāk veidoties nošu izdevumu krājumi. Tomēr Izglītības ministrijas Mākslas un kultūras departamenta mūzikas nodaļas aicinājums ierīkot atsevišķu mūzikas lasītavu tolaik atbalstu negūst. 1926. gadā Latvijas Konservatorijas Audzēkņu padome gan izsaka bažas Kultūras fonda Domei par latviešu komponistu skaņdarbu likteni un rosina organizēt specializētu muzikāliju krātuvi. Taču tikai 1935. gadā pie Latvijas Konservatorijas tiek izveidota Kultūras fonda Centrālā Nošu bibliotēka, kuras pamatu veido 1922. gadā dibinātās Latvijas Mūziķu biedrības muzikāliju krājums. 1958. gadā, kad Centrālajā Nošu bibliotēkā ir jau apmēram 40 tūkst. nošu, to pievieno Valsts bibliotēkai.

Reti nošu izdevumi un skaņdarbu autogrāfi tiek nodoti reto grāmatu un rokrakstu fondam, kur vēl šodien veido atsevišķu kolekciju. Tajā ietilpst gan gadsimta sākumā tapusī mūzika teātra izrādēm, gan brīvvalsts laikā sevi pieteikušo skaņražu sacerējumi, piemēram, H.Pavasara 2. stīgu kvartets un V.Dārziņa 2. klavierkoncerts. Šeit pat arī pēc kara Mākslas lietu pārvaldes, vēlāk - Kultūras ministrijas iepirktie latviešu komponistu jaundarbi.

Līdzīgi literatūras klasiķiem, arī latviešu mūzikas celmlaužu rokrakstu mantojums ir saglabājies visai fragmentāri un izkliedēti, pārsvarā Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā un J.Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzejā.

Latviešu mūzikas vēstures vecāko posmu Nacionālās bibliotēkas rokrakstu fondā dokumentē Baumaņu Kārļa, Ā.Ores, Jurjānu Andreja, N.Alunāna un J.Vītola personālfondi, kā arī Straumes Jāņa kompozīcijas teātra darbinieka H.Kaupiņa fondā. Īpašas pieminēšanas vērts, šķiet, Baumaņu Kārļa un Ausekļa kopdarbs - nepublicētais krājums "Dziesmu vītols". Bez mūsu nacionālās himnas autora, J.Cimzes skolotāju semināra audzēkņu pulku pārstāv Liepājā strādājošais ērģelnieks J.Sērmūkslis, viņa mazākzināmais Mazsalacas kolēģis K.Osis un mūziķu Karlsonu dzimta no Lubānas. Šeit atzīmēsim, ka pianists G.Karlsons kādu laiku ir Centrālās Nošu bibliotēkas pārzinis.

Ievērojami pilnīgāk saglabājies Alfr.Kalniņa, brāļu Mediņu, Jēk.Graubiņa un viņu retāk pieminēto laikabiedru - J.Reinholda, Jāņa Vītoliņa un Jūl.Sproģa radošais mantojums. Jebkuram mūzikas interesentam ir pazīstama A.Klotiņa lieliskā monogrāfija par Alfr.Kalniņu, brāļu Mediņu devums mūsu kultūrā ir vismaz apzināts, ja arī vēl nepietiekami izvērtēts. Turpretim vijolnieka, diriģenta un kritiķa Jūl.Sproģa veikums (gan skaņdarbi, gan pētījumi folkloristikā) joprojām gaida vērtējumu. Vai piekritīsim komponistam J.Zālītim, kurš jau 1912. gadā paziņo, ka Jūl.Sproģa kā "predestinēta diletanta" mūzika viņā izraisa organisku riebumu, vai T.Zaļkalnam, kurš uzskata, ka Sproģis "pieder mūsu kultūras dzīves spilgtākajām personībām"? Varam jau, protams, par ievērības cienīgām operām atzīt vien Alfr.Kalniņa "Baņutu" un Jāņa Mediņa "Uguni un nakti", taču latviešu operas vēsturei pieder arī A.Valles "Ragana" un O.Mētras "Jāzeps un viņa brāļi". Un vai tikai kurioza vērtība būtu Finansu ministrijas Nodokļu departamenta grāmatveža K.Martinovska operām, kuru libretiem izmantoti J.Poruka, Ī.Kaijas un E.Virzas darbu motīvi?

Interesanti un pamatīgi Rīgas koncertdzīvi pirms Pirmā pasaules kara un nedaudz pēc tam savās dienasgrāmatās aprakstījis orķestrants, vēlāk kapelmeistars un pedagogs K.Paucītis. Ar viņa vārdu saistās arī 20. gadu mūzikas periodikas izdošana (žurnāli "Mūzikas Nedēļa", 1923-1925 un "Mūzika", 1925-1927) un mūsu skaņumākslas popularizēšana analogos ārzemju izdevumos.

Spilgtas liecības par Alfr.Kalniņa izveidoto un Ā.Ābeles vadīto kori "Dziesmuvara" atrodamas M.Vanagas, R.Malvesa un H.Vītiņa fondos. Materiālus par Liepājas vīru kori "Dziedonis" savācis bibliogrāfs V.Jaugiets, bet par "Pēkoņa kori" un kori "Daina" - Latviešu dziesmusvētku biedrības sekretārs N.Dakers.

Nacionālās bibliotēkas retumu fondā glabājas arī vairāku pazīstamu atskaņotājmākslinieku un dziedātāju personālfondi. Minēsim, piemēram, čellistu Ē.Berzinski, ērģelniekus O.Zariņu un P.Rību, dziedoņus O.Pļavnieci, P.Saksu, Ā.Kaktiņu un N.Vasiļjevu. Šajos un vēl dažos citos fondos atradīsim ne mazums interesantu, bet maz izpildītu dziesmu un instrumentālu skaņdarbu.

Došanās trimdā vai uz 20. gadsimta vergu nometnēm darījusi svešus, vismaz jaunākajām paaudzēm, daudzu komponistu vārdus. Vairāk veicies kordziesmu autoriem - pēdējos Dziesmu svētkos izskanējušas A.Feila, H.Pavasara, J.Kalniņa, J.Norviļa un V.Dārziņa dziesmas. Turpretim, vai mēs zinām jau 1939. gadā biogrāfiskajā vārdnīcā "Es viņu pazīstu" minētos V.Jureviču, J.Suhovu, V.Ozoliņu, V.Upenieku, A.Sīli un H.Berino? Nenoniecināsim šos vīrus un arī paši sevi, gaidot, kad Latvijā nonāks Ē.Biezaiša Mūzikas krātuvē Adelaidē vāktais. Šo gadsimtu mijā dzimušo skaņražu darbi var ieskanēties pavisam drīz - atliek vien ielūkoties Nacionālās bibliotēkas rokrakstu krātuvē, izvēlēties un iestudēt.

Turpat meklējamas vēl divas citas nošu kolekcijas. Pirmā veidota, Latvijas Radio likvidējot savu bibliotēku, otrā - Kultūras ministrijas nošu kolekcija - tapusi gadu gaitā un jādomā tiks papildināta arī turpmāk, neskatoties uz spēlītēm varas gaiteņos. Abi šie krājumi, lielā mākslinieciskо rokrakstu un žanru daudzveidībā, atklāj jaunlaiku latviešu mūzikas "spožumu un postu", ar pēdējo saprotot tematisko pasūtījuma skaņdarbu nomācošo klātbūtni. Ir dzirdēti apgalvojumi, ka neesot tāda latviešu kino. Tomēr ikviens var pārliecināties, ka Rīgas kinostudijas nošu rokrakstu kolekcijā glabājas divarpussimts fonda vienību un arī tā pa lielākajai daļai ir latviešu mūzika.

Vēl būtu pieminams J.Brauna pētījums par instrumentālās muzicēšanas aizsākumiem Latvijā un K.Mūriņa savdabīgās apceres par mūzikas interpretācijas jautājumiem.

Izmantojot visai plašo mūziķu epistolāro mantojumu, kas glabājas Nacionālajā bibliotēkā, jau diezgan pasen sagatavotas vairākas Jēk.Vītoliņa un V.Jauģieta publikācijas rakstu krājumā "Latviešu mūzika". J.Zālīša simtgades reizē viņa vēstules Alfr.Kalniņam publicējusi V.Bērziņa. Vai šodien šādu publikāciju gatavošana būtu uzlūkojama par lieku greznību? Katram no mums, atbilstoši interesēm un spējām, ir iespējams meklēt rakstos...

Библиотечная технология будущего; промышленный подход к обработке серой литературы

The Future of SciTech Libraries; Industrial approach to GL Processing

Земсков А.И., директор ГПНТБ России.

1. Поздравление библиотеки с юбилеем. В 1524 г. в Москве княжил Василий III Иванович, сын Ивана III и Софьи Палеолог, он присоединил к Москве Псков, Рязань и др. территории, боролся с Крымским и Казанским ханствами.

Мы ранее познакомились с РНТБ Латвии, г-жой Агнес Бухолте и счастливы, что круг друзей ГПНТБ в Риге расширяется. Очень поучителен для нас и пример успешной ретроспективной конверсии здания партархива в библиотечное здание. Конечно, это заслуга проф. Карнитиса и его коллектива. У нас в Москве пока что все партийные здания превращены в рассадники бюрократии, либо отданы коммерческим структурам, являющимися источником дохода той же бюрократии. Так что "латвийский путь" для нас интересен. Мы желаем вам здоровья еще на 500 лет, счастья и успехов.

Юбилейный характер семинара, пять веков этой славной библиотеки создают благоприятную и уместную возможность помечтать и высказать общие по характеру идеи. Могу проинформировать вас о том, что идеи нашего предыдущего доклада, высказанные здесь в Риге в январе 1993 г, на семинаре "Новые информационные технологии" о создании электронного депозитария серой литературы на CD-ROM, были поддержаны секцией Научно-технических библиотек ИФЛА в Барселоне и официально приняты в качестве очередного проекта секции. Так что у профессора Карнитиса "легкая рука" и я попытаюсь продолжить эксперимент. Поскольку опираются идеи в основном на прогресс науки, а, как показывает практика, осваиваются научные достижения быстрее всего в специальных библиотеках, постольку я тему своего выступления назвал "Будущее научно-технических библиотек". Я понимаю, что эти идеи высказывались и ранее.

2. Нынешняя библиотечная технология целиком детерминирована и дискретна. Каждый документ в результате каталогизации получает уникальное, только ему присущее описание, а в результате систематизации — свое место в ряду схожих и несхожих документов. Такая технология очень удобна и практична. Пользователь либо точно знает, что ему/ей нужно — и библиотекарь помогает сформулировать требование на конкретный документ. (Я здесь понимаю под помощью не столько совет и справку в каталожном зале или на кафедре выдачи, сколько предварительную работу служб каталогизации). Другой вариант: пользователь примерно представляет область науки, техники, либо интересующий его предмет или автора — и библиотекарь (служба систематизации и предметизации) помогает сформулировать как можно более точно этот интерес. Однако увеличение числа документов (рост числа наименований научных и реферативных журналов в 10 раз за 50 лет по анализу Stephen Lock, The Future of Medical Journals, London, British Medical Journal 1991, приведенному в докладе Арно де Кемпа на конференции ИФЛА в Барселоне), углубляющаяся специализация отраслей науки и техники делают обработку все более глубокой и сложной, а поиск документа — все более утомительным и ненадежным занятием. Пользователь попадает

во все большую зависимость от качества работы и квалификации другого человека — каталогизатора, систематизатора. Мощные и дорогостоящие системы электронного поиска и обработки информации в основе своей полагаются на тот же принцип — найти конкретный документ или дать предложения по группе заранее размеченных библиотекарем документов.

3. Дискретная и детерминированная технология не характерна для мировой промышленной цивилизации. Наоборот, в массовом производстве чаще применяются многоступенчатые процессы, в ходе которых идет переработка очень больших объемов исходного вещества и происходит постепенное накапливание полезного продукта. Возьмем для примера технологию добычи золота. Крупицы золота вовсе не имеют индивидуального, заранее проставленного на них номера и добытчики не стремятся найти какую-то определенную частицу. Нет, они работают на месторождении, т.е. некоем поле с предполагаемой повышенной концентрацией искомого продукта и различными технологическими приемами стараются повысить эту концентрацию. Приемы обогащения базируются на отличительных физических, механических и химических свойствах продукта вообще (удельный вес, растворимость в химреагентах, адгезия по отношению к поверхностно-активным веществам и т.п.) и его частиц. Процесс носит вероятностный характер, технология не "выхватывает" каждую частицу из потока, а лишь создает условия для направленного их дрейфа.

В какой мере опыт промышленности приемлем для библиотечного дела? Пожалуй, можно утверждать, что традиционные и наиболее тщательно отрабатываемые типы изданий (книги, периодика) еще неопределенно долгое время сохранят существующую технологию. Это связано с консерватизмом человеческой физиологии и психологии, а также с инерцией огромных массивов накопленных коллекций. Поэтому переход на безбумажную технологию не будет легким решением даже для ограниченного числа видов изданий. Я хочу привести серьезнейшие комментарии из выступления Эдварда Валаускаса на семинаре в Барселоне в 1993 г, доклад 146-SOC (WS). Бумага дает в 50 раз больше информации на единицу площади, чем дисплей. Мерцание дисплея отвлекает боковое зрение, (а от него поступает до 60 % информации), в результате мы теряем до 40% информации на экране, а чтение с экрана на 30% медленнее традиционного.

Однако в настоящее время существуют два явления, которые могут изменить отношение к возможностям детерминированного подхода: бурно развивается electronic publishing и увеличивается роль и внимание к "серой" литературе.

4. Понятие серой литературы несколько различается в системах НТИ России и других стран. В ГПНТБ традиционно применялось название "отечественная малотиражная литература" (конкретно, до 1500 экз. в тираже), иногда добавлялось определение "труднодоступная", ведомственная. Поэтому в базе данных серой литературы ГПНТБ России в 1993 году книги и брошюры составляют 44%, отчеты и препринты 28%, продолжающиеся издания 18%, доклады и тезисы докладов на конференциях 8%, каталоги 2%. Все издания имеются в фондах ГПНТБ.

Наиболее общее зарубежное определение — это литература, не распространяемая обычными путями (через подписку и книготорговлю): диссертации, патенты, труды конференций, отчеты НИОКР, выполненных в государственных организациях или в частных компаниях за счет средств госбюджета, причем этот вид (отчеты) представлен очень широко. Фактически именно через работу частных фирм с серой литературой ведется то, что у нас ранее называлось "внедрение дос-

тижений научно-технического прогресса". Например, в огромной (3 млн записей) базе данных NASA в 1990 году 44% составляли технические отчеты, 35% — опубликованная литература (статьи и монографии), 18% — фонды библиотеки NASA, 3% — другие материалы. Кстати, вклад собственно американских источников в эту базу данных составлял в 1991 году 68% (сама NASA — 30%), Великобритании — 9%, СНГ — 7%. Поступления 1993 года в крупнейший японский Институт научно-технической информации (JICST) составляли: японские и иностранные журналы — 48%, технические отчеты, публичные отчеты и препринты — 51%, труды конференций и файлы — 1%. Объемы серой литературы в общем потоке научной продукции довольно значительны. Более 200 тысяч научно-технических отчетов ежегодно выпускается в США и Канаде государственными учреждениями, исследовательскими центрами, университетами, техническими обществами и частными фирмами. По данным Института Атомной энергии им. И.В. Курчатова (ныне — Российский научный центр Курчатовский институт) типографией этого института за 1991 — 1993 гг выпущено 610 единиц открытой печатной продукции, в том числе 508 отчетов и авторефератов, тиражом от 50 до 200 экземпляров, не поступивших во внешний мир (в библиотечную рассылку).

Я бы здесь привел и еще один очень любопытный факт (тенденцию) из анализа статистики того же института. Все большее число фундаментальных научных работ ученые стараются публиковать сразу на английском языке. Из выпущенных за 1991 — 1992 гг 804 научных трудов ИАЭ (включая статьи в периодике и доклады на конференциях) 344 работы, то есть 43% — англоязычные. По моим оценкам и научные работы ведущих сотрудников ГПНТБ России более чем наполовину изначально публикуются на английском языке; такой же вывод о своей творческой активности делает и известный специалист библиотечного дела В.Д. Стельмах (частное сообщение). Эта тенденция ведет к исчезновению из традиционно обрабатываемого потока отечественной литературы наиболее значительных работ.

5. Понятие "электронные формы изданий" сейчас охватывает достаточно разнородные виды деятельности: настольные издательские технологии (desk top publishing) вне зависимости от последующей технологии выпуска, чисто электронные издания (например, типа журнала "Комвест"), базы данных, издания на оптических компакт- дисках, в том числе многовидовые (с включением текста, графики, движущихся изображений, звука). Объединяющим фактором является машиночитаемая форма записи информации. Я бы добавил в этот список и другие виды информации, существующие в машиночитаемой форме: компьютерные программы, фактографические сообщения, идущие по каналам электронной почты, результаты поиска (стратегия поиска) в базах данных и др. Обобщая этот раздел, хочу обратить Ваше внимание на то, что помимо моря печатной продукции, вокруг нас существует океан электронной информации, содержащий полезные научно-технические сведения. Единицы этой информации зачастую не предполагается каталогизировать.

6. Итак, не затрагивая традиционных видов изданий, можно попытаться для электронной информации искать пути промышленной обработки. Если продолжить сравнения, то речь идет о том, чтобы не только "клевать" информацию по зернышку (как это делает курица), но из больших объемов воды "процеживать" пищу (как это делает кит). Какими могут быть методы отбора нужной информации (навигации)? Конечно, сохранятся традиционные естественные подходы —

ключевые слова из названия, аннотации, текста, авторы. Однако к смыслу документа, его информационной ценности все это имеет скорее косвенное отношение. Суть предлагаемой полностью автоматизированной технологии в том и состоит, чтобы полностью избежать необходимость ручного труда: лопата и шагающий экскаватор несовместимы. Для дальнейшей разработки этой темы необходимы исследования и разработки по следующим вопросам.

7. Создание сети высокопроизводительных компьютеров, способных обеспечить переход на электронную безбумажную технологию работы с серой литературой. Система таких компьютеров должна иметь возможность обработать в течение суток объем информации, примерно в 100 раз (усредненное число рубрик верхнего уровня) превосходящий полнотекстовый поток серой литературы. Создание автоматизированной технологии формирования промежуточных складов информации ("искусственных месторождений") в виде полнотекстовых предметных баз данных. Уже сейчас существует зародыш рассматриваемой непрерывной технологии — базы данных; всего по оценкам их в России около 20 тыс и эти массивы (в особенности проблемно-ориентированные БД и полнотекстовые БД) с полным основанием являются аналогами месторождений.

8. Научный анализ мотивации и потребностей пользователя. Что обычно ищет ученый, специалист, типовой потребитель/посетитель?. Что лежит в основе принятия решения "именно этот документ мне нужен"? Имеющаяся на сегодня обширная литература по данному вопросу носит гуманитарный, наблюдательно-описательный характер; это просто статистика.

Анализ специфических особенностей материала. Мне представляется, что значительно шире должно использоваться коренное свойство информации — неизменяемость при пользовании. Как справедливо заметил Рене Майер (Труды конференции IDT'91, Париж, 1993г.) "С экономической точки зрения информацию можно рассматривать как нематериальную собственность, имеющую характерные особенности: например, потребление информации не уничтожает ее, как это происходит с батоном хлеба. Она может быть мгновенно передана на другой конец света. Она дает повод к обмену, носящему скрытый характер, не зависящий от бухгалтерии и таможенных границ". Это в частности, означает, например, что полноценным параметром поиска может являться число предыдущих запросов к данному документу.

Изучение лингвистических и семантических проблем, в том числе решаемых в ходе работ по автоматическому переводу, автоматической каталогизации, оптическому распознаванию букв, искусственному интеллекту. Идеальным результатом явилось бы автоматическое (компьютерное) распознавание принципиально нового от уже имеющегося, известного. По оценкам специалистов (В.В. Прут, частное сообщение) эта задача может быть решена через 7 — 8 лет при объеме суммарного финансирования на данное исследование порядка 150 — 200 млн рублей в ценах февраля 1994 года.

Scientific Databases of Central and Eastern European Countries

Maria-Anna Courage

Gesellschaft für Mathematik und Datenverarbeitung (GMD),
(National Research Centre for Informatics and Information Technology)
St. Augustin, Federal Republic of Germany

1 Introduction

The Gesellschaft für Mathematik und Datenverarbeitung (GMD) is a large-scale national research establishment for informatics and related fields in the Federal Republic of Germany. It is one of the 16 large-scale research centres making up the Arbeitsgemeinschaft der Grossforschungseinrichtungen (AGF).

Working in conjunction with the International Centre for Scientific and Technical Information (ICSTI) in Moscow, the GMD conducted the first ever survey of the electronic information market in the countries of Eastern Europe over the period 1991 - 1993. The project also embraced a study into the development of electronic information and included a situation analysis.

The results of the project have been published in two volumes entitled "The electronic information market in Eastern Europe. Volume 1: Directory of Databases" and "The Electronic Information Market in Eastern Europe. Volume 2: Structure and Development". The directory is also available in electronic form as an online database at the Gesellschaft für Betriebswirtschaftliche Information (German Business Information), GBI, in Munich.

The goal behind the project was to obtain the most up-to-date and complete picture possible of the electronic information services available in the countries of Eastern Europe.

The first part of this paper provides an overview of the worldwide development of the database production and services.

2 The development of database services worldwide

The development of online database services began in the USA of the late 60ies. With the development of advanced data communication networks, these services were propagated in the 70ies and 80ies on a worldwide basis. During the last 25 years, the field of online information services has developed to an "industry". The worldwide sales of online information services amounted to over 4 billion US$ in 1986 and with average annual growth
rates of more than 20%, the 1990 saleswere estimated to be almost 10 billion US$ (Scientific Consulting 1990). There are 1993 database producers and database providers worldwide.

Table 1 Milestones of online database service development

1969	The DIALOG online database service which is currently the biggest provider with respect to the number of provided databases is established.
1970	MEDLARS, the database of the US National Library of Medicine,is started.
1973	The US Mead group provides its legal online service LEXIS.
1973	The British news agency Reuters introduces its stock exchange information system (Reuters is today the online provider making the biggest turnover worldwide).
1973	About 300 databases are publicly accessible.
1980	Mead starts its online press news service NEXIS which are the first full text services.
1985	The annual online service sales of Reuters alone exceed the amount of 500 million US$,
1988	More than 4000 online databases are publicly accessible,
1990	The worldwide database sales reach about 10 billion US$,
1993	More than 500 online databases are publicly accessible.

2.1 Database providers in the Federal Republic of Germany

29 German hosts provide a total number of 380 databases, among them 255 databases providing German online database products. 11 of them are bigger hosts which offer scientific-technical and business information. The remaining 18 which are smaller database providers and supply specific in-house or foreign products are mainly mailbox providers, Bildschirmtext (German interactive videotex system) providers or providers whose products are accessible to members only.

The following 11 hosts are among the most important German database providers.

In the fields of finance and stock exchange information which are among the most frequently used information services in Germany, the predominant provider is Reuters AG in Frankfurt. In addition to finance and stock exchange information, it provides the leading German business newspapers in full text. The Reuters Newsline Services supply current international business headlines which are daily extracted from a great number of national and international newspapers.

The second biggest field is that of the news agencies, i.e.Deutsche Presseagentur (dpa) and Vereinigte Wirtschaftsdienste (VWD) in the first line showing a constantly increasing amount of electronic information services.

The association of the Vereine Creditreform and D+B Schimmelpfeng, a subsidiary of the worldwide operating US provider Dun & Bradstreet, is the most important provider of credit and business inquiries in the Federal Republic of Germany. The Schimmelpfeng online service offers immediate access to more than 20 million German and foreign business inquiries. Creditreform cooperates with different partners from other European countries, for example, with Global Scan in Great Britain via gateway.

Among the remaining "classical" online database services, there are above all the following database providers which mainly provide scientific-technical information:

The German Institute for Medical Documentation and Information (DIMDI) is the oldest German host providing electronic information in medicine, biosciences and related fields. The supply comprises 22 German and 55 international databases. The information center produces no databases, it only offers data collected somewhere else. The Information Centre (FIZ) Karlsruhe is a database producer for the fields of energy, physics and mathematics. As a host, the Centrte also provides information on chemistry, patents, building, environment and materials with an overall supply of 110 databases. About 50% of the offered databases are of Germany origin. As a host, FIZ Karlsruhe is in the international network for science and technology (STN), together with the American Chemical Society (ACS) and the Japan Information Centre of Science and Technology (JICST).

The Fachinformationszentrum Technik e.V. (Information Centre for Technology) is a database producer in the field of electrical engineering, mechanical engineering, medical
engineering, textile technology and materials. The host supply includes technical-scientific databases, product and business databases as well as databases with technical and economically oriented information such as shopping guides, standards, environmental information. The supply, namely 60 databases, mainly consists of German database products.

In the mid-80ies, GENIOS, the host of the Handelsblatt publishing group, was the first German host for business databases. The supply comprises about 35 databases and concentrates on German database products. Via the GENIOS gateway, Mead Data, the worldwide biggest provider of news and legal information is also accessible.

In 1988, the Gesellschaft für Betriebswirtschaftliche Information (German Business Information) (GBI) intensified the development of its own host operation. GBI provides about 30 online databases containing business information in the first line. The focus is on information from East Europe.

In the library field, the Deutsche Bibliotheksinstitut (dbi) assumes the host functions and provides the German networked monograph and periodical catalogs online.

3 The development of database services in Eastern Europe

The information previously available on the databases found in the countries of Eastern Europe was altogether very limited. The scanty stock of data available on the information market and the current dynamic political, economic and organisational changes which are occurring in most countries of Eastern Europe and which are transforming the prevailing conditions virtually from one day

to the next has made it particularly important to obtain reliable data on the information economy of Eastern Europe. However, these dynamic changes by their very nature have greatly complicated the collection of reliable information.

The GMD/ICSTI project identified around 3000 databases from 21 Eastern European countries and the CIS states. Some 1000 limited access, internal databases were not included. In the case of around 100 databases we were unsuccessful in obtaining the complete basic data required for the description.

In order to ensure that the picture we obtained of the Eastern European databases was as complete as possible, our survey was not restricted to the online databases which can be accessed via the telecommunication networks, but also extended to include offline databases. This approach was adopted due to the fact that most Eastern European databases can only be accessed locally or on data media (magnetic tapes, diskettes).

The very high proportion of offline databases is a consequence of the poor telecommunications infrastructure which exists in Eastern Europe. As a result, only around 14% of the databases are online.

Table 2 **Access to Eastern European databases**

Offline	1650
Online	241
Videotex	27
Total	**1918**

The study was based on 1918 surveyed databases from 21 Eastern European countries.

Table 3 **Distribution of the surveyed databases according to country**

Russia	1167	60.80%
Bulgaria	161	8.40%
Ukraine	123	6.40%
Hungary	105	5.50%
Poland	69	3.60%
Rumania	60	3.10%
Czech Republic and Slovakia	53	2.80%
Latvia	43	2.20%
Belarus	38	2.00%
Other	100	5.50%
Total	**1918**	**100.00%**

As this table shows, the greater majority of the databases are produced in Russia (61%) or the states of the former Soviet Union (77%). The other countries of Eastern Europe account for only 23%. Following well behind are Bulgaria, Ukraine and Hungary. Poland and Rumania account for less than 5% of database production, while the proportion of database products located in the Czech Republic, Slovakia, Latvia and Belarus lies below 3% in each case. The other former Soviet republics cannot be represented here individually due to the low production levels. The total for the remaining 11 republics was 5%.

Table 4 Distribution of Eastern European database production according to specialist fields

Natural sciences, technology, patents	65.00%
Economic information, humanities and social sciences	20.00%
Multidisciplinary	7.00%
Other	6.00%
News	2.00%

With a share of 70%, databases containing information on natural sciences and technology constitute the largest category of Eastern European database production. (The multidisciplinary databases also consist essentially of natural-science and technical information and are therefore included in this database category).

3.1 Natural sciences, technology, patents

The proportion of databases containing information for the engineering and technology sectors is very high. The primary fields covered by these databases are electronics, electrical engineering, mechanical engineering, plant construction and tools design.

Databases holding life-science, medical and pharmaceutical information follow with a share of 8%. The biological sciences are particularly well represented here.

Chemistry and geosciences each account for around 5%. Databases covering deposits of valuable minerals, rocks, ores, coal, natural oil and natural gas are widespread. CIS republics such as Russia, Kazakhstan and Turkmenistan own a considerable proportion of the world's deposits of natural oil and gas and these databases are therefore attached particular importance.

The data processing sector makes up 5% of total database production. Databases containing information on the various branches of physics, agricultural sciences and agricultural engineering account for 3% each.

3.2 Economic databases

Generally accessible economic databases were not produced in Eastern Europe until the 1980s. And even prior to 1989, the only datebases were bibliographical databases with literature references to the economic sciences. New information services from the economics sector have become increasingly available over recent years throughout all Eastern European countries.
This database sector accounts for 20% of the total database production in Eastern Europe.

Although the production of economic databases is increasing, the pronounced changes occurring in the various countries of Eastern Europe have made it very difficult to obtain reliable economic and business data. The number of new businesses is increasing constantly. The wave of bankruptcies resulting from this major privatisation thrust in the East is also growing. Many new businesses are wound up again shortly after they have been founded. Legislation is changing daily. Until such time as the economic situation in the East consolidates it will be virtually impossible to produce reliable and up-to-date economic information.

Despite these difficulties, substantial development opportunities exist in Eastern Europe for the production of economic databases. The reason for this lies in the fact that the fundamental restructuring of the economy requires the best possible, up-to-date supply of information relating to the economic and technical sciences.

3.3 Language classification of the databases

The greater part of the databases produced in Eastern Europe can be accessed in the national language of the producing country. This means that more than two thirds of the databases are in Russian and over 20% in the other languages of Eastern Europe. 73 of the databases were in English, i.e. 4% of the total.

Table 5 Distribution of the English-language databases classified according to producing country

Country	Number of databases
Hungary	33
Bulgaria	15
Poland	8
Czech Republic	7
Russia	5
Rumania	4
Total	**72**

As the table reveals, the English-language databases in Eastern Europe are produced essentially in Hungary. Hungary accounts for 45% of the total production of databases in English. A third of all Hungarian databases can be accessed in English.

The dynamic growth in the private sector in Bulgaria has seen an increase in the number of English-language database products oriented to Western investors and companies. Around 24% of the total databases produced in Bulgaria can be accessed in English.

In the other countries of Eastern Europe, only a very small percentage of the databases were found to be in English.

3.4 Online databases in Eastern Europe

The 241 online databases which can be accessed via telecommunications networks are made available by 145 Eastern European database providers (hosts). The overwhelming majority (71%) of hosts offer up to only two databases for online use. They themselves are database producers who operates their own products online. 24% of the hosts provide up to ten online databases. Only 7 hosts (5%) offer between 10 and 36 online databases. All Eastern European database hosts are also database producers. There are no "pure" database vendors in Eastern Europe.

The hosts of the largest online databases are chiefly located in Moscow. They include VINITI, ICSTI and INION. After the large Russian hosts come the national specialised information centres of the other Eastern European countries which operate online databases.

The National Information Centre of the Czech Republic (NIS) essentially offers Czech and Slovak database products for use online. The core of its product spectrum consists of various databases some of which provide bibliographical scientific-technical information and others of which are economic databases.

Unlike the other Eastern European countries, database sales are not centralised in Hungary. The online databases are offered by 18 hosts. The primary host - based on the number of databases offered - is FuE-Infrastruktur GmbH which, throughout Eastern Europe, is second in terms of database sales only after the Russian host VINITI.

The national host in Bulgaria is the National Centre for Information and Documentation (NATSID). NATSID, previously called TSINTI, is one of the few information centres which has been offering online information services with remote access, i.e via networks, since the mid-1980s. The institute offers interdisciplinary scientific and technical information on all fields of science and technology.

When classifying the online databases according to specialised areas, scientific and technical information services are predominant. By far the greater majority (70%) of the online databases relate to the natural sciences and technology. The number of databases providing technical information (mining exploitation, mining technology, electronics, electrical engineering, mechanical engineering, plant construction, metallurgy and data processing) is especially high (43%). 27% of databases are in the field of natural sciences. Life sciences, physics, chemistry, agricultural sciences and medicine form the core of this group.

14% of the total online databases provide economic information. 8% offer interdisciplinary bibliographical information. Book and journal catalogues, dissertations and reference works form part of this group. Humanities and social sciences make up 6%. News accounts for 2% of the total online databases.

The following table shows the geographical distribution of the online Eastern European databases.

Table 6 Distribution of the online databases according to country

Country	Number of databases
Russia	136
Hungary	70
Czech Republic	16
Bulgaria	6
Ukraine	6
Georgia	3
Poland	2
Belarus	1
Kazakhstan	1
Slovakia	1
Total	**241**

Most of the online databases are produced in Russia. These are followed by Hungary with its 70 online databases. The Hungarian online databases were developed between 1986 and 1990 as part of a project for the development of the information infrastructure. These databases, which on average contain only around 2000 to 4000 documentation units, are in no way comparable with the large Russian databases which, in some cases, contain several million entries. The Czech Republic provides 7% of the total online databases. Bulgaria accounts for just short of 3% of the total figure.

While online databases were identified in a few other Eastern European countries and a number of former Soviet republics, the question of online accessibility was not clarified for the following reasons:

There are a number of databases in the former Soviet republics and a number of Russian information centres which can only be accessed online within the given country itself. There are also "Online databases" in Eastern Europe which are connected to local networks and which, on the basis of Eastern European definitions, are regarded as online.

It is therefore difficult to arrive at a precise figure for the number of Eastern European databases which are actually online, i.e. can be accessed via telecommunication networks.

4 Conclusion

The momentous changes taking place in the services sector in Eastern Europe calls for constant monitoring of the further developments in this sector.

In cooperation with specialised information centres in Eastern Europe, GMD has devised an instrument for the continued monitoring of the information market. Since the appearance of the database register, we have acquired the following additional data:

Table 7 **Stock of databases from the countries of Eastern Europe**

Country	Database Descriptions Obtained	Relevant Database Descriptions
CIS	7000	1000
Hungary	150	80
Czech Rep.		
Slovak. Rep.	150	60
Poland	100	60
Bulgaria	40	30
Total	**7440**	**1230**

We estimate that around 300 - 400 of the databases in the current register will have been discontinued by the middle of 1994. The increase, consisting of databases not included in the first edition and new databases, will total around 1200. We anticipate that the planned second edition of the register may cover around 3000 database descriptions. The new, updated edition will appear at the end of 1994 in English and German.

R.Balodis, dr.Dat., Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta direktors, interesējas par informātikas projektu attīstību republikā.

ELEKTRONISKĀS INFORMATĪVĀS TEHNOLOĢIJAS UN LATVIJAS AKADĒMISKĀ SABIEDRĪBA

Izveidosim elementāru modeli.

Cilvēks nevar eksistēt bez daudzām lietām, bet dažas no tām - ēdiens, gaiss, daba, sabiedrība - ir primāras viņa eksistencei. Pie šīm lietām es pieskaitu arī informāciju. Informāciju cilvēks iegūst ar redzes, dzirdes, ožas, garšas un maņas orgāniem, bet glabā un apstrādā to ar smadzenēm.

Savu darbību cilvēks centies atvieglot, mehanizējot manipulācijas ar informāciju ārpus sevis trijos galvenajos virzienos: komunikācijas, informācijas saglabāšana, informācijas apstrāde. Cilvēce centusies attīstīt katru no šiem virzieniem, kuros varam izdalīt vairākus būtiskākos attīstības etapus. Komunikācijās šie etapi ir: pasts, telefons, elektroniskā datu pārraide. Atmiņas ierīču attīstības etapi ir: raksts uz papīra, magnētiskie nesēji, CR ROM. Procesoru attīstības etapi: skaitāmie kauliņi, Bebidža mašina, datori.

Elektroniskās informatīvās tehnoģijas ir pats modernākais katrā no šiem virzieniem, kas ļauj mehanizēt un atvieglot cilvēka izziņas un domāšanas procesu, bet datoru tīkli integrē visu triju virzienu iespējas vienotā veselā. Datori datoru tīklos patreiz tiek izmantoti galvenokārt komunikāciju vajadzībām, datu bāzes par Latviju datoru tīklos tikai sāk uzkrāties, bet automatizētu analītisku informāciju apstrādes sistēmu vēl nav.

CD ROM un multimedia kā alternatīva datoru tīkliem sāks izplatīties Latvijā pēc laika. Šogad ir parādījušies pirmie CD ROM ar Latvijas rokgrupu ierakstiem. Kad parādīsies pirmā datu bāzes kopija uz CD ROM par Latviju?

Darbojošās akadēmiskā datoru tīkla LATNET struktūra attēlota 1.zīmējumā. Viens no pirmajiem datortīklu lietotājiem bija Latvijas Akadēmiskā bibliotēka. Lietotāju sarakstā ir Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte, Latvijas Zinātņu akadēmija un institūti,

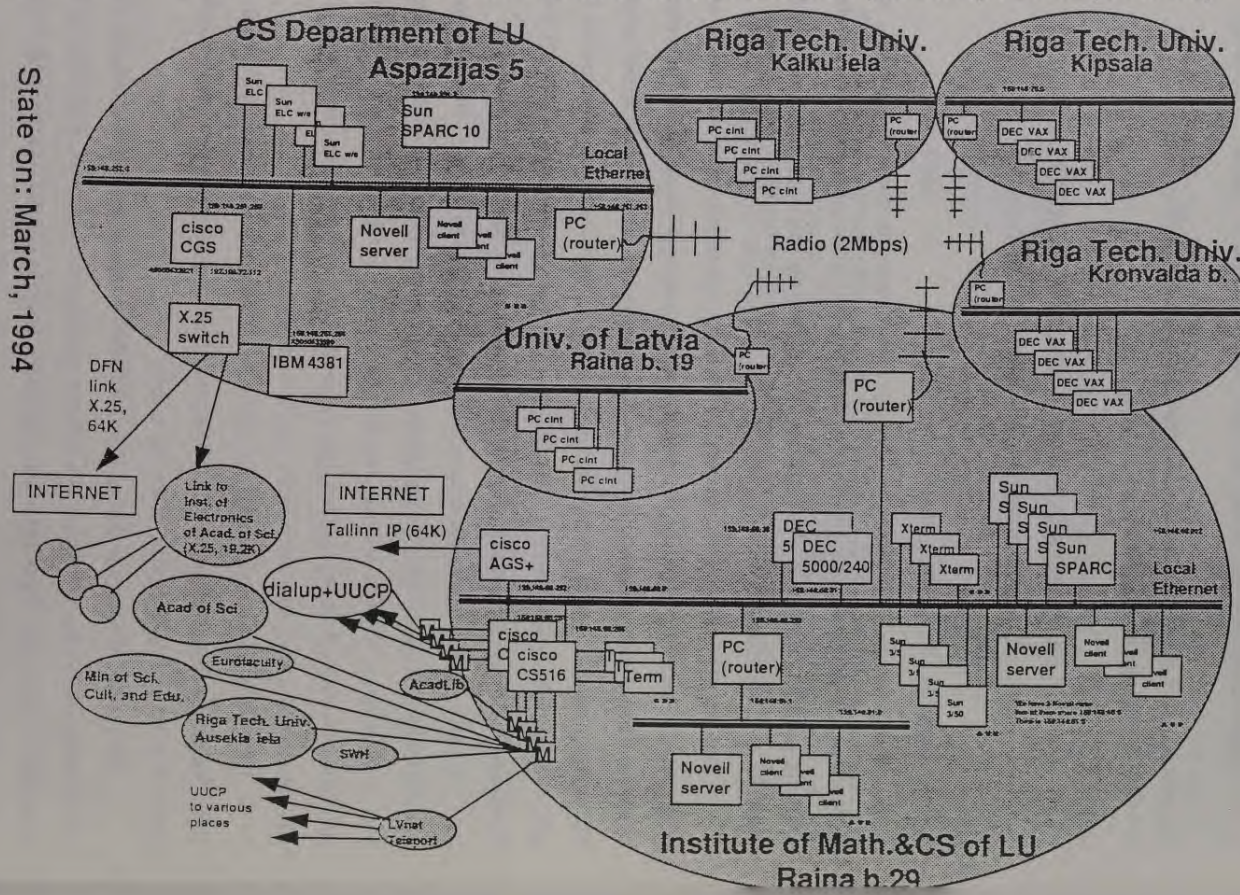
LATNET - LATVIAN ACADEMIC AND RESEARCH NETWORK (Internet, TCP/IP protocol)
State on: March, 1994
CS Department of LU
Aspazijas 5
Sun SPARC 10
Local Ethernet
cisco CGS
Novell server
PC (router)
X.25 switch
IBM 4381
Riga Tech. Univ.
Kalku iela
PC cint
Riga Tech. Univ.
Kipsala
DEC VAX
Radio (2Mbps)
Riga Tech. Univ.
Kronvalda b.
Univ. of Latvia
Raina b. 19
DFN link X.25, 64K
INTERNET
Link to Inst. of Electronics of Acad. of Sci. (X.25, 19.2K)
Tallinn IP (64K)
cisco AGS+
DEC 5000/240
Xterm
Sun SPARC
dialup+UUCP
Acad of Sci
Eurofaculty
Min of Sci, Cult, and Edu.
AcadLib
cisco CS516
Term
Riga Tech. Univ. Ausekla iela
SWH
UUCP to various places
LVnet Zeeport
Novell server
Institute of Math.&CS of LU
Raina b.29

Latvijas Nacionālā bibliotēka, daudzas bezpeļņas organizācijas. LANET lietotāju struktūru pašreiz attēlota 2.zīmējuma tabulā.

īrētās līnijas	7
studenti	191
no tiem maģistranti	66
zinātnieki	226
no tiem LU MII darbinieki	80
no tiem bez maksas	194
skolas	3
biznesa organizācijas	27
citas organizācijas (par maksu)	38
privātpersonas	62

2.zīmējums

Starptautiskie sakari visplašāk notiek ar datoru tīklu INTERNET.

LATNET galvenokārt lieto:

- elektroniskā pasta vajadzībām;
- failu (visbiežāk programmu) pārsūtīšanai;
- darbam tematiskās konferencēs (politika, valoda, tehnika, pārējais), lai sazinātos latviešu valodā tautieši no visas pasaules;
- jaunāko ziņu raidīšanai par Latviju angļu valodā (The Baltic Observer, Ārlietu ministrijas ziņotājs);
- informācijas meklēšanai starptautiskajā datoru tīklā INTERNET.

Var teikt, ka informācija par Latviju starptautiskajā datoru tīklā INTERNET kļūst pieejama tikai patreiz. Neskatoties uz to, ka Latvijā ir izveidotas un veidojas vairākas lielas

un autonomas datu bāzes - iedzīvotāju reģistrs, uzņēmumu reģistrs, zemes reģistrs, preču un ražotāju kodu reģistrs, likumu un informatīvo aktu datu bāze, veidojas kultūrvēsturiskas datu bāzes - latviešu valodas vārdnīca, tautas dziesmu krājums un citi, pirmās datoru tīklos un starptautiski pieejamas kļūs datu bāzes par zinātniskām institūcijām, zinātniekiem un zinātniskajiem projektiem. Un tas šķiet ir dabiski, jo tīkla ierobežotās jaudas un lietotāju struktūras dēļ lietderīgi ir uzturēt neliela apjoma operatīvu informāciju. Šī apsvēruma dēļ patreiz mēs neplānojam uzturēt CD-ROM datu bāzes tīklā.

LATNET galvenās lietotāju grupas: studenti, zinātnieki, ārzemnieki, kuri strādā Latvijā, valsts struktūras un biznesstruktūras.

Apstākļi, kas nosaka turpmāko akadēmisko datortīklu attīstību Latvijā.

Pirmkārt, pietiekoši augsta Latvijas akadēmiskās sabiedrības ieinteresētība tā izmantošanā, īpaši studējošās jaunatnes vidū. Lietotāju skaits katru mēnesi pieaug par 100.

Otrkārt, Latvijas akadēmiskā tīkla veidošanas un pastāvēšanas atšķirība, salīdzinot ar pasaules praksi ir tā, ka valsts budžets to uztur un attīsta ļoti minimāli.

Treškārt, turpmāko akadēmiskā datoru tīkla veidošanu Latvijā būtiski ietekmēs Latvijas Republikas likumi "Par telekomunikācijām", "Par autortiesībām un blakustiesībām" un standartu veidošanās programmatūrā un informācijas apmaiņas jomā.

Šie kopumā labvēlīgie apstākļi datortīklu attīstībai, kā vienai no galvenajām elektronisko informatīvo tehnoloģiju komponentēm, šobrīd rada arī galveno problēmu - nepieciešamību akadēmiskajam datoru tīklam komercializēties, jo valsts budžets tā uzturēšanu un attīstību nespēj nodrošināt, un tas savukārt nonāk diskutējamā pretrunā ar LATTELEKOM monopoldarbību, ko nosaka likums "Par telekomunikācijām".

This paper describes the current conditions and future possibilities of the Latvian Academic Network (LANET). The author characterizes the intentions and different using modes of a wide spectrum of users. It also provides detailed information about the users themselves.

Searching in Patent, Full-text, Numeric and Data Files

Algimantas Juozapavičius
(Vilnius University & Baltijos Konsultacija)

Lithuanian-German J/V "Baltijos Konsultacija", acting under a special agreement with one of world's largest information vendor "STN International" (Scientific and Technical Information Network), is realizing training activities for scientists and specialists of Baltic States and Kaliningrad Region (Russian Federation) in information retrieval online and related subjects. The information search and retrieval procedures are implemented also in many libraries of Western countries. In a coming years such kind of activities will become valuable and possible to realize in the libraries of Baltic States and other countries of Eastern Europe.

The talk presents analysis and experience, which is accumulated in dealing with different data bases and possible users. The special attention is paid to data bases, containing patent, full-text, numeric and factographic information. Searching in such data bases requires special strategies, specific retrieval language commands, special evaluations of data, special services in comparing with the most popular bibliographic data bases). These features are not commonly experienced. The purpose of presented talk is also to give evaluations and conclusions how to implement such procedures of information search and retrieval in the functioning of libraries in the future. The circumstances and reasons for such evaluation are.

1). The human knowledge is the most important (and perhaps the most expensive) resource of industrialized society. This means that material representation of knowledge - scientific, technical, industrial, business, legal information and documentation - becomes the most valuable nowadays. As a consequence the need for information becomes more and more valuable in increasing number of countries - this feature reflects integration processes in their social. industrial, business, financial life.

2). The information, equally as any other human resource, is reflected by it's own infrastructure. This infrastructure could be described by following features: data bases (DB) and their producers (or owners - companies, generating and maintaining data); information networks (companies and firms, containing as a rule secondary or analytical documents and operating as intermediaries between owners and end-users); libraries, containing large collections of primary and subsequent information, also operating as intermediaries; end-users of information. The overall number of important data bases exceeds now 4500 and these DB are ambiquient in various branches of human activities such as science, research, industry, business, management,

jurisdiction. The number of information networks is also considerably large. Most of DB's and networks are changing their content and form as fast as every year. As a rule these changes are caused by the progress of high technology, which impact to the information needs as well as constantly provide more and more sophisticated technical and other tools for information to deal with.

3). Significant changes of technology in industry and in every day's life are now taking place in the countries of Central and Eastern Europe. These changes make huge and ambiguous effect to the needs of information. One can say the people of these countries are accepting (or trying to accept) the information in a new way: the information as a product or service, which has to be brought in and has a price; the information as a tool to find market for products and services. The natural utilization of such acceptation will come to the life during number of years and will require meaningful changes in the mentality of people.

4). In order to introduce the information as a product or service into life many efforts now are being made. Some of these efforts are focused to introduce better communication lines in East and Central Europe and to include scientific and industrial society of these countries into existing networks (such as INTERNET, DFN, various package switching networks). Specific services like 'ftp', 'gopher', 'telnet' comes within the frame of these networks and are of special interest for libraries: these services are combining and unifying the resources of libraries. Another efforts are taking place to introduce commercially available data bases, specified to serve professional engineers, designers, researchers, scientists. Such efforts are also close related to the activities of libraries: they are used to serve the same groups of people (library users); they are closely related to the information possessed by libraries.

The network "STN International" is perhaps the most suited one for the specialists having interests to science and technology. And this means - also for libraries. Data bases located in STN could be grouped: bibliographic DB, numeric DB, full-text DB, statistical DB. Each group has to be applied by specific commands and services. The most common information in bibliographic DB is bibliographic description of scientific publication (as a rule with abstract).

The definite feature of STN is a huge amount of patent documents in bibliographic DB. This information to be searched requires extensive use of classification schemes (such as IPC, national patent classification and others) as well as specific sequences of commands (for example, while searching patent families or calculating statistics of distribution of innovations in a field of knowledge). Such kind of questions are important in many aspects: in marketing, in evaluation of the state-of-the-art of technology, in evaluating the competition in market, in licensing procedures, in discovering technological trends, in statistical analysis and so on. While patent search some specific fields plays exceptional role: fields of application, fields of priority, fields of classification

schemes. Nevertherless almost all features of search in bibliographic DB are applicable to patent procedures: basic index, sfields, dfields, display format, logical and proximity operators.

The full-text DB offers additional possibilities: access to specific data (physical constants, testing data, experimental details etc.) as they appear in the literature; access to information that is peripheral to the main thrust of the paper; access to information through the natural language of the author; access to information that is available online earlier the time that printed journals are available. For the search of full-text documents almost all commands, specific for bibliographic DB could be used as well as some additional features: display browse, word count, formats kwic, hit, occ. All these possibilities enables user to retrieve full-text information in efficient way and with high level of accuracy.

At the same time the numeric DB requires much more specific retrieval questions to be formulated. As a rule numeric DB contains the description of the properties of materials, data of testing (biological, technological etc.), data of relationship in the properties hierarchy etc. In order to access all these features of the content of numeric DB, the specific commands could be used (among others): accession (accession number format), content (file description), coverage (numeric files with properties), crossover (file crossover), materials (substance/material class availability), parameters (parameters related to the property), reode (relationship in the property hierarchy), thesaurus (using the property hierarchy), units (determining the measuring units for a property).

The above mentioned features of DB and corresponding retrieval language gives for users well-defined and high-accurate tools for efficient information search and retrieval.

Nowadays technology gives for specialists and scientists several possibilities in search procedures. Many libraries are using CD-ROM's as information cariers. These tools sometime are considered as an alternative to online information search. But the cost-analysis, content-analysis, as well as analysis of conditions of availability for libraries of CD-ROM's in Central and East European countries shows that CD-ROM's and online search and retrieval procedures could be considered in these countries as complementary to each other rather than competing. In order to cover the whole speetrum of information needs too many CD-ROM's has to be subscribed and the number of users has to be increased many times. Perhaps this will happen when our countries will reborn their economy.

On-line Retrieval of the Chemical Information

Giedrius Mazunaitis
Baltijos Konsultacija, Vilnius

One of the most covered domains of science and technology in the information vendor "STN International" (Scientific and Technical Information Network) is represented by chemical information. The consistent data bases (DB) could be grouped into several specific varieties.

There are some basic DB's, present in libraries in the paper version since the beginning of this century and now available in the computer form too. This includes handbook of the inorganic and organometallic chemistry - GMELIN, handbook of the organic chemistry - BEILSTEIN. The REGISTRY DB describes properties of the chemical materials too and is one of the largest in the STN with their 12 Mio of documents. All chemical materials, registered and possessing CAS Registry Numbers (RN) are presented here. The RN is asigned to each new chemical substance. This offers for a customer (even being not a specialist) abilities to search chemical information quickly and in an easy way. The environmental data, data about chemical products suppliers, data of medicine, other data - not only chemical property data - can be searched by using Registry Numbers.

The above mentioned DB as well as DB's CASREACT, CHEMINFORMRX and MARPAT offers an additional feature - search by using of graphical structures. This kind of search could be carried out with the STN Express software - one of the most sophisticated programs, having also telecommunication and drawing possibilities.

There are numeric DB's in STN, which are important for searching of the thermodinamical data in plastics, alloys, mixtures etc. The data bases are designed in such a way, that various mathematical methods could be applied for evaluation of search results.

Computer juornals are represented among STN DB's too. Their DB names begins with CJ.., for instance CJACS (covering over 20 primary juornals, published by ACS), CJRSC by Royal Chemical Society (covering over 10 juornals), CJELSEVIER, CJVCH, CJWILEY. The search in these DB requires special procedures of full-text searching.

Comprehensive data could be obtained by searching in the data bases groups, named by clusters. The names of the clusters reflects the content of data bases in the group: MEDICINE, CHEMISTRY, BIOLOGY, CHEMENG, ENVIRONMENT etc.

The data bases in the STN are updated regularly, information in DB appears earlier than in its paper version. The DB CAPREVIEWS, a current-awareness data base contains information for records that will appear in the CA (Chemical Abstracts). The information in CAPREVIEWS is available eight to ten weeks before the full record appears in CA DB.

Эльжбета Малиновска
Центр Обработки информации (Польша)

СИСТЕМА НАПРАВЛЯЮЩЕЙ ИНФОРМАЦИИ
ПРЕДПОСЫЛКИ И ПРОЕКТ

Динамический рост информационных ресурсов в последние десятилетия создал проблемы строительства системы направляющей информации к этим ресурсам, т. е. информации об источниках информации.

Принимая во внимание значение этих систем в использовании информации в науке, технике и хозяйстве, UNESCO в половине 70-ых годов обработала и поручила использование странами-членами принципов организации и функционирования центров, отвечающих за управление систем направляющей информации SIS.

Публикация UNESCO "Les centres d'orientation: principes directeurs" (направляющие центры - руководящие принципы), содержит следующее определение направляющей информации: "Информация направляющая потребителя к источнику или источникам наиболее приспособленных к доставлению требованной информации. Как источник информации разумеется материал, из которого черпается информации, удовлетворяющие определенные информационные потребности. В широком значении источниками информации могут быть: документы, учреждения и люди."

На основе этого определения можно отличать источники документальные, источники по учреждениям и службам информации, и даже по специалистам и экспертам. Существует в мире много центров направляющей информации с местным и международным диапазоном. Как один из первых был основан Центр отдела науки и техники Библиотеки конгресса Соединенных Штатов Америки. Основой деятельности центра является актуализированная база данных, содержащая описание около 11 500 учреждений, распоряжающих информацией из предела точных наук и техники. Центр ведет также издательскую деятельность, издавая периодично выбор информации цитированной базы данных "Адресная книга ресурсов информации в Соединенных Штатах Америки".

Известна также деятельность французкой направляющей службы (Service d'orientation vers les sources d'information scientifique et technique - S. O. S. doc.), которая направляет потребителей к учреждениям, которые могут давать адресную, библиографическую, фактографическую и другие информации. Примером интердисциплинароного центра с международным диапазоном является Мировой направляющий центр к источникам данных, созданный CODATOM, но системой направляющей информации с объемом отрасли и мировым диапазоном является Международная система информации о источниках информации в области среды INFOTERRA, которая была построена в рамках программы среды ООН.

ПРЕДПОСЫЛКИ СТРОИТЕЛЬСТВА SIS В ПОЛЬШЕ

Актуально в Польше много предпосылок, связанных с ситуацией в области научно-технической информации, а также с переменами, которые совершились на переломе 80-90 годов. Политические и общественно-хозяйственные преобразования были причиной перемен тоже в

местной информационной сети. Сформированные в 50 и 60 годах организационные структуры информационных служб, преимущественно в области хозяйства, подчинились частичной перестройке или ликвидировались.

Перемены произошли тоже в международной сфере, с которой сотрудничали польские службы научно-технической информации.

Распад СЭВ был причиной прорыва многолетного сотрудничества в рамках построенных давно информационных систем стран-членов этой организации.

В последние годы оживлись вместо этого контакты с Западом, это было причиной появления на рынке многих новых баз данных из всех областей науки и техники, доступных в непосредственных связях или на оптических дисках CD-ROM.

С этой точки зрения изданные до сих пор информаторы, списки и каталоги, потеряли в значительной степени актуальность. Одновременно новая экономическая ситуация и развитие частного сектора были причиной появления новых групп потребителей информации. Представляют они разные сферы бизнеса и ищут информацию, связанную с хозяйственной деятельностью, т. е. экономическую, коммерческую, юридическую, финансовую.

Принимая во внимание потребности потребителей из сферы науки, техники и хозяйства Центр обработки информации ввел в программу своей деятельности задачу обработки и обучения системы направляющей информации SIS. Система эта будет обработана по примеру уже существующих, преимущественно американского и французкого.

На первом этапе строительства в систему будут введены данные по всем информационным организациям, по компьютерным базам данных и сервисам on-line. Второй этап будет посвящен обработке персональных источников информации, т. е. регистрация специалистов и экспертов, которые могут служить как источники информации в области НТИ и других областях знания и хозяйственной деятельности. Элементом системы будут тоже веденные Национальной библиотекой центральные каталоги зарубежной письменности и отраслевые каталоги, веденные центральными библиотеками в Польше.

СОСТОЯНИЕ НАПРАВЛЯЮЩЕЙ ИНФОРМАЦИИ В ПОЛЬШЕ

Существующая до сих пор деятельность в области направляющей информации в Польше недостаточная, распыленная и несогласованная. Прежде всего не хватает актуализированной центральной картотеки, где находятся данные о всех учрежденных источниках информации, в том числе негосударственных. Не хватает тоже толкового приведения в порядок направляющей информации, тоже толкового доступа к этой информации. Фрагментарный доступ при помощи предметных индексов к информаторам, обработанным Национальной библиотекой, - недостаточный.

До 1990 г. деятельность в области направляющей информации вели в Польше два учреждения: Центр Научной и технической информации и Национальная библиотека. В центре ИНТЭИ был список польских информационных институций и организаций. Список охватывал все разряды центров информации и библиотеки. В списке не было только архивов. На основании данных, находящихся в списке, ЦНТЭИ давал информации индивидуальным потребитеям и учреждениям. Опубликованы были также информаторы. ЦНТЭИ сотрудничал в этой отрасли с Национальной библиотекой, преимущественно с Отделением научной информации, издавая совместно информатор о институциях и службах информации в Польше. Отделение научной информации НБ собирало информаторы о библиотеках и центрах НТИ, а также об услугах, даваемых этими

службами. В 1990 г. ликвидирован ЦНТЭИ вместе со списками и службами информации и всеми картотеками, которые были основой направляющей информации.

ОРГАНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ НАПРАВЛЯЮЩЕЙ ИНФОРМАЦИИ

В системе направляющей информации будут собраны данные о 3 ресурсах информации:
об учреждениях;
о специалистах и экспертах;
о документах.

Основой деятельности в области направляющей информации будет точная и настоящая обработка указанных источников информации. Согласно с рекомендацией UNESCO на первом этапе строительства системы обработкой охвачены государственные и негосударственные источники информации, учреждения.

Среди них можно выделить:

- библиотеки Польской Академии наук, библиотеки высших учебных заведений и центральные научные библиотеки;
- публичные и педагогические библиотеки;
- городские библиотеки, библиотеки научных обществ, архивов и музеев;
- центры научной и технической информации, которые работают в рамках министерств, центральных учреждений, научно-исследовательских институтов;
- библиотеки костелов и монастырей;
- другие, которые ведут информационную деятельность, частные фирмы (если будут согласны поместить их в учете SIS).

Система направляющей информации требует собрания в одном месте полной и актуальной информации об источниках информации, чтобы не было недостатков и повторений, а потребитель не терял времени, чтобы ее найти в нескольких центрах. По этому поводу система имеет один местный центр, отвечающий за организацию и управление его баз данных. Роль эту исполняет Центр обработки информации (ЦОИ), который занимается координацией совокупности деятельности системы и управляет ее развитием.

ЦОИ должен точно сотрудничать с Национальной библиотекой, которая ведет центральные каталоги зарубежной письменности и дает информацию о локализации документальных источников информации. Национальный пункт SIS обрабатывает тоже эвиденцию этих зарубежных и международных служб и институций, в которые можно направлять потребителей в случае недостатка соответствующих местных хозяйственых источников направляющей информации. В эвиденции находятся два сорта зарубежных и международных пунктов информации:

- службы информации международных организаций, преимущественно ООН, как UNESCO, FAO, CODATA, которые ведут информационную деятельность и обязаны давать направляющую информацию;
- институции которые на основе соответствующих договоров будут обслуживать польских потребителей SIS.

Эвиденция зарубежных и международных пунктов будет упрощена и охватит только идентификационные данные: название пункта, адрес, телеграфический адрес, номер телефона, телекса, факса, тематический объем и услуги.

На втором этапе строения системы будут обработаны личные источники, специалисты и эксперты, которые могут давать эти услуги.

Эвиденция личных источников информации будет содержать идентифицированные данные: имя и фамилию специалиста, научную степень, место работы, должность, адрес, номер телефона и объем услуг, дни и часы, когда можно с ними наладить связь. В эвиденции будут только те специалисты, которые будут согласны и которые определят объем, форму и принципы оказываемых ими услуг. При строительстве регистра личных источников информации будет использована база данных ниформатора польской науки.

ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВЫЕ ЯЗЫКИ SIS

Основное значение для SIS имеет деловая обработка направляющей информации, которая занимается характеристикой тематического объема источников информации при помощи использованных информационно-поисковых языков. Это позволяет ввести порядок описаний этих источников в картотеках, индексах и информаторах, также при поиске ответов на вопросы потребителей. Те же самые языки будут использованы для характеристики запросов, которые приходят в SIS.

К деловому проведению в порядок направляющей информации использованы следующие классификации: УДК, Польская тематическая классификация (PKT), а также язык ключевых слов.

БАЗА ДАННЫХ И ВЫИСКАТЕЛЬНЫЕ КРИТЕРИИ SIS

База данных системы содержит информации, которые характеризуют информационные пункты с точки зрения потребителей научно-технической информации как возможности международного сотрудничества. Формуляр входа был приготовлен на основе рекомендации UNESCO, касающихся принципов построения систем направляющей информации, а также с учетом принятых в изданных до сих пор информаторах в нашей стране.

Описание отдельных библиотек и центров разносторонно и содержит кроме адресных данных также данные по введенной информационной деятельности по сортам услуг, техническому снабжению. Характеристику дополняет информация об эксплуатируемых компьютерных базах данных и связях с зарубежными сервисами on-line.

Из базы данных можно получить полный состав информации о многих учреждениях, согласно со следующими критериями:

- название учреждения;
- тематический объем собранных данных;
- сорт и объем информационных услуг;
- издательская деятельность пункта;
- территориальное расположние городов и воеводств.

Напечатанный из базы данных материал содержит полный состав информации, включенной в формуляре входа, или информации в избранных полях, в зависимости от необходимости.

Предвидено 7 стандартных напечатаний.

Автоматизация SIS

SIS была обработан и внедрена как автоматизированная система, а ее базой является два сорта картотек: прямая и инверсионная. Описание источников информации в прямой картотеке

содержит все данные, учитываемые в формуляре входа. Картотека приготавливается в трех распоряжениях:

- номерный, по идентификационным номерам базы данных;
- алфавитный - по названиям источников;
- систематический - по принятым классификациям (УДК, PKT, KBN).

Инверсная картотека является индексом к прямой картотеке и обрабатывается по ключевым словам.

Обработка источников информации записывается в виде картотек, индексов и информаторов, является базой данных о польских библиотеках и центрах информации. База эта будет расширяться и актуализироваться. Автоматизированный SIS дает возможность генерации информаторов индексов и других сервисов и информационных услуг в деловом, территориальном и других расположениях.

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАПРАВЛЯЮЩЕЙ СИСТЕМЫ

На основании информаций, собранных в рамках системы, каждые два года будет издаваться масштабный информатор информации, обработанный на основе циклично-актуализированной базы данных. Описание учреждительного источника в информаторе будет согласно с нормой ISO 2140-1988 "Directories of Libraries, Information and Documentation Centres and their data Bases", а кроме того может содержать другие элементы описания, важные с точки зрения необходимости потребителей.

Первое издание информатора, который будет напечатан в II квартале 1994 г. имеет как Информатор польской науки - ведомственное расположение, а в рамках ведомств - алфавитное. Информатор будет иметь три указателя: алфавитный - по названиям информации, предметный - по ключевым словам, а также географический указатель.

На основе данных системы направляющей информации издается тоже каталог компьютерных баз данных о науке и технике, доступных в службах национальной информационной сети. Первая версия этого каталога была напечатана в 1993 г., вторая, расширенная и дополненная, будет публиковаться в этом году.

Автоматизация направляющей информации и его картотек информаторам дает возможность генерации в произвольных расстояниях времени, расположении и объеме (все источники или только некоторые).

INFORMĀCIJA PAR AUTORIEM

Agurs Ustus	Igaunija	Igaunijas Informātikas fonds
Apele Sandra	Latvija	Latvijas Universitātes bibliotēka
Avotiņa Maranda	Latvija	Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
Balodis Rihards	Latvija	Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts
Courage Maria-Anna	Vācija	Informātikas un informācijas tehnoloģiju Nacionālais pētniecības centrs
Hiršheits Harro	Vācija	Grāmatizdevējs un antikvārs
Jaunmuktāne Gunta	Latvija	Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
Juozapavičius Algimantas	Lietuva	Viļņas Universitāte
Karnītis Edvīns	Latvija	Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
Klekere Ināra	Latvija	Latvijas Nacionālā bibliotēka
Kocere Venta	Latvija	Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
Malinovska Elžbeta	Polija	Informācijas apstrādes centrs
Mazulis Valdis	Latvija	Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
Mažūnaitis Giedrius	Lietuva	Kopuzņēmums "Baltijos Konsultacija"
Muste Ülle	Igaunija	Tartu Universitātes bibliotēka
Norberga Aili	Igaunija	Tartu Universitātes bibliotēka
Prūse Laimdota	Latvija	Latvijas Nacionālā bibliotēka - Bibliogrāfijas institūts
Reimo Tiiu	Igaunija	Igaunijas Zinātņu akadēmijas bibliotēka
Saudargas Povilas	Lietuva	Lietuvas Zinātņu akadēmijas bibliotēka
Stradiņš Jānis	Latvija	Latvijas Zinātņu akadēmija
Ungure Ilgona	Latvija	Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskā bibliotēka
Zanders Ojārs	Latvija	Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
Zanders Viesturs	Latvija	Latvijas Nacionālā bibliotēka
Zemskovs Andrejs	Krievija	Krievijas Nacionālā publiskā zinātniski-tehniskā bibliotēka

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Agur Ustus	Estonia	Estonian Informatics Fund
Apele Sandra	Latvia	Latvian University Library
Avotiņa Maranda	Latvia	Latvian Academic Library
Balodis Rihards	Latvia	Institute of Mathematics and Computer Science of University of Latvia
Courage Maria-Anna	Germany	National Research Centre for Informatics and Information Technology
Hirschheydt Harro	Germany	Book publisher and antiquarian
Jaunmuktāne Gunta	Latvia	Latvian Academic Library
Juozapavičius Algimantas	Lithuania	Vilnius University
Karnītis Edvīns	Latvia	Latvian Academic Library
Klekere Ināra	Latvia	Natioal Library of Latvia
Kocere Venta	Latvia	Latvian Academic Library
Malinovska Elzhbeta	Poland	Information Processing Centre
Mazulis Valdis	Latvia	Latvia Academic Library
Mažūnaitis Giedrius	Lithuania	J/V Baltijos Konsultacija
Must Ülle	Estonia	Tartu University Library
Norberg Aili	Estonia	Tartu University Library
Prūse Laimdota	Latvia	Latvian Bibliographic Institute
Reimo Tiiu	Estonia	The Library of the Estonian Academy of Sciences
Saudargas Povilas	Lithuania	The Library of the Lithuanian Academy of Sciences
Stradiņš Jānis	Latvia	Latvian Academy of Sciences
Ungure Ilgona	Latvia	Riga Technical University Scientific Library
Zanders Ojārs	Latvia	Latvia Academic Library
Zanders Viesturs	Latvia	National Library of Latvia
Zemskov Andrei	Russia	Russia National Public Library for Science & Technology

SATURS

1. *Stradiņš Jānis*
   Akadēmiskajai bibliotēkai - 470 7
2. *Kocere Venta, Karnītis Edvīns*
   Zinātniskā bibliotēka Latvijā vakar, šodien un rīt 9
3. *Zanders Ojārs*
   "Bibliotheca Rigensis" pirmie gadsimti (16. gs. - 18. gs.) 16
4. *Kocere Venta*
   Bibliogrāfiskais un zinātniskais darbs Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā 20
5. *Avotiņa Maranda*
   Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas lasītāju apkalpošanas organizācija 24
6. *Mazulis Valdis*
   Reto grāmatu un rokrakstu fonda saglabāšanas un izmantošanas problēmas 28
7. *Klekere Ināra*
   Latvijas Nacionālās bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu krājums UNESCO projekta "Pasaules atmiņa" kontekstā 31
8. *Norberga Aili*
   Zinātniskā bibliotēka akadēmiskā sabiedrībā: brīvība un integrācija 35
9. *Agurs Ustus*
   Bibliotēku loma nacionālās informācijas infrastruktūrā 40
10. *Ungure Ilgona*
    Bibliotēka, kultūra un tehniskā inteliģence 45
11. *Saudargas Povilas*
    Bibliotekāru profesionālās organizācijas zinātniskajā bibliotēkā 48
12. *Muste Ülle*
    Bibliometriskās metodes, novērtējot lasītāju informacionālo aktivitāti 50
13. *Reimo Tiiu*
    Līdz 1800. gadam Rīgā iespiestās grāmatas Igaunijas Zinātņu akadēmijas bibliotēkā 53
14. *Hiršheits Harro*
    Grāfiene Elize Keizerlinga un viņas grāmata "Stāsti iz kuršu tautas dzīves" 58
15. *Jaunmuktāne Gunta*
    Jāņa Rozes devums latviešu grāmatniecībā 61
16. *Prūse Laimdota*
    Latvijas kārtējās nacionālās bibliogrāfijas starptautiskās sadarbības iespējas 64
17. *Apele Sandra*
    Latvijas Universitātes pirmais rektors E. Felsbergs un viņa mākslas kabinets 72
18. *Zanders Viesturs*
    Latviešu mūzikas materiāli Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 76
19. *Zemskovs Andrejs*
    Zinātnisko bibliotēku nākotne: "pelēkās literatūras" apstrādes tehnoloģija 80
20. *Courage Maria-Anna*
    Centrālās un Austrumeiropas valstu zinātniskās datu bāzes 84
21. *Balodis Rihards*
    Elektroniskās informācijas tehnoloģijas un Latvijas zinātniskā sabiedrība 93
22. *Juozapavičius Algimantas*
    Informācijas meklēšana datu bāzēs 97
23. *Mažūnaitis Giedrius*
    Ķīmijas zinātņu informācijas iegūšana ON-LINE režīmā 100
24. *Malinovska Elžbeta*
    Virzošās informācijas sistēmas. Priekšnoteikumi un projekts 102
    Informācija par autoriem 107

CONTENT

1. *Stradiņš Jānis*
   Latvian Academic Library - 470 7
2. *Kocere Venta, Karnītis Edvīns*
   The Past, the present and the Future of a Scientific Libraries in Latvia 9
3. *Zanders Ojārs*
   "Bibliotheca Rigensis" - its First Centenaries (16th cent.-18th cent.) 16
4. *Kocere Venta*
   Bibliographic and Research Work in Latvian Academic Library 20
5. *Avotiņa Maranda*
   Organization of Readers Services in Latvian Academic Library 24
6. *Mazulis Valdis*
   Problems of Preservatio and Use of the Collection of Rare Books 28
7. *Klekere Ināra*
   The Collection of Rare Books and Manuscripts of National Library of Latvia Conjoint with the UNESCO Project "Memory of the World" 31
8. *Norberg Aili*
   Research Library in the Academic Community: Freedom and Integration 35
9. *Apele Sandra*
   The Role of Libraries in the National Information Infrastructure 40
10. *Ungure Ilgona*
    Library, Culture and Technical Intelligentsia 45
11. *Saudargas Povilas*
    Professional Organizations of Librarians in the Scientific Library 48
12. *Must Ülle*
    Bibliometric Methods in Evaluation of Readers Information Activities 50
13. *Reimo Tiiu*
    Books, printed in Riga till 1800 in the Library of the Estonian Academy of Sciences 53
14. *Hirschheydt Harro*
    Countess Elise Keyserling and her Book "Stories from Life of the Nation of Cours" 58
15. *Jaunmuktāne Gunta*
    Contribution of Janis Roze to Latvian Book-Publishing 61
16. *Prūse Laimdota*
    Possibilities of International Cooperation for Latvian Regular National Bibliography 64
17. *Apele Sandra*
    The First Rector of the University of Latvia E. Felsbergs and his Office of Arts 72
18. *Zanders Viesturs*
    Materials of Latvian Music in National Library of Latvia 76
19. *Zemskov Andrei*
    The Future of Scientific Libraries: Industrial Approach to GL Processing 80
20. *Courage Maria-Anna*
    Scientific Databases of Central and Eastern European Countries 84
21. *Balodis Rihards*
    Electronic Information Technologies and Latvian Research Community 93
22. *uozapavičius Algimantas*
    Information Search in Databases 97
23. *Mažūnaitis Giedrius*
    On-line Retrieval of the Chemical Information 100
24. *Malinovska Elzhbeta*
    System of leading information. Preconditions and project 102
    Information about authors 108

LATVIJAS AKADĒMISKĀS
BIBLIOTĒKAS
470 GADU JUBILEJAS
zinātniskā konference
Rīga, Latvija 1994. gada 8.-9. marts

Rakstu krājums

Conference

DEDICATED TO 470 YEARS
ANNIVERSARY OF
LATVIAN ACADEMIC LIBRARY
March 8-9, 1994, Riga, Latvia

Proceedings

Redaktore *L. Krūmiņa*
Tehniskais redaktors *V. Vjaters*

Parakstīta iespiešanai 25.07.94. Formāts 60x84/16. Garnitūra *Times*. Metiens 110 eks. Pasūt. № E-540. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, LV-1235 Rīgā, Rūpniecības ielā 10. Reģistr. apliec. № 2-0810. Iespiests Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā, LV-1006 Rīgā, Lielvārdes ielā 24. 1994.

40.80

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0304093708

Kontroleksemplārs

95-3
L 79